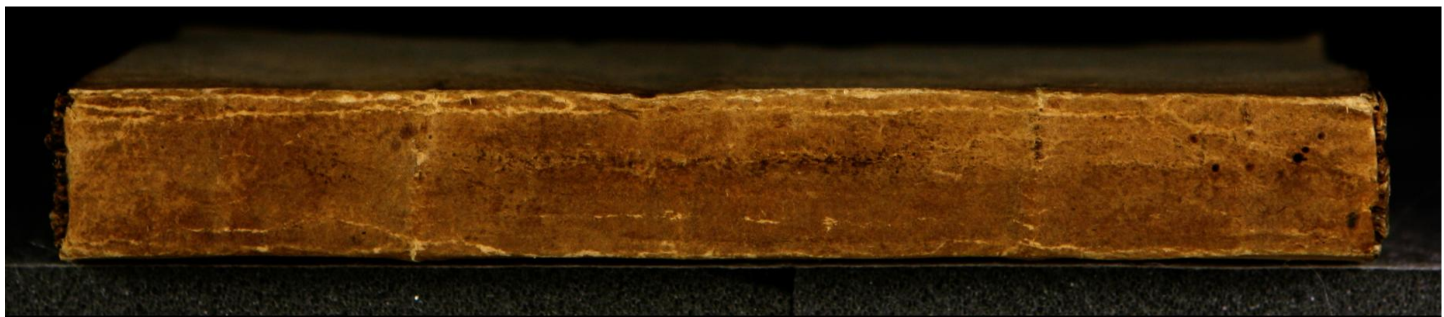
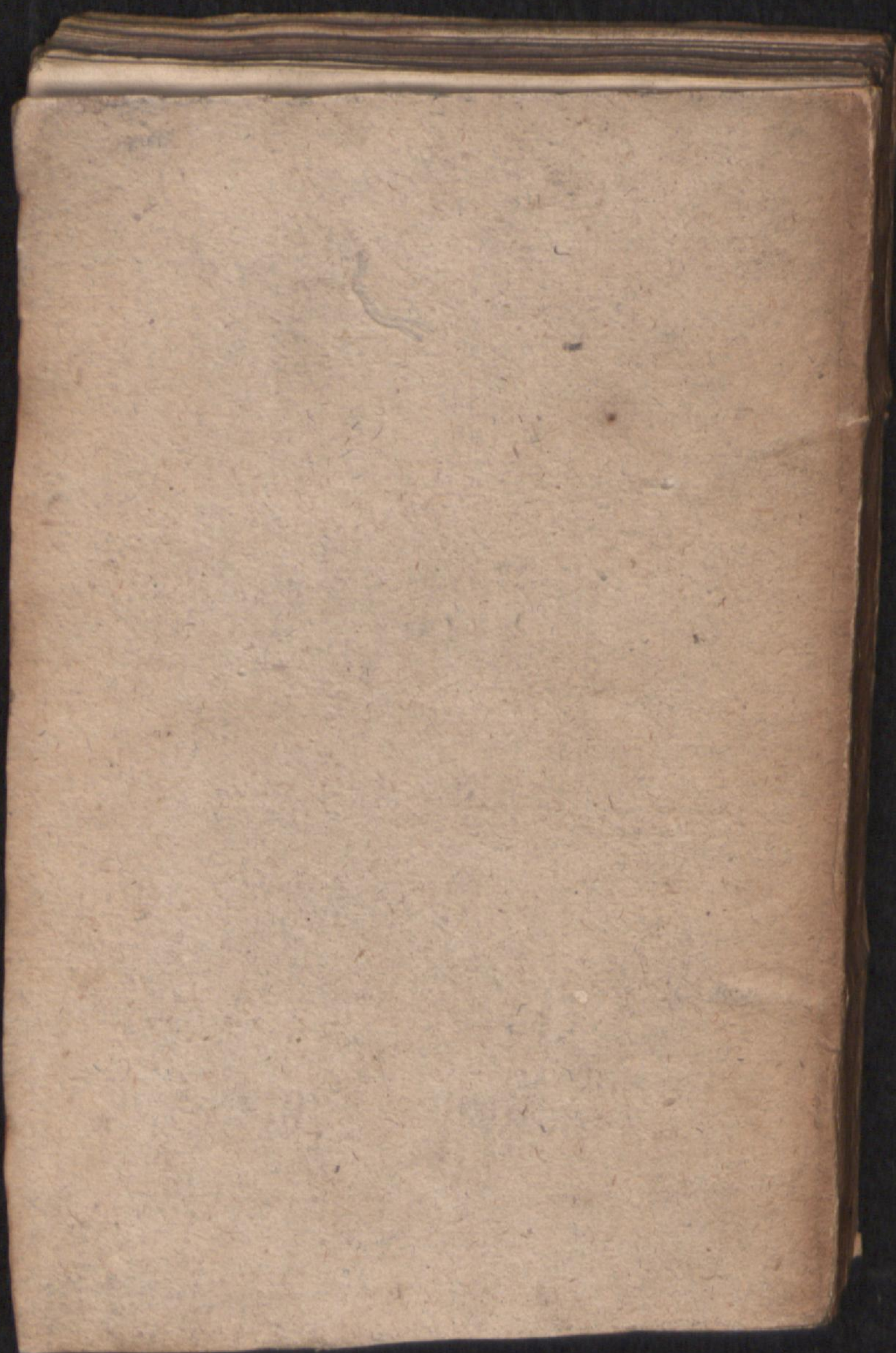
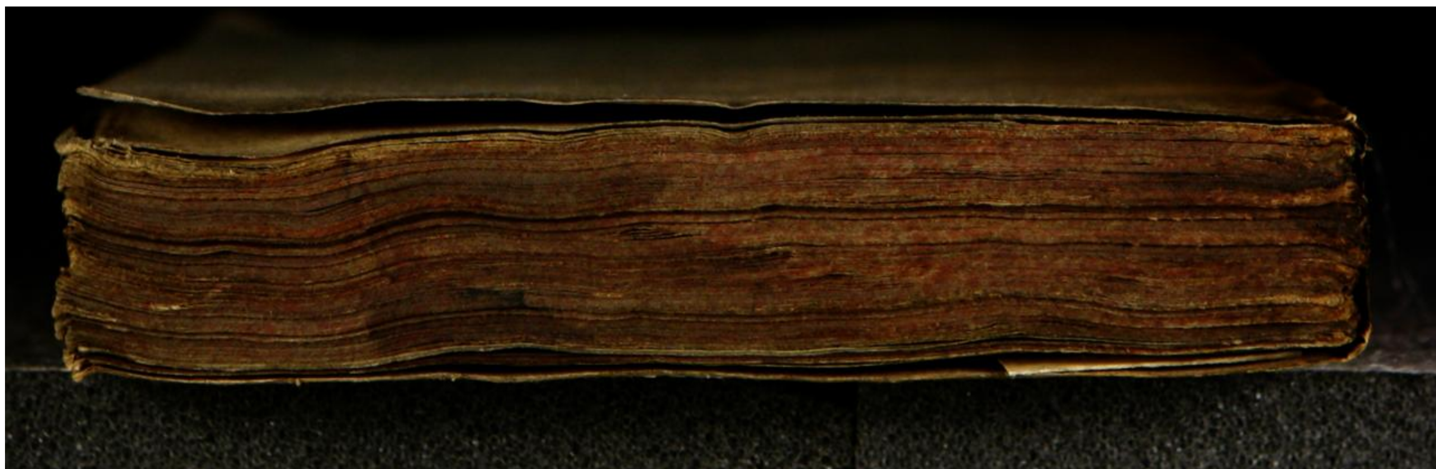
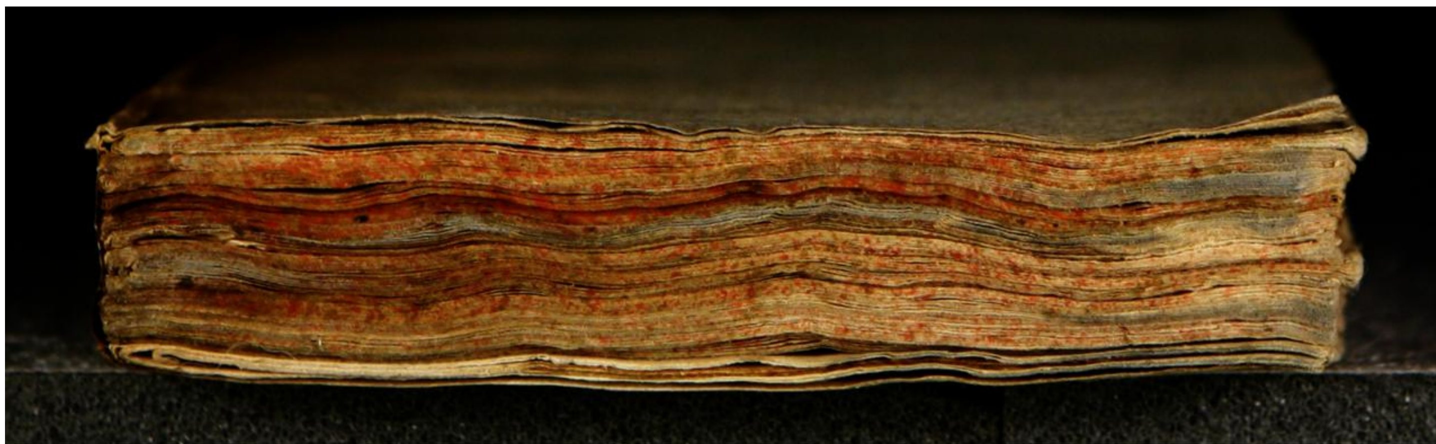

207

No. 199.

M. Tuscher fecit

IN
EP

NIC

EXC

AN

COMMENTARIVS IN VTRAMQVE EPISTOLAM PAVLI AD THESSALONICENSES, SCRIPTVS

A

NICOLAO HEMMINGIO.

WITEBERGÆ
EXCVDEBAT IOHANNES CRATO.

ANNO M. D. LXVI.

BIBLIOTHECA REGIA
HAFNIENSIS

REVERENDO VIRO,

PIETATE, DOCTRINA ET VIRtute præstanti, Magistro Nicolao Casparo VVibergio, Dioecesios Othoniensis Episcopo vigilantissimo, fratri suo in Christo carissimo, Gratiam & Pacem precatur

NICOLAVS HEMMINGIVS.

VM homo sit conditus ad societatem, et nulla societas sine mutuis officijs incolumis esse queat, ipsa natura duce homines intelligunt gratitudinem, qua rependũtur beneficia, maximam virtutem esse. Hac enim sublata ipsam omnium virtutum reginam iusticiam è medio tolli necesse est. Etsi autem, natura magistra, lex gratitudinis omnes ex æquo obligat: Tamen, proh dolor, in hac omnium rerum confusione perpauci sunt, qui honestissimæ & sanctissimæ de reddenda gratia legi obtemperant. Quare non immerito Pindarus sua ætate conqueritur, Παλαῖα εὕδει χάρις ἀμνά-

μονες ἢ βροτοί. acceptæ vel leuissimæ iniuriæ nemo non memor existit, sed beneficij vel maximi percepti memoria aut nulla aut pertenuis in diem durat, præsertim apud eos, qui spiritu Christi non ducuntur. Siquidem hi suo carnali iudicio et corrupto feruntur semper in deterius, Hoc cũ animaduerterent Philosophi, nihil non fecerunt, vt homines ad gratitudinis legem reuocarent. aliâs enim apologos proposuerunt, aliâs animalium historias de gratitudine commendarunt, aliâs pœnas statutas in ingratos exaggerarunt, Breuiter, veris & fictis rationibus conati sunt homines ad gratitudinis amorem inuitare.

Xenophon scribit, in secundo memorabiliũ dictorum et factorum Socratis de Aristarcho, qui cum contemneretur à familia sua tanquam ocio-

sus

ſus, et accuſaretur, quod nihil laboris
videretur facere ſolus, iubetur à So-
crate vt apologum canis familiæ nar-
ret, in hũc modũ, Ferunt, inq̃t, quãdo
animalia fari poterant, ouem quandã
ad herum ſuum dixiſſe, admiratione
ô here dignum eſt quod facis. nam no-
bis quæ et lanam tibi, et agnos, & ca-
ſeum præbemus, nihil donas, niſi quod
ipſæ de terra decerpimus: at canem
iſtum, à quo tibi nihil huiuſmodi com
modi eſt, participem facis cibi de quo
ipſe edis. Hanc querelam cum canis
audiſſet, reſpondit, per Iouem, ego.n.
ſum qui et vos ipſas ſeruo, vt neq; ab
hominibus furtim abducamini, neq; à
lupis rapiamini. Quandoquidem vos
niſi ego vobis cuſtos adeſſem, ne qui-
dem pabulari poſſetis, metuentes in-
teritum. Hoc reſponſum cũ audiſſent
oues, placatæ ſunt, & permiſerunt ca-
 nem

nem ſibi in honore præferri. Et tu, inquit Socrates, familiæ tuæ dicito, quòd loco canis ſis ipſi cuſtos et curator, et quod propter te ſecurè et ſuauiter in ſuo labore viuat, adeò vt expers ſit omnis iniuriæ. Hoc apologo, vt obliuio benefactorum, et ingratitudo erga benemeritos taxatur: Ita commẽdatur hominib. pietas, ut acceptorũ beneficiorũ ſint memores, & grati erga eos, quorũ experti ſunt beneficia.

Steſichorus poëta (vt refert Ioannes Pierius) hiſtoriam de gratitudine aquilæ, carmine proſecutus eſt in hãc ſentẽtiam: cum decem et ſex meſſores quendam è ſocijs aquatum miſiſſent, reperit is apud fontem ſerpentem, qui cõplexus aquilam arctiſsimis eam ſpiris implicitã ſuffocabat, ille vt falce meſſoria armatus erat, audacter progreſſus, ferro ſerpentẽ diſſecuit, aqui

lam

lam aũt liberam abire permiſit. Cũq; hauſta in vrnam aqua rediſſet, ſocijs ſingulis poculũ miniſtrauit. Mox cum et ipſe quoq; bibere vellet, præſtò adfuit aquila, quæ poculũ ab ore diſpulit procul, dũq; meſſor factũ miratur, & aquilam quã probè nouerat, increpat, eamq́; apud ſocios ingrati animi ream agere meditatur, videt eos & hîc & illic concidentes vitã exhalare, vnde ſimul et aquã, quam illi biberant veneno infectũ, et ſe periculo ſubductũ intellexit, beneficiumq; in volucrem optimè collocatũ manifeſtiſsimè cognouit. quem non iure moueret huius aquilæ factũ? Beſtia rationis expers beneficij memoriam retinet, & homo rationis particeps pro beneficio ſæpè reddit maleficium. Quid quæſo indignius eſt, q̃ vt homo nobilis illa creatura infra beſtiarũ conditionẽ ſe turpiter abijciat?

 Fa-

Fabulātur poëtæ de pœna Ixionis, qui propter ingratitudinē in Iouē, à quo absolutus erat à parricidij pœna, manibus ac pedib. alligatus rotæ, quæ perpetuo et maximo impetu circūagitur, cogitur exclamare (Vt ait Pind:) τὸν εὐεργέταν ἀγαυαῖς ἀμοιβαῖς ἐποιχομένους τίνεσθαι, h. ē. Benefactori grata vice cōpensationē faciendā esse ab ijs qui beneficia acceperūt. Hisce modis, apologis, historijs, pœnis, fictis ac veris rationib. Philosophi et Poëtæ veteres hominib. voluerūt gratitudinem commendare, et eos ab ingratitudinis vicio reuocare, quo humana societas trāquillior esset, atq; ita vltro citroq; datis et acceptis beneficijs, homines in amicitia retinerētur, Sed nos qui Christiani sumus, & edocti verbo Dei, præter has iustißimas causas habemus verbū Dei, quod vt nobis grati-

tudi-

tudinē cōmendat, et addit ingētes promißiones, ita ingratitudinem dānat, et cōminatur ingratis pœnas æternas et tēporarias. Lex dilectiōis, vt iusticiæ, ita et gratitudinis legē in se continet. Est.n.gratitudo iusticiæ pars, quæ nō magis à dilectione sincera separari potest, q̄ calor ab igne, aut lumen à sole. Nam si iusticiæ propriū munus est reddere vnicuiq; quod debet, profectò iniustus est, qui beneficiū acceptū non cōpensat, saltem animo, si rerum facultas aliud nō permittit. Si est iniustus, legē dilectionis violat, & autorem legis Deum contēnit. Non ergò absq; re dictū est à Salomone. Qui reddit malū pro bono, non recedet malum de domo eius. Item, Ingrati spes tanq̄ pruina hyberna colliquescet, et sicut aqua inutilis diffluet. Sed quid opus est multis? natura dictante scimus gratiā redden-

dam esse benefactorib. Lege Dei idẽ omnib. notũ est. Qui ergo fit, quod tanta sit multorum ingratitudo? Non hic rei ignoratio in causa est, sed volũtas, quæ non discitur. Verũ vbi manu Dei reformata fuerit et adiuta, tum demũ doctrinæ obtẽperare potest et fieri bona, et grata per gratiã, quæ est mala et ingrata ex naturæ viciositate. Proinde cũ nos non satis tangimur beneficiorum memoria, cogitemus spiritũ succũbere carni, qui fide, meditatione verbi Dei, et inuocatione erigẽdus et excitãdus est: quo excitato sentiemus etiam voluntatẽ impelli, vt se conformet ad legẽ et voluntatem Dei. Vt autem hæc de gratitudine ad te, vir clarissime et amice singularis, scriberem, fecerũt tua erga me beneficia, quib. respondere animo saltem aliquo modo cupio. Taceo singularem tuum candorẽ erga

me, qui mihi vltra 24. annos fuerat perspectissimus. Taceo amicã conuersationem, dũ apud nos primũ studiosus, et deinde Pastor fuisti. Taceo honesta tua absentis testimonia de tuo Nicolao. Omnia hæc, etsi maxima sunt, excedit tamen ista tua singularis pietas, qua matrẽ meam ante annũ prosecutus es, decrepitam et ægrotã. Hanc.n.non solũ re iuuisti, quod magnũ iudico: non solum verbis consolatus es, quod pietatis tuæ testimonium fuit: verumetiam ministerio quodãmodo seruili refocillasti, leuando ægrotam de curru & in currũ, et postea conuiuio à te exceptæ ministrando: id quod non solũ agnosco humanũ beneficiũ, verumetiã diuinum prædico, nisi. n. diuino spiritu fuisses permotus, nequaq̃ afflictæ, decrepitæ et ægrotæ aniculæ nihil de te benemeritæ, tantum honorẽ tribuisses. pro quo

tuo beneficio fateor, me tibi plurimum debere. Et quoniā hoc tēpore non possum vt vellem animum meum erga te declarare, facio quod possū, & hos Cōmentarios in vtramq; Epistolā Pauli ad Thessalonicenses sub tuo nomine in lucem mitto, vt aliquod saltem grati mei erga te animi testimonium extet. Rogo aūt, vt hoc munus qualecūq; sit, boni consulas, atq; illud habeas tanq̄ perpetuum gratitudinis meæ erga te μνημόσυνον. *Vale cum vxore tua Anna, fœmina honestissima, ac cum tota familia. Cupio fratres oēs conseruos nostros in ministerio Euangelij in tota diœcesi Othoniensi, & in patria mea Lolandia, per te meo nomine salutari: quos omnes veneror vt dominos: & vt fratres meos carissimos complector. Haffniæ, primo die Maij, Anno Domini 1565.*

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM PAVLI PRIOREM
ad Theſſalonicenſes.

VONIAM DE DIVO Paulo huius Epiſtolæ autore ſæpius eſt à me dictum, ipſius præconio omiſſo, hic dicam Primùm de occaſione ſcribendi: vnde non ſolùm tractationis ordo melius intelligetur, ſed etiam conſilium autoris & ſcopus orationis deprehendetur.

Deinde de quæſtionibus principalibus, vt genus cauſæ perſpiciatur.

Tertiò de ordine tractationis, quo non obſeruato non ſolùm docentis, ſed diſcentium quoq; labor erit fruſtraneus.

OCCASIO.

IN 17. capite Actor: commemorat Lucae quomodo & quanta cum difficultats Apoſtolus apud Theſſalonicenſes breui admodum tempore, Eccleſiæ quædam ſemina iecerat. vnde pij quibus ſalus fuit cordi admoniti ſcripturas ſcrutati ſunt, an

iſta

ista ita se haberent, quemadmodum à Paulo erant edocti. Sed quia Paulus, turba excitata per Iudęos quosdam, coactus est nocte discedere Beroeam, & inde Athenas (vnde hanc Epistolam scripsit) reliquit illic Timotheum, quem cum ad se Athenas vocasset, didicit ab eo statũ Ecclesiæ Thessalonicensis, nimirum quod constans in medio persecutionum suorum ciuium persisteret. Quod cùm audiret Paulus, haud parũ gauisus est, quare & ipsis scribit, cum vt laudet hanc illorum constantiam, Tùm vt animet eos exemplo aliarũ Ecclesiarum ad patientiam, ex quo consilium Pauli & scopus totius Epistolæ esse colligitur, vt Thessalonicenses in fide, patientia, & pietate confirmet.

QVAESTIONES PRINCIPALES.

Quia hic non instituitur disputatio, difficilius est quæstiones seu propositiones principales eruere, quæ tamen necessariȩ sunt cognitu, modo velimus altius hanc Epistolam introspicere. Reuocemus itaq; totam Epistolam ad has hypotheses. De constantia fidei, & laude Thessalonicensium in perferenda persecutione. De Pauli affectu

affectu erga illos: De gaudio ob constantiam, de cura pro ipsis, ne relabantur in pristinos errores persecutionibus fracti: De oratione ac uoto Pauli ad Deum, vt veniat ad ipsos, vtque ipsi crescant & confirmentur usque ad aduentum Christi: De exhortatione ad virtutes Christianas: De mitigando dolore super mortuis: De aductu Christi: De oratione pro sanctificatione spiritus animi & corporis. Has propositiones tractat in hac Epistola, quę sunt veluti capita, ad quæ cætera omnia referenda sunt. Hinc iam intelligi potest, quod hæc Epistola sit mixti generis, partim enim est Demonstratiui, partim Suasorij, partim Didascalici generis. Nam habuit Paulus hic rationem, non solum eorum, qui in fide erant radicati, verumetiam infirmorum, rudium, & eorũ qui adhuc ueterem hominem sequebantur, in uitijs familiaribus & consuetis.

ORDO TRACTATIONIS.

ORditur suo more ab Epigrapha & salutatione cum gratiarum actione, quòd Thessalonicenses in fide sint stabiles, nec dimoueantur à confessione fidei propter persecutiones præsentes. Atque hæc est

prima pars, quæ absoluitur in primo capite. Deinde in secundo capite ingreditur narrationem fundatæ per se Ecclesiæ apud Thessalonicenses. Vnde rursus in laudes eorum excurrit, quòd imitentur alias Ecclesias Dei, in patienter ferenda cruce. Hinc in tertio capite subiungit expositionem legationis Timothei ad ipsos: cui votum de suo aduentu addit. His pertractatis, addit in quarto & quinto capitibus paræneses de uarijs rebus, vbi doctrinam resurrectionis, & aduentus Christi per occasionem attingit. Tandem precatione ac voto claudit Epistolam.

CAPVT PRIMVM.

SVMMA PRIMI CAPITIS.

Laudantur à Paulo Thessalonicenses, quòd ad ipsius prædicationem conuersi, in medio persecutionum firmi in fide perstiterint. Adeò quòd alijs credentibus exemplum sint fidei, perseuerantiæ, & tolerantiæ.

ORDO

ORDO ET PARTES PRIMI CAPITIS.

Epigrapha, ſalutatio, propoſitio gratiarum actionis, per expoſitionem confirmatio, & declaratio, vnde prima propoſitio ſuperius indicata colligitur.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS CVM OBSERVATIONE *doctrinarum.*

Paulus, Syluanus & Timotheus.

PRior Epigraphæ pars. Cur autem ſuppreſſerit hic Paulus dignitatis & functionis ſuæ titulum, ex contrario eſt colligendum, vt enim Apoſtolatum ſuum interdum extollit, vindicandæ ſuæ autoritatis cauſa: Ita hic ſupprimendo Apoſtolatus titulum, ſignificat ſe agnitum fuiſſe à Theſſalonicenſibus verum Chriſti Apoſtolum, vt non fuerit opus, id quod ab ijs citra controuerſiam receptum erat, referre. Sed cur ſibi adiungit Syluanum & Timotheum? vt tanquam communibus epiſtolæ autoribus, eis autoritatem apud Theſſalonicenſes conciliet. vnde monentur ſu-

periores Euangelij ministri non deprimere, sed extollere potius inferiores symmystas: non suam tantùm, sed aliorum quoque rationem habentes.

Ecclesiæ Thessalonicensium.

Thessalonica à victis Thessalis dicta est, Et est ciuitas Macedoniæ, quam non solum hæc Epistola Pauli, verumetiam Magni Theodosij præceps & implacabilis ira famosam reddidit. Indignatus enim ob cæsos in ea iudices alioqui clementissimus Imperator, vniuersum vrbis populum trucidari mandauit, vbi 11000. hominum cæsa traduntur. Hoc facinus tam immane non ferens incorreptum Diuus Ambrosius Mediolanensium Episcopus, Imperatorem ab ingressu Ecclesiæ prohibitum ad pœnitentiam compulit. Nec maximus Princeps pastoris subire iudicium recusauit. vide librum 9. Tripartitæ historiæ. Hodie Thessalonica cum tota Macedonia Turcorum imperio subiecta est. vnde admoneamur vicissitudinis rerum humanarum, vt Deum timentes, nos ab eo regi contra insidias Diaboli ardentibus precibus exoptemus.

In Deo

In Deo Patre, & Domino Iesu Christo.

Hæc amplificatio à causa sumta, docet eam esse veram Ecclesiam, quæ in Deo est fundata, & in qua Christus suo uerbo & spiritu regnat.

Gratia uobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

Loco salutationis imprecatur suo more Thessalonicensibus gratiam & pacem, quæ propria Euangelij bona sunt. Est autem gratia fauor Dei cum remissione peccatorum, & alijs bonis quæ cum illa coniuncta sunt. Quæ dona ideo gratia dicuntur, quia gratuitò donantur. Pax est reconciliatio nostri cum Deo: Cui tranquillitas conscientiæ cohæret, & omnia prospera, adeoque salus ipsa. vt autem doceat hęc non aliundè proficisci quam à Deo per Iesum Christum, vtque discernat eadem ab euanida mundi gratia & pace, addit à Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo. Nam vt Deus Pater suum Filium complexus est summo fauore: Ita propter eiusdem

victimam nobis quoque fauet, & est reconciliatus, sed fide iustificatis, Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus cum Deo Patre, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem etiam accessum obtinemus fide in gratiam hanc in qua stamus. Quapropter quoties Paulus aliquibus gratiam & pacem imprecatur, simul requirit fidem: sine qua nemini contingunt. Hanc praecedit praedicatio verbi, cui coniuncta est virtus Spiritus sancti. Meminerimus ergo praedicationem Euangelij summa bona secum adferre, quae qui non habet, sub ira & damnatione manet.

Gratias agimus Deo semper pro omnibus uobis, mentionem facientes in precibus nostris.

Propositio est gratiarum actionis ob profectum Thessalonicensium in pietate. Vnde & nos discamus gratias Deo agere pro suis beneficijs, & maximè pro propagatione Euangelij. Et simul admoneamur, quòd propagatio Euangelij diuinum sit opus. Exemplum Pauli nos etiam inuitet

ad orandum pro Ecclesia, quoties ad Deum preces fundimus, & ministros verbi officij sui commonefaciat.

Indesinenter memores uestri propter opus fidei, & laborem caritatis, & patientiam spei Domini nostri Iesu Christi coram Deo & patre nostro.

Ratio est propositionis, ac totius expositionis sequentis summa; Sed omnia sunt nobis distinctius excutienda. Cum dicit, Indesinenter memores vestri, monet summum gaudium Christianorum esse debere, mutuum in pietate profectum, nec vllum debere esse arctius vinculum inter homines pietate vera. Deinde breui Aphorismo complectitur summam vitæ Christianæ, quæ sita est in fide, caritate & spe, atque horum effectibus seu fructibus. Fides, spes & caritas resident in corde, sed eorum fructus palàm testantur, vbi verè & non simulatè adsunt. Fides proinde non est otiosa, sed operatur, producit suos fructus, inuocationem, gratiarum actionem, constantiam in confessione &c. Cari-

tas laborat, id est, fert molestias in præstandis officijs & leuandis fratrum oneribus. Spes tolerat patienter quæuis incommoda, bona promissa in fluctibus persecutionem expectando, Sed ne quis hac spe frustratum iri suspicetur, eam fundatam esse in Domino nostro Iesu Christo asserit, Idque in conspectu Dei, qui coràm intuetur omnia, & habet curam suorum, iuxta illud: Nouit Dominus viam iustorum. Colligamus igitur ex hoc loco veram Christianismi rationem, quæ est firma fidei constantia cum caritate & spe, quæ salutares fructus per totam vitam in ædificationem edunt.

Scientes fratres dilecti à Deo esse electionem uestram.

Singulæ expositionis partes vim confirmationis habent. Reuocat autem hic Paulus ad causam primam, profectum Thessalonicensium in Euangelio, nimirum quod sint à Deo electi. Quotquot enim verè in Christum credunt, à Deo electi esse dicuntur. Nam electi dicuntur respectu impiorum, qui viles & abominabiles habentur in conspectu Dei. Cum contrà fideles

les

les precioſi, immò filij Dei cenſentur adeoque electi. De modo, cauſa & fundamento electionis credentium abundè diximus in primo capite ad Epheſ.

Quia Euangelium noſtrum non fuit erga uos in ſermone ſolum, ſed etiam in potentia, & ſpiritu ſancto, & in certitudine multa.

Hæc expoſitionis pars confirmat precedentem rationem, & ſimul narrat quomodo Euangelium apud Theſſalonicenſes fuerit efficax, quomodoque ſit diuinitus confirmata prædicatio per potentiam, hoc eſt, miracula, per Spiritum ſanctum intus confirmantem auditorum corda, & excitantem fidem, & per πληροφορίαν multam, qua ſcilicet ita ſtabiles ſunt facti Theſſalonicenſes, vt nullis obſtaculis perſecutionum rectus illorum curſus in Euangelij fide & confeſſione ſit impeditus. Porrò tametſi miraculorum tempus ceſſauit: Tamen nos ſciamus cum prædicatione externa verè adeſſe Spiritum ſanctum, & excitare arcana vi auditores ad aſſentiendum verbo, & ad fidem.

Quemadmodum ſcitis quales fuerimus inter uos propter uos.

Quod dixi de prædicatione uerbi & efficacia ſpiritus, Id proprio Theſſalonicenſium teſtimonio confirmat, qui erant ſpectatores totius negotij, in quibus Spiritus ſanctus efficax erat ad prædicationem Pauli. Hinc diſcant miniſtri verbi ita docere, vitamq; inſtituere, vt poſſint ſecurè ad auditorum teſtimonium prouocare.

Et uos imitatores noſtri facti eſtis & domini, amplexi uerbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus ſancti.

Repetit quod initio dixit, ſed per collationem exempli. Exempla enim optimorum imitari non exigua laus eſt. Sed quomodo imitatores Domini ſunt facti? Quia vt ille plurima mala tolerans, à proprio populo, gaudebat tamen ſpiritu: Ita Theſſalonicenſes à proprijs ciuibus tribulationes ferendo, gaudio conſcientiarum in Spiritu ſancto ſe erigebant, & conſolabantur.

Hinc

Hinc nos quoque in medio persecutionum ad Dominum, adeoque ad alios pios respiciamus, ac pressi cruce nihilominus spiritu exultemus.

Ita ut fueritis uos typi omnibus credentibus in Macedonia & Achaia.

Euidenti signo Thessalonicensium fidem & confessionem confirmat, nempe ex eo quod uicinæ regiones & ciuitates de illorum pietate audiuerint, & exemplum eorum sint imitatæ. Monentur híc singuli, vt aliјs quoque sint exemplo sua pia confessione & vita. Non enim satis est apud te credere, nisi palàm testeris, cuius Reipublicæ ciuis sis, Nam corde creditur ad iusticiam, & ore fit confessio ad salutem.

A uobis enim personuit sermo Domini, non solum in Macedonia & Achaia, sed in omni loco fides uestra erga Deum manauit, ita ut non opus habeamus quicquam loqui.

Quomodo alĳs fuerint Typi exponit, nimirum quòd illorum confeſſio ad alios dimanauerit, adeo vt nihil ſit opus apud alios fidem prædicare Theſſalonicenſium, quæ alioqui nunc ſatis innotuerit. Chriſtianis Rebuſpublicis exemplum hoc proponatur, vt quò dignitatis loco ſunt eminentiores, eò magis in pietate & honeſtate alĳs præluceant. Hoc enim plurimum facere ad ædificationem, Paulus Theſſalonicenſium exemplo docet, & experientia ipſa teſtatur.

Ipſi enim de nobis annunciant, qualem introitum habuerimus ad uos, & quomodo conuerſi eſtis ad Deum à ſimulacris ad ſeruiendum Deo uiuo & uero, & ad expectandum Filium eius de cœlis (quem ſuſcitauit ex mortuis) Ieſum, qui liberabit uos ab ira uentura.

Dixit adeò perſonuiſſe famam fidei Teſſalonicenſium apud alios, vt non opus habuerit Paulus de ea quicquam loqui,

nunc

nunc id confirmat ab effectu : nimirum quod alij annuncient sibi inuicem, quomodo id factum sit. Porrò hic obseruemus ordinem administrandæ Reipublicæ Christianæ. Primum locum obtinet prædicatio verbi. Hanc sequitur conuersio ad Deum, & desertio Idolorum. nemo enim simul Idolis & vero Deo seruire potest. Tertio loco finis conuersionis attendendus est, qui est seruire viuo & vero Deo, cum expectatione Filij eius de cœlo, qui plenè nos ab omnibus malis eripiet. Qui igitur Deo non seruit, sed viuit adhuc in sordibus carnis suæ, Is nondum conuersus est, immò potius totus à Deo auersus.

CAPVT SECVNDVM.

SVMMA SECVNDI CAPITIS.

PAulus multa passus propter Euangelium Thessalonicensibus prædicatum, apud quos inculpate viuens sincerè eos instituit, qui & edocti rectè imitatores aliarum

rum Ecclesiarum Dei facti sunt in ferenda cruce, iam se videndi eos desiderio teneri ostendit.

ORDO CAPITIS SECVNDI.

TRes sunt huius capitis partes. Prima est longa expositio conuersationis Pauli apud Thessalonicenses. Secunda continet narrationem fructus prædicati Euangelij apud eosdem, Nimirum quod facti sint imitatores Ecclesiarum Dei in ferendis afflictionibus ob Euangelij confessionem. Tertia est significatio promtitudinis animi Pauli ad inuisendos Thessalonicenses.

EXEGESIS CAPITIS SECVNDI, CVM OBSERuatione doctrinarum.

Ipsi enim scitis fratres, quod ingressus noster ad uos non fuerit inanis.

Propositio præsentis expositionis est.

Appel-

Appellatione fratrum beneuolentiam captat, oſtendit enim affectum ſuum erga ipſos.

Sed & antea paſſi, & contumelijs affecti (quemadmodum ſcitis) Philippis fiduciam ſumſimus in Deo noſtro loquendi apud uos Euangelium Dei in multo certamine.

Preſſuram quam hic commemorat, paſſus eſt propter ſpiritum Pythonicum, quem à puella eiecerat Actor. 16. Ibi enim uirgis cæſus conijcitur in carcerem, cuius cuſtodem ad fidem conuertit. Deinde certamen, quod ſuſtinuit apud Theſſalonicenſes, deſcribitur Actor. 17. Nam Iudæi increduli excitarunt totam ciuitatem aduerſus Paulum, adeò vt coactus ſit, quemadmodum ſupra admonui, fuga ſibi conſulere, Sed prius iacto Euangelij fundamento. Hæc nobis proponuntur in exemplum, ne propter perſecutionem abijciamus officium, ſed potius cum Paulo incitemur magis ad præſtandum officium.

Nam

Nam exhortatio noſtra non ex impoſtura, neq; ex impuritate, neq; in dolo.

Iam ſuæ doctrinæ modum exponit. Exhortationis verbum accipit pro toto miniſterio ſuo, ſeu doctrina tota, quæ auditoribus accommodari nequit, ſine exhortationibus. Primum autem ſe alienum fuiſſe oſtendit ab ijs uitijs, quæ doctrinam corrumpere ſolent. Impoſtura ſignificat fallendi artem. Immunditia ad affectum animi pertinet, Dolus ad modum agendi. Significat igitur per ἀντίθεσιν, quod docendo ſincere ex pio cordis affectu, laborauerit ſtrenuè in propagando Euangelio, id quod ſequentibus uerbis clarius exprimit.

Sed quemadmodum probati fuimus à Deo, ut crederetur nobis Euangelium, ſic loquimur, non tanquam hominibus placentes, ſed DEO probanti corda noſtra.

Autorem ſui Apoſtolatus citat, Idque

eo consilio, ut Thessalonicenses statuant se uerè iuxta Dei consilium uocatos esse in agnitionem Euangelij, utque constantius persitent in confessione eius doctrinę, quam à Deo esse norunt. Deinde, qualis minister Euangelij esse debeat, ostendit. Nimirum ut se conformet ad uoluntatem Dei, cuius est minister, ne ob hominum fauorem, uel doctrinam uiciet, uel confessionem abijciat, quemadmodum illi solent, qui omnia ambitiosè agunt in hominum gratiam,

Neq; enim unquam in sermone adulationis fuimus, quemadmodum nostis, neq; in occasione auaritiæ, Deus testis.

Proximam sententiam enumeratione confirmat. Recitat enim uitia, quibus obnoxij esse solent, qui hominibus placere student, impuris affectibus præditi, ac primum amouet à se suspicionem adulationis, idq; illorum proprio testimonio. Deinde auaritiæ quoq; suspicionem amouet, prouocando ad Dei testimonium, qui solus de affectbus iudicare potest, Sint igitur

mini-

ministri Euangelij alieni ab adulatione & auaritia.

Neq; quærentes ab hominibus gloriam, neq; à uobis, neq; ab alijs.

Se à gloriæ inanis studio alienum fuisse monet. Vbi enim ambitio, fastus, & applausus populares regnant, Ibi cum uicioso affectu peruersum agendi studium adesse necesse est. Nam cum ambitio sanam mentem adimit, nulla fides (quæ est directrix operum) esse potest. vnde Dominus Iohan. 5. Quomodo uos potestis credere, qui gloriam mutuo à uobis accipitis, & gloriam quæ est à solo Deo non quæritis? Sed quis quærit gloriam ab hominibus, & quis à solo Deo? Is ab hominibus gloriam quærere dicitur, qui ambitiosè applausum hominum ob sua facta quærit. Contrà, à solo Deo quęrit gloriam, qui pudore sui confusus, ad gratuitam Dei misericordiam confugit, nec quicquam sibi esse reliquum statuit, in quo glorietur, præter Christi gratiam. Proinde, ut huius gloriæ studium semper cum humilitate coniunctum est: Ita illius ex arrogantia & ignoratione sui manat. Stet igitur hoc fixum:

xum: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Sed quomodo cum his conuenit dictum Pauli 2. ad Corinth. 2. Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Et ad Galat. 6. Opus ſuum probet vnuſquiſq;, & tunc gloriam habebit apud ſeſe? An non Paulus his verbis fatetur, rectè facientem officia vocationis ſuæ, poſſe gloriari? Reſpondeo, Qui teſtimonium conſcientiæ bonæ habet in ſuis factis, poteſt vtique gloriari, ſed non extra Dominum. Quare has exceptiones conſtituamus. Primùm, acceptum feramus Deo quicquid habemus boni, nobis nihil arrogantes. Deindè retineamus illud fundamentum, in ſola Dei miſericordia ſitam eſſe nobis ſalutis fiduciam. Poſtremò in ſolo bonorum omnium autore acquieſcamus. His ſic apud nos conſtitutis, pia erit in omni bonorum genere gloriatio, immò neceſſaria, & expetenda. Nam nihil aliud eſt vera gloria, quàm approbatio conſcientiæ rectè iudicantis, & aliorum rectè iudicantium. Vbi igitur conſcientia bona eſt, coram Deo & hominibus, ibi vera gloriatio, vnde Paulus Actor: 23. Ego omni bona conſcientia verſatus ſum ante Deum in hunc vſq; diem.

Cum possemus in onere esse, tanquam Christi Apostoli, facti tamen sumus placidi in medio uestri, perinde ac si nutrix foue-at filios suos.

Certissimo signo confirmat, se non quæsiuisse gloriam ab hominibus, cum inquit: Possemus esse in onere, hoc est, vsurpare autoritatem Apostolicam, vt cæteri Apostoli, Tamen huic iuri cessimus mites, placidi, & lenes effecti, Perinde atque nutrix, quæ suos tenellos pueros calefacit, fouet, ac tenerrimè tractat. Hoc Pauli exemplum sequantur pij Euangelij præcones, ne abutentes autoritate sua, plus destruant, quàm ædificent: Quod quidem illis vsu venire solet, qui intempestiuo zelo iurisdictionem Ecclesiasticam usurpant, sine maturo Ecclesiæ iudicio. Porrò hic locus, & qui est 1. Corinth. 9. videtur nonnullis patrocinari operibus supererogationis, quæ definiunt esse opera indebita, vt quæ fiunt ultra id, quod quis debeat. Verum priusquam respondeam ad argumentum Papisticum, firma demonstratione osten-

ne ostendam, quàm uanum sit illorum figmentum. Quæcunque opera sub lege comprehenduntur, falsò uocantur supererogationis opera. Sic enim Dominus inquit: Cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Inutiles serui sumus, quæ debuimus facere, fecimus. Præterea nullum opus agnoscendum est bonum opus esse, aut Deo acceptum, quod lege Dei comprehensum non sit, quemadmodum ex distinctione operum conuincitur, Nam tantum duo ordines sunt bonorum operum. Aut enim ad Dei cultum, aut ad caritatem proximi referuntur. Et vt nullum ad Dei cultum pertinet, quod non contineatur sub hoc capite: Diliges Dominum Deum tuum in toto corde &c. Ita nullum officium est caritatis, quod non requiratur illo præcepto: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ex his axiomatis firmissimis sequitur, nullum opus bonum supererogationis dici posse.

Hoc iacto fundamento, ad obiectionem Papistarum respondeo: Paulus (dicunt) officio satisfecisset, Euangelium prędicando, addit nunc vltrà aliquid ad cumulum, non utitur autoritate sua, qua vti

potuiſſet, non ſumit mercedem operis, qua dignum operarium Dominus pronunciat. Igitur ſupererogat aliquid, quod non debet. Reſpondeo, Paulum vltra quidem progreſſum fuiſſe, quàm requirit ordinaria uocatio Apoſtolorum, ſeu paſtorum, qui à ſtipendio abſtinuerit, quod Dominus permittit paſtoribus ſumere. Verum cum eſſet ex eius officio pro circumſtantijs temporis, & perſonarum, quæcunque offendicula prouidebat, illis obuiare, Cerneret autem Euangelij curſum impeditum iri, ſi facultate ſua vteretur, Tametſi illud erat extraordinarium, Dico tamen nihil Deo præſtitiſſe plus, quàm deberet. Eſt enim boni paſtoris, offendicula, quantum in ſe eſt, tollere. Non eſt igitur, quod eum aliquid indebitum Deo contuliſſe fingant, Cum nihil aliud præſtiterit, quàm quod officij neceſſitas, gloria Dei, & caritas proximi flagitabat. Cuius exemplum ſi ſequerenter hodie multi miniſtri uerbi, minus eſſet turbarum, minus ſcandalorum in Eccleſia Chriſti, propter inſatiabilem multorum ingluuiem, qui eò omnes ſuos conatus deſtinant, vt diuitias per fas & nefas corradant.

Ita erga uos affecti, libenter uoluiſſemus diſtribuere uobis non ſolum Euangelium Dei, ſed noſtras ipſorum animas, propterea quod cari nobis facti eſtis.

Suum affectum ab effectu probat, nimirum, quòd non ſolum libenti animo prædicauerit ipſis Euangelium, quod muneris eſt Apoſtolici, uerumetiam quòd paratus fuerit pro ipſis vitam dare, quod intimè amantis indicium eſt. Diſcant hinc miniſtri verbi pluris facere ſalutem Eccleſiæ, quàm propriam uitam: Diſcant alacri & promto animo, uel in medio perſecutionum Euangelij negotium promouere: Diſcant renunciare ſuis commodis & uoluptatibus, ut ſoli gloriæ Dei ac ſaluti animarum ſeruire poſſint.

Meminiſtis enim fratres laboris noſtri ac fatigationis.

Confirmat ſuperiorem ſententiam ab experientia Theſſalonicenſium, qui exper-

ti erant quantum laboris exhauſerat Paulus apud ipſos. Porrò græcanicæ voces κόπος & μόχθος non multum differunt. κόπος ſignificat laborem cum ſumma cura & ſolicitudine coniunctum. μόχθος ſignificat laborem quo quis fatigatur preſſus laboris mole ac difficultate. vnde colligitur arduum eſſe munus ac difficile, fidum ac ſincerum miniſtrum uerbi DEI agere.

Nocte enim & die laborantes, ne quem ueſtrum grauaremus, prædicauimus apud uos Euangelium Dei.

Confirmationis expoſitio ſeu declaratio eſt. Duplicis enim laboris meminit, Nocturni, quo potiſſimum manuum labore ſibi uictum parauit. Diurni, quo præcipuè in prædicando Euangelio occupatus erat. Cur autem labore manum ſibi uictum parauerit, cauſam reddit, quòd noluerit cuiquam illorum oneri eſſe. Apud Corinthios ſimiliter, & apud Epheſios ſibi uictum manuum labore acquiſiuit, haud dubiè ob hanc cauſam, ut illis om-

omnem calumniandi & ſiniſtrè de ſe ſuſpicandi occaſionem amputaret. Eſt enim miniſtrorum uerbi officium cauere, ne ſua culpa, aut etiam abuſu ſui iuris, curſum Euangelij impediant. Sed de hac re paulò ſupra plura ſunt dicta, contra eos qui ex ſimilibus exemplis opera ſupererogationis extruunt.

Vos teſtes, & Deus, quâm ſanctè & iuſtè & inculpatè cum uobis credentibus uerſati ſumus.

Prouocat rurſus ad teſtimonium Theſſalonicenſium & Dei. Theſſalonicenſium quidem, qui de externis factis ſolummodo iudicare poterant, Dei uerò, qui cor intuetur, Ideoq; ſolus καρδιογνώϛης in Scriptura dicitur. Porrò uiuendi rationem, ſeu integritatem Chriſtiani hominis ad tria reuocat. Ad ſanctitatem, qua homo in uero timore & fide uiuit: Ad iuſticiam coram hominibus, quæ non ſolum nemini nocet, ſed potius omnibus prodeſt. Sunt enim huius iuſticiæ duæ partes, nimirum, abſtinentia ab iniuria pro-

ximi & beneficentia. Ad innocentiam, quā nemini præbet occasionem de se malè loquendi. Quia autem hoc postremum difficillimum est, restringitur ad credentes, qui soli candidè iudicare de aliorum factis didicerunt per spiritum fidei. Hic nos quoq; discamus, quò nostra uiuendi ratio uniuersa referenda sit.

Quemadmodum scitis quomodo unumquemque uestrum tanquam pater liberos suos (cōplexi sumus) obsecrantes & consolantes & testificantes, ut ambularetis dignè Deo, qui uocauit uos in suum regnum & gloriam.

Suprà nutrici, hic patri se comparat Paulus, suumq; paternum affectum tum Thessalonicensium testimonio, tum effectu probat, ut qui officium ueri pastoris faciat, rectè instituendo, hoc est, obsecrando, consolando, ac docendo unumquemque illorum, ut ambulent dignè Deo, qui uocauit eos in suum regnum & gloriam.

Hinc

Hinc multiplex doctrina peti poteſt. Primùm enim docemur exemplo Pauli, quomodo amplecti debeant ſuos auditores miniſtri Euangelij, Nimirum, non ſecus quam bonus & blandus pater ſuos liberos. Deindè quod eorum officium ſit, non tantum publicè docere omnes ſimul, uerumetiam ſingulorum curam habere, & prout cuiq; opus eſt ſermonem accommodare, nempe, ut exhortentur ceſſantes, conſolentur mœſtos & puſillanimes ſeu afflictos, & teſtificentur, Hoc eſt, doceant rudes, ut uerbo Domini ac ſana doctrina conuincantur de ueritate Dei. Teſtificandi enim uerbum ad doctrinam refertur. Non eſt igitur perfunctus paſtoris munere, qui publicè docet tantum. Sunt enim quibus opus eſt peculiaris inſtitutio. Paulus Act. 20. dicit, ſe mundum à ſanguine omnium, quia publicè omnes & priuatim ſingulos admonere non ceſſauerit. Quarè non poteſt ſe mundum à ſanguine profiteri, qui priuatam inſtructionem negligit. Tertiò, uocationis finis obſeruandus eſt, uidelicet, quòd ideò uocemur per Euangelium, ut conſortes regni Dei & gloriæ cæleſtis æternùm uiuamus beati. Hunc finem, qui ſibi ob oculos uerè ponit, fer-

 uen-

uentius contra mundum & uitia pugnare, ac integritatem sectari per totam uitam conabitur, quò iuxta nutum & uoluntatem Dei patris uiuere (quod quidem est dignè Deo ambulare) possit. Non igitur res leuis, sed regnum Dei ac salus animarum agitur. Quæ sanè bona quantiscunque periculis ac laboribus præponenda sunt. Quartò, hinc admoneantur ministri uerbi non solùm fidei & iustificationis doctrinam urgere, uerumetiam seriò legis doctrinam, quæ regulam vitæ Christianæ præscribit, proponere. Nam ut fide in regnum Christi ingredimur, Ita pijs operibus & filijs Dei dignis in regno Christi nos esse declaramus. Sicuti contrà mala opera ciues Satanæ monstrant & coarguunt.

Propter hoc & nos gratias agimus Deo indesinenter, quòd uos amplexi sermonem DEI prædicatum à nobis recepistis, non sermonem hominum, sed (quemadmodum est uerè) sermonem DEI, qui & efficax est

in uobis credentibus.

Hactenus de ſuo miniſterio & diligentia, nunc de fructu agit (Eſtque hæc ſecunda pars capitis) Gratiarum hæc actio non ſolùm miniſtrorum eſſe monet gaudere de profectu ſui miniſterij, quod fortunat Deus, uerumetiam Pauli prædicationem receptam fuiſſe à Theſſalonicenſibus, & fructificaſſe (quod in illorum commendationem uergit) indicat. Porrò hic de multis rebus monemur, Primùm, unde ſit Euangelij autoritas, nempe ab autore Deo, Ipſe enim ſonat ſuum uerbum per miniſtros. Deindè, quòd miniſtri uerbi cauere debeant à Doctrinis hominum, ut uerè poſſint gloriari cum Paulo, ſe ſermonem Dei, non hominum, prædicare. Quod ſi facerent Romaniſtæ, minus eſſet in Eccleſia turbarum, latiusque ſe extenderent pomeria Eccleſiæ Chriſti. Præterea, quòd huic uerbo homines propter reuerentiam Dei fidem habere debeant exemplo Theſſalonicenſium. Poſtremò, quis ſit effectus Euangelij in ijs, qui illud uerè recipiunt, Nam Deus in illis eſt efficax ſuo ſpiritu, Reformat mentem hominis ſua manu, conuertit uoluntatem, purificat cor, excitat fi-

tat fidem, dat alacritatem ad præstandum Deo cultum suum. Cum contrà contemtores Euangelij spiritu Satanæ, & carnis sensu ferantur. Quam diu igitur aliquis membra sua iniusticiæ arma sentit, Sciat se frustrà uerbum audiuisse, temereque se Christianum iactare. Hic enim ordo, qui hoc loco indicatur à Paulo, necessariò obseruandus est. Prædicatio, receptio doctrinæ, fides iustificationis, & efficacia Dei in credentibus. Prædicatio esse potest sine sequentibus tribus, Sed nullum horum trium sine cæteris. Vbi enim recipitur doctrina, prædicatio sanè præcessit, fides concipitur, Deique uirtus se exerit. Proinde nemo de uerbo glorietur, nisi qui sentiat in se uirtutem Dei.

Vos enim imitatores facti estis fratres Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu, quòd hæc passi estis & uos à proprijs contribulibus, quemadmodum ipsi à Iudæis.

Propositionis proximæ ratio ita accommodanda. Quod uerè amplexi sitis

ſermonem Dei, uerè credatis, Deuſque ſit in uobis efficax, oſtendit haud obſcurè ueſtra conſtantia, qua grauiſſima quæq; pro Euangelio patimini, ac ut ipſos conſoletur, dicit eos exemplum Eccleſiæ Dei, quæ eſt in Iudæa, imitari. Vtque diſcernat veram Eccleſiam Dei ab ea, quæ falſò ſibi hunc titulum uendicat, addit, In Chriſto Ieſu. Huius enim corpus eſt Eccleſia vera, in illo collecta, & compacta. Porrò hoc exemplum amplificat à ſimili. Sicuti Iudaica Eccleſia à ſuis contribulibus, hoc eſt, à Iudæis patitur: ſic & uos patimini à proprijs ciuibus. Atq; ita hoc exemplo ad patientiam & conſtantiam hortatur Theſſalonicenſes. Hinc nos quoq; admoneamur Sanctorum exempla imitari, vt ab ijs diſcamus conſtantiam & patientiam in ferenda cruce, tempore perſecutionis, ne fracti impatientia confeſſionem abijciamus. Deo enim ita viſum eſt, vt crux ſit veluti quoddam examen fidei, quo probetur eius ſinceritas.

Qui & Dominum occiderunt Ieſum, & proprios Prophetas, & nos perſecuti ſunt, & Deo

non

non placent, & omnibus hominibus aduersantur, prohibent nos gentibus loqui, ut saluentur, ut expleant peccata sua semper, peruenit enim in eos ira in finem.

Amplificatio est quæ exaggerat malitiam Iudæorum per distributionem, & simul pœnam impietatis eorundem notat: cùm vt occurrat scandalo crucis, tū vt consoletur cruce pressos. Id quod facit triplici argumento, exemplo Christi & Apostolorum, salute promissa pijs, & ira Dei, hoc est, damnatione super impios & persecutores Ecclesiæ. Et prodest sanè in hæc tria tempore persecutionis respicere, ne multitudine impiorum, & persecutionum fluctibus superati fidem abijciamus, ex his enim tribus ingentem consolationem hausisse sanctos Martyres non est dubium. Præterea obseruentur hic tres loci: Primus, de rabie persecutorum Ecclesiæ, qui in tantam feritatem deferuntur præcipites à Satana, vt nunquam expleri possit sanctorum sanguine. Secundus, de impletione

scele-

ſcelerum eorum, qui malè agendo pergunt, nam menſuram, hoc modo ſui iudicij implent. differtur enim pœna, donec iniquitas illorum ad ſummum peruenerit. Quare ſedulò nobis cauendum, ne peccata peccatis addendo, reponamus nobis iram in die iudicij. Tertius, de ira, quam in illos perueniſſe dicit vſq; in finem, Quò admonemur de reiectione gentis Iudaicæ propter eius contumaciam, & nefanda ſcelera, In hoc exemplum & ſimilia intueri nos oportet, vt admoniti illorum malo, viuamus ſolicitè magis in timore DEI, ne in ſimilem Dei iram ob noſtra peccata incurramus. Nam hæc ira ſeu damnatio, & reiectio, ut ad totum populum Iudaicum non pertinet: Ita nec ad ſolum. Eſaias enim & Paulus docent, quod reliquiæ ſaluæ fiant. Deinde eadem damnatio communis erit omnium, qui vel perſequuntur Euangelium, vel alioqui Epicureorum more illud negligunt, vel deficiunt à cognita veritate, nam immota ſententia eſt, Qui non credit in Filium, ira Dei manet ſuper eum.

Nos autem fratres orbati uobis ad ſpacium horæ, facie non

corde, uehementius ſtuduimus faciem ueſtram uidere cum multo deſiderio.

Tertia eſt huius capitis pars, in qua ſe excuſat, cur ad ipſos non uenerit in tanto illorum periculo. Nunquam enim magis optanda eſt fidelis Doctoris præſentia, quam cum propter doctrinam grauior ſuboriatur perſecutio. Primùm igitur ſignificat promtitudinem animi ſui ad inuiſendum Theſſalonicenſes. Deindè, cur nō uenerit, exponit. Verum hęc vt magis conſpiciantur, ἀναλυτικῶς ea retexam. Primum itaq; ſe orbatum illis dicit. vnde ſignificat affectum ſuum erga ipſos uerè paternum, qualis in fidis verbi miniſtris requiritur. Deinde hunc affectum collatione exaggerat, cum inquit, Ad ſpacium horæ, quaſi dicat, Moleſtum eſt mihi & durum ſanè abeſſe à vobis ad ſpacium horæ, nedum tanto tempore. Tertiò, vt eos nonnihil conſoletur, correctionem addit, Facie non corde inquiens, ac ſi dicat. Tametſi facie à vobis ſubductus ſum, & corporali præſentia: Tamen corde & animo apud vos maneo. Non enim quemadmodum

dum corpora, Ita animos interuallum loci ſeparat: Quod quidem non ad ſubſtantiam, ſed ad animorum affectum, & deſiderium referendū eſſe manifeſtum eſt. Quarto admonet eò ſe maiori ſtudio quò diutius abfuit, contendiſſe, ut ipſos inuiſeret, Idque multo deſiderio: Quemadmodum parentes qui longo tempore aſpectu liberorum priuati, feruentius eos uidere geſtiunt.

Itaque uoluimus uenire ad uos (ego quidem Paulus & ſemel, & iterum) ſed impediuit nos Satanas.

Prolepſis eſt, poterant enim impatientiores moræ obijcere. Cur ergo non uenis? Reſpondet, uoluntas quidem non defuit nobis, ſed facultas & occaſio. Conatus ſum quidem ad uos proficiſci ſemel atque iterum, ſed Satanas nos impediuit per Iudæorum inſidias, qui meæ uitæ inſidiantur. Hic enim impedimentum Satanæ uocat malignorum ſtudia, & inſidias, quibus impediebatur, quo minus ad ipſos uenire potuerit, uerum hic quæſtio oritur: nun-

quid Satanas possit alicuius sancti propositum impedire? Ad quam quæstionem Basilius respondet in hunc modum. Eorum quæ in domino sunt rectè factorum, alia sola uoluntate ac deliberatione animi efficiuntur, Alia ad hoc ut efficiantur, indigent etiam opera corporis adhibendi uel studio, uel tolerantia. ac quæcunque sunt eius generis, quæ in sola animi uoluntate posita sunt, hæc nullo modo impedire Satanas potest. Quæ uero sunt ad quæ cõsequenda necessaria est opera corporis, in his plerumque Deus nasci impedimenta permittit, uel probandi uel detegendi causa illius, qui impediatur. Hinc prætereà discendum exemplo Pauli, quod liceat sanctis aperta pericula fugere, modò id fiat salua pietate. Neque enim debet quis se temerè in manifestum periculum conijcere.

Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriationis? nonne & uos coram Domino nostro Iesu Christo in ipsius aduentu? uos enim estis gloria nostra, & gaudium.

Ratio

Ratio cur ad eos uenire uoluerit. Nemo non libenter apud eos eſt, ex quibus gaudet, de quibus quam optimè ſperat, à quibus gloriam habiturum ſe confidit. Quare & ego inprimis inuiſerem uos, qui eſtis mea ſpes, gaudium, & corona gloriationis, Idque in aduentu Ieſu Chriſti. Sed quid eſt, quod uocet Theſſalonicenſes ſuam ſpem, gaudium & coronam? An non Chriſtus ſolus ſpes, gaudium, & corona eſt credentium? eſt profectò Chriſtus ſpes, gaudium, & corona credentium, adeò quòd extra illum nihil ſpei, gaudij, aut gloriationis ſit reliquum. Reſpondeo igitur ut ſuprà primo capite in illum locum. Neque quærentes ab hominibus gloriam. Quicunque teſtimonium bonæ conſcientiæ habet in ſuis factis, poteſt gloriari, ſed non extra Chriſtum. Vide Regulam ſuprà loco notato. Deinde duo obſeruentur hoc loco. Primum quòd liceat miniſtris uerbi piè gloriari ob felicem ſuorum laborum ſucceſſum, modo caueant, ne quid ſuæ induſtriæ adſcribant, ſed bonitati Dei qui illorum labores fortunat. Deinde quòd quò quiſq; miniſtrorum uerbi plures in regnum Chriſti adduxerit, eò in aduentu Chriſti maiorem gloriam, ac ueluti

triumphum habiturus ſit. Vnde 2. Timot. 4. Quod ſupereſt, repoſita eſt mihi iuſticiæ corona, quam reddet mihi Dominus in die illo iuſtus iudex. Verum hoc rectè intelligendum eſt, ne ad cauſarum iuſtificationis ordinem referatur. Nam tum demum ſanctis redditur illa corona & gloria, ubi fidem ſeruarunt, certamina decertarunt, & curſum perfecerunt. Hæc corona repoſita quidem eſt, ſed gratia Dei & merito Chriſti, non meritis proprijs. Qua tamen corona & gloria compenſantur labores & certamina. Huc Danielis refero dictum. Doctores fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſticiam erudiunt multos in perpetuas æternitates. Quare nequaquam cum hac compenſatione laboris & diligentiæ in miniſterio uerbi pugnat gratuita imputatio. Hanc enim præcedere neceſſe eſt. Nam niſi gratuita imputatio iuſticiæ præcedit, nulla operum remuneratio ſperari poteſt. Placere enim non poſſunt opera ſine fide prælucente. Habet igitur fides duplex obiectum, promiſſionem remiſſionis peccatorum ſeu iuſticiæ, & remunerationem bonorum operum. Quatenus quærenda eſt remiſsio peccatorum ſeu iuſticia gratuita, fides in

ſolam

ſolam miſericordiam Dei propter Chriſtum recumbit, ſed extra iuſtificationis cauſam etiam remunerationis reſpectum habet, quemadmodum de Moſe legimus, Hebræ: 11.

CAPVT TERTIVM.

SVMMA CAPITIS TERTII.

MEmorat ſe Paulus miſiſſe Timotheum ad Theſſalonicenſes, ut eos confirmaret, à quo reuerſo Athenas, ſtatum eorum didiciſſet, gratias agit, optatq́ue ut & ipſe ad eos uenire poſsit, & illi magis magiſque confirmati in pietate, perſtent.

ORDO CAPITIS TERTII.

TRes ſunt huius capitis partes. prima continet cauſam miſsi Timothei, & eiuſdem breuem commendationem. Secunda

cunda exponit, quomodo Timotheus reuersus fidem ac dilectionem Thessalonicensium nunciauerit, unde & gratias se Deo agere testatur Paulus. Tertia est uotum, quo & ipse ad Thessalonicenses uenire, ac ipsorum interea corda in uera sanctitate confirmari cupiat.

EXEGESIS CAPITIS TERTII, CVM OBSERuatione doctrinarum.

Quare non amplius tolerantes uisum est nobis, ut Athenis relinqueremur soli, & misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum Dei, & cooperarium nostrum in Euangelio Christi.

QVia in fine superioris capitis dixerat Paulus se impeditum à Satana, quo minus ad ipsos Thessalonicenses uenire potuerit, hic se misisse Timotheum suo nomine refert, ne prorsus uiderentur à se de-

ſe derelicti. Hîc duo obſeruentur. Primum quod Paulus ex paterno affectu erga ipſos Theſſalonicenſes ſolus potius uoluerit in tantis perſecutionū turbis relinqui, quam ut eos ſineret diutius conſolatione deſtitui. Vnde diſcant miniſtri Euangelij non tam propriæ ſalutis, quàm ſuorum auditorum rationem habere. Deinde obſeruetur commendatio Timothei, quæ eò pertinet, ut conciliet Timotheo autoritatem apud Theſſalonicenſes, quo pluris faciant ipſius legationem, magiſque ipſius conſolatione erigantur. Vnde diſcant miniſtri uerbi ſe mutuo ueris commendationibus ornare, quo ipſorum autoritas maneat illęſa. Nam ubi autoritas ſemel amiſſa eſt, parum admodum proficiet docentis labor, contemnentur conſilia, atque adeo quicquid facit. Porro Timotheum ornat magnis præconijs. Primùm enim fratrem eum appellando, cum ſuum affectum erga ipſum, tum cuius ſit profeſsionis ac religionis declarat. Nam tum temporis Chriſtiani ſe fratres mutuo appellarunt. Deinde eum miniſtrum Dei uocat, ut qui ſeruierit Deo ueris cultibus. Poſtremo quo miniſterij genere Deo ſeruiat, oſtendit cum addit, Cooperarium in Euangelio Chriſti. Tales

igitur ſe mutuo agnoſcant pij miniſtri, atque alius alium propter dignitatis gradum tanquam ex alto ne deſpiciat.

Vt confirmaret uos & conſolaretur uos de fide noſtra, ne quiſquam commoueatur in afflictionibus his.

Finis miſſi Timothei oſtenditur duplex. Prior confirmatio & conſolatio Theſſalonicenſium, petenda ex fide Pauli, & conſtantia in ferendis afflictionibus. Multum enim doctoris fides & conſtantia in periculis adeundis auditorum animos confirmat & conſolatur, contra autem fractus aduerſis docentis animus, haud raro auditorum fidem extinguit. Alter finis eſt (cui ſubordinatur prior) ne quiſquam in Pauli adeoque Eccleſiæ periculis commoueatur, à diabolo, & mundo quietem & otium blandè ſuggerentibus deceptus, ac ita deficiat ab Eccleſia. Eſt enim σαίνεσθαι, qua uoce Paulus hîc utitur, cum quis blanditijs & illecebris motus, mutat ſententiam, Metaphora à canibus ſumpta, qui caudæ motu blandiuntur.

Ipſi enim ſcitis quod in hoc poſiti ſumus.

Ratio à communi piorum conditione ſumpta, quam dicit eos non ignorare. In hoc, inquit, poſiti ſumus, id eſt, Hæc eſt piorum conditio, ut perpetuò in hoc mundo cum uarijs afflictionibus ſit ipſis certamen. Quod enim præceſsit in capite Chriſto, ſequetur & in membris, quemadmodum ſuis prædixit Dominus dicens: Si quis uult me ſequi, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam quotidiè, & ſequatur me. Vnde Paulus. Quotquot uolunt piè uiuere in Chriſto, perſecutionem patientur.

Etenim cum apud uos eſſemus, prædiximus uobis, quod eſſemus paſſuri afflictiones, quemadmodum & accidit & ſcitis.

Eos præſciuiſſe probat ex eo quòd à ſe antea præmoniti erant de futuris afflictionibus. Hæc præmonitio non parum fecit ad roborandam fidem ipſorum, qui hæc à

Paulo tanquam certissimo uate acceperant. Nam prædictiones, cum euentus respondet, spiritum diuinum coarguunt.

Propter hoc & ego non amplius sustinens, misi ut cognoscerem fidem uestram, ne fortè tentauerit uos is qui tentat, & in uanum fiat labor noster.

Repetit quod in principio proposuit de legatione Timothei, & addit causam legationis impulsiuam, nimirum ut cognosceret fidem illorum, an per crucem & Satanæ tentationem esset labefactata. Quod superius dixit, ne quisquam commoueatur. Hoc idem nunc repetit, sed alia uerborum forma, nempè, ne forte tentauerit uos is qui tentat, scilicet propositis quiete, securitate & in uita felici successu, quæ cum homines quærunt, à Satana tentari dicuntur. Cuius tentationibus si succumbunt, totus docentium labor fit inanis. Monemur itaque hoc loco perpetuò excubandum esse, ne nos incautos opprimat diabolus. Non enim frustrà præcipit dominus, uigilate & orate, ne intretis in tentationem.

Nuper

Nuper autem cum uenisset Timotheus ad nos à uobis, & annunciasset nobis fidem & dilectionem uestram, & quod habetis memoriam nostri bonam, semper desiderantes nos uidere, quemadmodum & nos uos.

Secunda pars præsentis capitis est. ut autem in prima parte de legatione Timothei ad Thessalonicenses egit: Ita hîc de ipsius ad se reditu tractat: à quo tria de Thessalonicensibus percepit, Nimirum fidem, charitatem, & affectum pium erga suum doctorem: quæ sanè tria præcipua sunt religionis capita. Fidei nomine etiam confessionem & cultum Dei, qui necessario cum fide coniunctus est, intelligo. Charitas necessarius est fidei fructus, quæ cum friget, fidem extinctam esse necesse est. Ex affectu pio & desiderio uidendi Paulum, cum eorum gratitudo, tum uerbi diuini amor colligitur. Hos Thessalonicenses imitari omnes decet, quibus sua curæ est salus. Porrò quod addit quem-

quemadmodum & nos, non ſolum ſuum affectum erga ipſos indicat, uerumetiam exemplo docet, qualis coniunctio animorum mutua debeat eſſe inter docentes & auditores, modo fructus miniſterij aliquis conſequetur. Vbi enim parum inter ipſos conuenit, & odij & maleuolentiæ ſunt ſuſpiciones, ubi calumniæ & obtrectationes, Ibi ſpiritus Satanæ ſemen uerbi cœleſtis ſuffocat, quo minus ſuum fructum edere poſſit.

Ideo conſolati ſumus fratres in uobis, in omni afflictione & neceſſitate noſtra, per ueſtram fidem.

Quantum ſolatij perceperit Paulus ex eo quòd Theſſalonicenſes fidem & dilectionem ſeruauerint, oſtendit, uidelicet, quòd in medijs afflictionibus, quibus quodammodo obrueretur, conſolationem, audita ipſorum fide, admiſerit. Quæ ſanè res non ſolum ſummum affectum Apoſtoli erga Theſſalonicenſes declarat, uerumetiam multò magis ardens ſtudium gloriæ Chriſti per Euangelium illuſtrandæ coarguit. Quod ſane exemplum

plum pijs Euangelij ministris proponitur, ut quasi sui obliti, unicè ad Christi gloriam & salutem Ecclesiæ spectent.

Quoniam nunc uiuimus si uos statis in domino.

Ratio consolationis. Nunc uiuimus, hoc est, quàm optimè res nostræ se habent, & rectissimè ualemus, si uos statis in Domino. Stare autem in Domino, nihil aliud est quam credere, & ex fide sincerè diligere, nihilque magis optare, quàm in cultu unius Dei ad finem usque perseuerare. hinc collige, quòd ueluti mors quædam pijs ministris sit, si sui auditores à fide deficiunt.

Quam enim gratiarum actionem possumus Deo reddere pro uobis super omni gaudio, quod gaudemus propter uos coram Deo nostro, nocte & die abundantius precantes, ut uideamus uestram faciem & suppleamus quæ desunt fidei uestræ?

Præ-

Preterquam quòd ſuum affectum Paulus erga Theſſalonicenſes fuſius aperit, quatuor loci inſignes ſeſe offerunt. Primus, quòd ſoli Deo adſcribendus ſit profectus uerbi. Etſi enim Paulus magnis certaminibus iecerit ſemen uerbi cœleſtis Theſſalonicæ: Tamen hîc uni Deo acceptum fert, quòd ſuus labor non fuerit inanis. Secundus, quòd non ſolum ſit miniſtrorum uerbi ſincerè docere, uerumetiam ſeriò agere Domino gratias, lætariq; quoties fructum aliquem miniſterij conſpiciunt. Tertius, quod quo magis creſcit Chriſti cognitio, eo magis ſit orandum, ne inimicus homo iactis zizanijs in agrum Domini, ſemen bonum ſuffocet. Quartus, quod fides nunquam ita in hoc mundo abſolui poſsit, quin ſuis incrementis perpetuo indigeat. Quare perpetuo annitendum eſt, ut indies magis magisq; per auditum uerbi, aliaque pietatis exercitia in Domino grandeſcat.

Ipſe enim Deus & Pater & Dominus noſter Ieſus Chriſtus dirigat uiam noſtram ad uos.

Tertia huius capitis pars est, continens precationem Pauli, cùm pro aduentu suo ad ipsos Thessalonicenses, tùm pro incremento & confirmatione eorundem in uera sanctitate, usque ad aduentum Christi, atque ita habet hæc pars duo membra. prioris membri circumstantiæ diligenter perpensæ multas doctrinas afferunt. Primum enim cum dirigat Paulus orationem ad Christum, agnoscit ipsius diuinam potentiam, qua patri æqualis sit. Deinde cum separatim dicit Deus & pater, de duabus rebus nos admonet. Vt enim Dei mentio maiestatem & omnipotentiam declarat: Ita patris appellatio fauorem Dei erga homines credentes exprimit. Is igitur, quem inuocamus, non tantum ut uerus Deus æstimandus, uerumetiam ut benignissimus pater est agnoscendus, ac amandus, à quo omnia optima (cum sit & omnipotens & paterno erga nos animo) sperare liceat per Iesum Christum. Præterea commendatur hic nobis prouidentia Dei peculiaris in administranda Ecclesia. Non enim tàm Pauli industriæ quàm prouidentiæ Dei fuit, ad Thessalonicenses uenire aut non uenire.

Vos autem Dominus impleat, & abundare faciat charitatem mutuam inter uos & erga omnes, quemadmodum & nos erga uos.

Posterius membrum precationis Pauli, in quo precatur, ut in mutua charitate & beneuolentia crescant. Vbi primum gradus, deinde exemplum nobis commendatur. Gradus quidem, dum inquit inter uos & erga omnes. Charitas enim quæ à fide proficiscitur, primum ad fideles se extendit. Deinde ad alios quoque. Nam Charitas secundum Deum, non hunc uel illum, sed omnes complectitur: Ita ut se in omnes effundat, principio facto à domesticis fidei. Exemplum uero cum inquit. Quemadmodum nos erga uos. Hic Paulus Thessalonicenses suo exemplo stimulat ad mutuum amorem, & profecto nihil pulchrius est quàm in doctoris uita eandem esse pietatem & innocentiam quam uox docet. Exemplum sane imitatione inprimis dignum.

Vt confirmet corda uestra irre-

irreprehenſibilia, in ſanctitate coram Deo & patre noſtro, in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti cũ omnibus ſanctis, ſuis.

Quid charitati uera ex fide mananti coniunctum ſit oſtendit. Nam ut ſine charitate nihil eſt irreprehenſibile & purum coram Deo: Ita ubi charitas adeſt, ſincera corda, irreprehenſibilia in uera ſanctitate, idque coram Deo & patre, exiſtunt. Non quòd illa innocentia & ſanctitas ſint effectus charitatis. Fide enim corda purificantur, Sed quia mutua charitas ueræ ſanctimoniæ indicium eſt. Hoc cum reuelatum iri monet in aduentu Domini cum ſuis ſanctis, fortius eos ſtimulat ad mutuæ dilectionis ſtudium. Hic rurſus monemur, quibus in rebus potiſsimum occupari debeant Chriſtiani: nimirum in mutua ex fide dilectione, ſtudioq; innocentiæ, adeoque omnium uirtutum. Hîc enim ſanctitatem omnibus quæ cum fide & charitate uera pugnant, opponit. Præterea obſeruandum eſt, quod monet Ambroſius, à Deo eſſe principium & profectum, conſumationemq; uirtutum.

CAPVT QVARTVM.

SVMMA QVARTI CAPITIS.

RElicta immundicia & iniuria proximi, sanctificationi mutuæq; dilectioni magis magisq; incumbendum est propria agendo. Nec nimio dolori indulgendum est ob mortem necessariorum, quos Dominus aliquando reuocabit ad uitam perpetuam, qua spe se pij mutuo consolari debent.

ORDO CAPITIS QVARTI.

Priora tria capita partim laudibus Thessalonicensium ob constantiam in fide & cruce, partim studio Pauli erga ipsos absoluuntur, Sequentia duo parænefes fere continent ad uitam Christianis dignam. Perpetuus enim mos Pauli est doctrinæ addere parænefes protrepticas & apotrepticas.

ticas. Porro hoc quartum caput duabus partibus, nempe paræneſi & conſolatione abſoluitur. Paræneſis partim protreptica eſt, qua ad uirtutes uarias ſtimulat, partim apotreptica qua dehortatur à uitiјs, utramque ex firmis principijs extruit. Conſolatio eſt ſuper morte amicorum, ne nimio dolore, more Ethnico ob mortem neceſſariorum afficiantur. Cui admixta eſt expoſitio de modo & ordine reſurrectionis.

EXEGESIS QVARTI CAPITIS CVM OBSERVAtione *doctrinarum.*

Quod reliquum eſt igitur fratres rogamus uos, & adhortamur in Domino Ieſu, quemadmodum accepiſtis à nobis, quomodo oporteat uos ambulare, & placere Deo, ut abundetis magis.

Propoſitio eſt inſtitutæ paræneſeos, cuius ſenſus eſt, ut dignam profeſsione uitam degant Theſſalonicenſes, quò Deo placere poſsint, atque adeo in dies magis

proficiant. Hæc propoſitio monet, ut qui Chriſto ſemel nomina dederunt, eo tota uita contendant, ut Deo placeant, Quod fit, dum ad normam ipſius uoluntatis noſtram uitam conformamus. Cum autem addit, Quemadmodum oportet, neceſsitatem indicat, fides enim incolumis eſſe nequit, quæ hoc ex ueris fructibus non palam faciat.

Noſtis enim quæ præcepta dederimus uobis per dominum Ieſum.

Autoritatem ſuæ exhortationi conciliat cum dicit, præcepta à ſe præſcripta autorem habere Dominum Ieſum, Cui obedire omnes, qui ab eo ſalutem expectant, iure debent: ut ſerui domino, & redempti ſuo liberatori. Hinc cùm docentes, tùm diſcentes moneantur. Docentes quidem, ne quid aliud Eccleſiæ Chriſti præſumant proponere, quàm cuius autor eſt Dominus. Diſcentes uerò, ne prius acquieſcant, quàm ſciuerint uocem Domini eſſe quam ſonant præcones uerbi. Hinc Moſes ſubinde ingerit populo Dei, & locutus eſt Dominus

minus Deus,& Prophetæ: Hæc dicit Dominus. Humanæ enim doctrinæ, utut necessariæ sunt in præsenti uita: Tamen Ecclesia Christi, cùm de cultu Dei recteque formanda uita agitur, sola uoce Domini contenta esse debet.

Hæc enim est uoluntas Dei sanctificatio uestra.

Ratio propositionis de noua uita seu obedientia fidelium sumpta à primo & summo axiomate omnium actionum Christianarum. In quo axiomate duo spectanda sunt, Regula uitæ Christianæ & forma eiusdem. Regula est sola uoluntas Dei, quę petenda est ex solo uerbo Dei, unde Dauid, Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Et Christus ex Esaia, frustra me colunt docentes præcepta doctrinas hominum. Proinde hæc regula euertit & damnat omnem ἐθελοθρησκείαν omnium hominum, Ethnicorum, Iudæorum & Papistarum, qui alias regulas uiuendi præter uerbum Dei excogitant, quod solum uoluntatem Dei nobis reuelat. Nec iuuat eos quòd bonam intentionem prætendant. Nam Dominus

Deut: 12. apertè dicit. Non facient singuli quòd sibi rectum uidetur. Huius rei causam exprimit Esaias cap. 55. hisce uerbis: Neque enim cogitationes meæ cogitationes uestræ, neque uiæ meæ, uiæ uestræ dicit Dominus, quia sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatæ sunt uiæ meæ à uijs uestris, & cogitationes meæ à cogitationibus uestris. Sit igitur nobis immota regula uitæ uoluntas Dei, quam nobis suo sacrosancto uerbo reuelauit. Forma uitæ est sanctificatio secundum regulam. Hæc sanctificatio describitur infrà 5. cap. his uerbis. Ipse autem Deus pater sanctificet uos totos & integer spiritus uester, & anima & corpus sine reprehensione in aduentu Domini nostri Iesu Christi custodiatur. Est igitur sanctificatio plena cum ipse homo spiritu, anima & corpore integer uel purus & impollutus seruatur usque ad diem Christi. Purus autem is est totus, qui nihil mente cogitat, nihil corde appetit, nihil corpore exequitur, nisi quod probatur Deo. Hinc patet ueram sanctificationem in regeneratione consistere, quæ mortificatione & uiuificatione absoluitur. Mortificatione renũciamus mundo & carnis desiderijs ac inquinamentis. Viuificatione quæ fit per

fidem

fidem in Christum, subijcimus nos imperio spiritus, ut iam cum sincero corde in certitudine fidei aspersi, cordibus à conscientia mala, ut loquitur Epistola ad Hebræos, audeamus Deum accedere & offerre illi hostiam uiuentem corpora nostra (Rom: 12.) Obediendo in omnibus ipsius sanctissimæ uoluntati. Forma igitur Christianæ uitæ sanctificationis uoce exprimitur, qua exuitur iniquitas & induitur innocentia, & integritas spiritus, animi & corporis, ut totus homo se Deo in obsequium addicat.

Vt abstineatis à scortatione, & sciat unusquisque uestrum possidere suum uas in sanctificatione & honore, non cum affectu concupiscentiæ, quemadmodum & gentes quæ non nouerunt Deum.

Sanctificationem sectandam esse iuxta uoluntatem Dei suasit, Nunc quasdam eius partes per collationem contrariorum recitat. Nam cum sanctificatio immundi-

ciæ membris. Atque hoc loco caſtitatem fornicationi opponit, quo illam & ſanctam & honeſtam ſectemur, hanc uero & turpem, fœdamq́ꝫ deteſtemur fugiamuſqꝫ. Significat enim hoc loco uas, ipſum corpus uniuſcuiuſque, qua appellatione notatur fragilitas humana: hoc poſsideri uult cum ſanctificatione & honore, hoc eſt ſanctum, purum & honeſtum conſeruari uera mentis & corporis caſtitate. Fornicationis nomine intelligit per Synecdochen omnem turpem Venerem, quam ablegandam monet ad gentes quæ non nouerunt Deum. Quod ſane inprimis obſeruandum eſt. Significat enim parum, imò nihil in ſchola Chriſti profeciſſe eos, qui uarijs libidinis generibus ſuccumbunt. Sit igitur omnibus pijs cordi hæc admonitio Pauli, cogitentque ſe tantiſper à Chriſto Chriſto alienos eſſe, donec fœdis libidinibus & concupiſcentijs carnis ſe inuoluunt. Nonnulli uas pro uxore exponunt, ſed prior interpretatio magis accommoda eſt præſenti loco. Nam uas uſu Hebraico eſt quælibet res certo uſui deſtinata, ut corpus noſtrum non eſcæ & Veneri, ſed Domino deſtinatum eſt, 1. Corinth. 6. Præterea obſeruentur gradus peccatorum. Vt enim

hic tres rei ueneree gradus facit, Concupiſcentiam, Affectum, & fœdum libidinis actum, quem fornicationis nomine deſignat. Concupiſcentia innata æſtuat, Affectus perturbat rationem, ac uoluntaeem plerumq; captiuat, ut fœde corpore perpetretur, quod turpiter affectus imperat. Sic & aliorum peccatorum tres gradus ſunt. Concupiſcentia, Affectus, quo dominatur peccatum, & perpetratio. Hi gradus diſertè ponuntur ad Roman. 7. his uerbis. Ne igitur regnet peccatum in mortali corpote ueſtro ad obediendum ei in concupiſcentijs ſuis. Quare primis initijs & motibus, uigilijs & precibus iuxta conſilium Domini reſiſtendum eſt, ne mente uicta affectus uoluntatem trahat ad patrandum peccatum.

Ne quis opprimat aut fraudet in negotio fratrem ſuum.

Sanctificationis & immunditiæ alias quaſdam partes attingit. Quemadmodum enim immundiciæ ſubijcit uiolentam oppreſsionem, & aſtutam fraudem, Ita per ἀντίθεσιν ſanctitatis partes intelligit hu-

 manita-

manitatem, quæ uiolentiæ, & iusticiam in contractibus, quæ fraudi opponitur. Ponit autem hic duas partes iniuriæ proximi. Oppreßionem uiolentam (qualis Tyrannorum & potentium est qui inferiores iniustis exactionibus aut aliis illicitis modis premunt) Et fraudem qualis eorum est, qui quacunque ratione plus à proximo accipiunt quàm iustum est. Nam græca uox πλεονεκτεῖν significat cupiditatem & studium, plus quàm æquum est habendi. Quare hac uoce omnis auaritia, dolus, usura, & quicquid uergit in proximi damnum notatur.

Propterea quod ultor est dominus de omnibus his, quemadmodum & antea diximus uobis, & testati sumus.

Addit minas ut qui turpitudine rei à malo non abstinet, absterreatur saltem pœnis, & qui rei dignitate & pulchritudine non mouetur, præmiis saltem inuitetur. Quemadmodum enim turpibus factis supplicia, Ita honestis factis si modò ex fide fiant, præmia sunt proposita.

Non

Non enim uocauit nos Deus ad immundiciem, ſed ad ſanctificationem.

Ratio eſt à fine uocationis ſumpta, amplificata collatione contrariorum, ac ſi diceret. Antequam uocati ſumus per Euangelium, in regno tenebrarum, ſordibus peccatorum inuoluebamur, Nunc autem uocati ſumus per Euangelium, ut renunciatis peccatis, quæ mortis & damnationis cauſa fuere, iuſticiæ & innocentiæ ſtudeamus. Huc locus Pauli ad Tit: 2. pertinet. Apparuit enim gratia Dei ſalutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegata impietate & mundanis concupiſcentijs, modeſtè, iuſtè & piè uiuamus in præſenti ſeculo. Proinde quicunque peccatis indulget, immemorem ſuæ uocationis ſe declarat, & ſe adhuc in regno tenebrarum ſub uexillo Satanæ militare oſtendit.

Quapropter qui reijcit, non hominem reijcit, ſed Deum, qui & dedit ſpiriuum ſuum ſanctum in uos.

Vt

Vt magis eos urgeat, autoritatem Dei allegat, & ſimul ſceleris magnitudinem notat. Qui enim reÿcit ſalutares admonitiones à quocunque propoſitas, non reÿcit hominem tantum, quod per ſe graue ſcelus eſt: ſed Deum ipſum aſpernatur, & ſuam ingratitudinem oſtendit, non obtemperando Spiritui ſancto, in hoc à Deo dato, ut excitet corda hominum ad obedientiam. Obſeruetur emphaſis in uerbo ἀθετεῖν, quod ita rem aliquam aſpernari ſignificat, ut nullo in loco ponatur, nullaque eius ratio habeatur. Vnde tria collige perpetuo ob oculos ſtatuenda. Primum quod contemptores Dei ſunt quotquot eius ſalutaribus monitis per miniſtros uerbi aut alios propoſitis non auſcultant. Quemadmodum enim qui magiſtratus iuſſa detrectat, eius contemnit autoritatem, Ita Deo nō obtemperans, diuinam mentem aſpernatur, quo ſcelere nihil eſt immanius. Nam inde prolabuntur homines in reprobam mentem, ut peccare non erubeſcant, iuxta illud Prouerbiorum 18. Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit. Deinde ſignificatur, quòd tales contemptores Dei à Deo quoque reÿciantur, iuxta illud: Qui me contemnit erit ignobilis

bilis

bilis, ſeu Ignominia afficietur. Proinde cum non honoratur Dominus, ac timetur ab ijs qui præceptis ipſius non obediunt, eos uiciſsim abijcit, & finit cumulare peccata, donec menſuram peccatorum ſuorum compleuerint. Tertio, admoneantur tales iudicij Dei, cuius ultrices manus effugere nequeunt contemptores Dei. Quapropter dum manet tempus pœnitentiæ expergiſcamur, Deumque rogemus, ut nos conuertat, & ſuo ſpiritu regat, quo uerè conuerti poſsimus, conuerſionemque noſtram uero fidei fructu teſtemur. Conſolatur & hic locus pios Euangelij miniſtros, qui cum mundo contemnuntur & reijciuntur, quòd non tam ipſi, quàm Deus ipſe, cuius legatione funguntur, reijciatur.

De fraterna autem Charitate non opus habetis ut ſcribam uobis. Ipſi enim uos à Deo docti eſtis, ut diligatis uos inuicem. Etenim hoc facitis erga fratres omnes, qui ſunt in tota Macedonia.

Per occupationem addit Antithesin proximæ præcedentis sententiæ de uiolenta oppreſsione & fraude uitandis: Idque cum duplici ratione. Non opus eſt ut ſcribam uobis de fraterna charitate (quæ in locum uiolentæ oppreſsionis & fraudis ſuccedere debet.) Quia & ipſi diuinitus docti, ſcitis, quòd mutua requiratur à uobis dilectio, & affectus ipſe ſeu fructus ueſtram erga Fratres dilectionem declarat. Quam in tota Macedonia eam experti ſunt fratres. Porrò θεοδίδακτοι, hoc eſt, à Deo docti, illi dicuntur, quorum cor uiuo ſenſu uerbum prædicatum, per gratiam ſpiritus ſancti penetrat, ſeu qui quod didicerunt per uerbi prædicationem, opere complere ſatagunt. Eſt enim certiſsimum indicium quòd à Deo didiceris, ſi id quod didiciſti facias. Qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit, non dum à Deo didicit ſecundum gratiam, ſed ſecundum legem, non ſecundum ſpiritum, ſed ſecundum literam. Admoneamur itaque hoc loco à nobis non requiri ocioſas ſpeculationes de Deo & rebus diuinis, ſed fidem per dilectionem efficacem.

At to-

At rogamus uos fratres abundare magis & eniti.

Correctio est, quasi dicat: Tametsi uestra erga fratres charitas magna est, Tamen perpetuis incrementis indiget. Nemo enim diligere iuxta rationem præcepti satis potest. Quare perpetuo progrediendum, enitendumque ut unusquisque se ipsum diligendo proximum superet. φιλοτιμεῖσθαι enim significat magno studio conari quippiam efficere. Quare Ambrosium sequutus sum, qui hoc loco φιλοτιμεῖσθαι eniti reddidit. Vnde colligemus non frigidum quendam amoris affectum à Christianis requiri, sed uiuidum & feruentem, quo proximi commodis non minus quàm nostris studebimus.

Quiescere & agere propria, & operari proprijs manibus, quemadmodum uobis præcepimus.

Plures sanctificationis partes recitat, quæ similiter per antithesin sunt exponendæ. Nam

dæ. Nam ut ſanctificationis partes præcipiuntur, Ita prohibentur immundiciæ quę cum illis pugnant, atque hoc loco tria con iungit, quæ ferè eundem ſenſum habent. Quieſcere, agere propria, & operari proprijs manibus. Quorum primum nimirum quieſcere, curioſitati opponitur, Nam ἡσυχάζειν & πολυπραγμονεῖν opponuntur, ut apud Iſocratem in oratione de pace, ubi dicit ἡσυχίαν utiliorem ac commodiorem eſſe τῆς πολυπραγμοσύνης. Vt igitur hîc commendatur Chriſtianis modeſta quies, Ita è contrario damnatur maligna curioſitas. Deinde hortatur ut propria agant, hoc eſt, ut quilibet in ſua uocatione ſit ſedulus & fidelis, & per ἀντίθεσιν damnat ocioſos homines, qui quid ſua uocatio efflagitet minimè cogitāt. Eodem pertinet quod addit, operari proprijs manibus, per quod intelllgit ſinecdochicè diligentiam ſedulam in omni uocationis genere. Neq; enim omnes manuum labore fatigari uult Paulus, ſed ut quæ ſui ſunt muneris, unuſquiſque fideliter præſtet in communem & mutuam ædificationem.

Vt ambuletis decenter erga extraneos, & nulla re indigeatis.

Proxi-

Proximæ adhortationi duplicem rationem ſubiungit. Quarum prior à publica honeſtate, altera à propria utilitate ſumpta eſt. Publica honeſtas eſt ornans profeſsionem fidei honeſto ac iuſto labore uictum ſibi parare: Cum contra turpe & indecorum ſit ocio corpore, alieniſque bonis inhiare. Propria utilitas eſt, ut ipſe ſine mendicitate honeſto labore uiuas, aliĳſque egentibus opem feras.

Cæterum nolo uos ignorare fratres de his qui obdormiuerunt, ne doleatis quemadmodum & cæteri non habentes ſpem.

Altera huius Capitis pars eſt, in qua conſolatur Theſſalonicenſes, qui ob mortem amicorum nimium triſtabantnr. Vbi primùm obſeruandum eſt, quod mortuos ideo dormientes uocat, quia ſicut illi qui dormiunt, ſuo tempore excitantur, ita mortui in extremo die excitabuntur ad uitam immortalem. Quòd autem de dormitione dicitur, non ad totum hominem, ſed ad partem, duntaxat nempe ad corpus

referendum eſt. Anima enim à corpore ſeparata uiuit immortalis. Id quod plurima teſtimonia ueteris & noui teſtamenti conuincunt. Deinde diſcrimen inter dolorem piorum & impiorum conſideretur. Illorum enim moderatus eſt, ut qui conſolatione eſt mixtus, Hic immoderatus ſine omni ſpe & conſolatione. Vt autem moderatus ille permittitur: Ita Prophanus & Ethnicus dolor damnatur.

Si enim credimus quòd Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ſic & Deus eos qui obdormierunt per Chriſtum adducet cum ipſo.

Ratio conſolationis in morte amicorum, à cauſa communis reſurrectionis. Quoties itaque aliquis amicorum morte triſtatur, mortis Chriſti ac reſurrectionis meminiſſe oportet. Nam ut mors Chriſti, noſtræ mortis eſt uictrix, Ita eiuſdem reſurrectio uitæ nobis cauſa exiſtit. Eſt autem Pauli argumentum ualidum non ab exemplo, non à particulari, ſed à cauſa ſufficiente, & neceſſaria ad ſuum effectum ne-

cessarium & proprium. Vnde Paulus, 1. ad Corinth. 15. resurrectionem mortuorum tanquam ex firmissimo principio probat, cum inquit: Si resurrectio mortuorum non est, ne Christus quidem resurrexit. Hic à destructione consequentis concludit antecedentis negationem hoc pacto. At Christus resurrexit, Igitur est resurrectio mortuorum. Sic enim paulò pòst addit. Nunc autem Christus resurrexit ex mortuis, primitiæ eorum qui dormierunt. Subiungit ibidem collationem causarum mortis & uitæ. Quemadmodum (inquit) moriuntur omnes per Adam, Ita & per Christum omnes uiuificabuntur. Hîc utitur contrarijs causis ad probandos contrarios effectus. Vt enim Adam mortis causa fuit sua inobedientia, Ita Christus uitæ autor est sua iusticia. Nam Christus uenit, ut instauraret omnia per Adam amissa. Vis itaque consequentiæ in eo est, quòd Christus non sibi tantum resurrexerit, sed nobis. Quemadmodum enim primitiæ non consecrabantur ut solæ essent sanctæ, sed etiam ut reliquus anni prouentus sanctificaretur. Ita & Christus non solus resurrexit, sed nobis ipsius resurrectio causa, pignus & obsignatio quædã nostræ futuræ

resurrectionis existit. Verum hîc quęstio ex Pauli uerbis oritur. Videtur enim in speciem, quod tantummodo adstruat Paulus piorum resurrectionem, cum inquit, Qui obdormierunt in Christo, id est, qui morientes per fidem Domino Iesu coniuncti erant. Verum sciendum est, quod Paulus duntaxat hîc tractat ea, quæ ad præsentem consolationem facere uidebantur. Quare tantum hoc loco de fidelium gloriosa resurrectione disserit, in qua abunde consolationem consequuntur pij in quauis afflictione. Quòd autem omnes cùm pij tùm impij resurgent, Illi quidem ad gloriam perpetuam, Hi uero ad æternos cruciatus, multa scripturæ testimonia conuincunt, inter quæ præcipua sunt quæ habentur, Danie: 12. & Matth. 25. Iohan. 5.

Hoc enim uobis dicimus in sermone Domini.

Vt fidem resurrectionis adstruat, uerbum Domini allegat, qui cum eam prædixit fore, procul omni dubio futura est. Quicunque igitur in dubium reuocat resurrectionem mortuorum, Dominum ip-

ſum mendacij coarguit, eiuſque omnipotentiæ derogat. Proinde hîc ratio cœca captiuetur, & detur gloria Deo, apud quem nulla res eſt impoſsibilis. Cœlum (inquit) & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt.

Quòd nos qui uiuemus & reliqui erimus in aduentum Domini, nequaquam præueniemus eos qui dormiunt.

Eodem temporis momento omnium hominum erit reſurrectio communis. Adam primus homo non præueniet ultimum eorum qui morietur, ſed una excitati omnes ſiſtentur coram iudice Chriſto, Quare nihil refert quocunque tempore moriatur aliquis, modo in Domino.

Quoniam ipſe Dominus cum hortatu & uoce Archangeli ac tuba Dei deſcendet de cœlo.

Quis ſit reſurrectionis autor, & quis modus oſtenditur. Ipſe enim Dominus Chriſtus excitabit mortuos, Cui nihil dif-

ficile est. Si enim ex nihilo quicquid est rerum creare potuit, cur non poterit mortuos reuocare ad uitam? Modus quoque describitur, quòd cum hortatu & uoce archangeli, & tuba Dei descendet. Eadem ferè Matthæus refert ex ore Domini cap. 24. Videbunt filium hominis uenientem cum uirtute & gloria magna, & mittet Angelos suos cum tubæ uoce magna, & congregabit electos suos à quatuor uentis & summis cœlorum usque ad terminos eorundem.

Et mortui in Christo resurgent primum, deinde & nos qui uiuemus qui reliqui erimus, simul cum ipsis rapiemur in nubibus, in occursum Domini in aërem.

Ordo resurgentium describitur, Nimirum ut antea mortui, & tunc uiuentes, qui tamen in momento commutabuntur, simul rapientur in occursum Domini. Nihil autem hîc de impijs dicit, qui tùm seram & inutilem pœnitentiam agent. Nam

hæc tantum in consolationem piorum dicuntur.

Et sic semper cum Domino erimus.

Effectus resurrectionis piorum lætissimus, nimirum æterna mansio apud Dominum in æterna beatitudinis gloria, ubi Deus erit omnia in omnibus. Vbi perfecta erit electorum iusticia & innocentia.

Proinde consolemini uos mutuò hisce sermonibus.

Conclusio consolationis est, in qua usus fidei resurrectionis ostenditur. Nimirum ut inde petamus consolationem in omni afflictionum genere. Nam ipsa mortuorum resurrectio, ut pijs finem omnium malorum adfert, Ita eosdem introducit, in qua compensabuntur afflictiones præsentis uitæ.

CAPVT QVINTVM.

SVMMA QVINTI CAPITIS.

EXtremus dies repentè incautos obruet, Quare uos piè & ſanctè iuxta uoluntatem Dei uiuite, ut integer ſit ſpiritus & anima & corpus ſine querela in aduentum Domini ſeruetur.

ORDO CAPITIS QVINTI.

IN fine quarti de modo reſurrectionis admonuit, hic quæſtionem de tempore attingit. Deinde uarias exhortationes inde extruit, ut parati ſimus in aduentum Domini. Tandem petit pro ſe orari, & fauſta imprecatione claudit Epiſtolam.

EXEGESIS QVINTI CAPITIS, CVM OBSERuatione *doctrinarum.*

Porro

Porro de temporibus & articulis tempornm fratres non opus eſt ut uobis ſcribatur.

Occupatio eſt, qua anteuertit furioſas quæſtiones eorum, qui nimis anxiè de rebus occultis, & præcipuè de extremo die queſiuerunt, ac ſi diceret: Non opus eſt articulum temporis aduentus Domini ſolicitè quærere, ſatis eſt certò ſcire, quòd uerè uenturus ſit.

Ipſi enim exactè ſcitis, quod dies Domini tanquam fur in nocte ſic ueniet.

Ratio occupationis & modus aduentus Domini. Confert enim eum furis inexpectato aduentu. Quemadmodum enim fur non præmonet, ſed altè dormientes inuadit, Ita Dominus ſubitò, dum hoc minimè expectant homines, adueniet. Quæ res maximè deberet nos excitare ad uitæ innocentiam ſeruandam, ne nos opprimat ille dies incautos. Debet enim ignoratio hæc ad ſtudium & uigilantiam

excitare iuxta Domini præceptum, Matth. 25. Vigilate, inquit, & orate, quia nescitis diem neque horam in qua filius hominis uenturus est. Vult itaque Dominus nos similes esse prudentibus uirginibus, quæ oleo in uasis suis accepto, expectarunt aduentum sponsi. Porrò per diem Domini, & communem omnibus finem, & priuatum cuiusque intelligi monet Theophylactus.

Quando enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus superueniat eis interitus.

Proximæ similitudinis declaratio est. Explicat enim Paulus cur dies Domini furi sit similis, nimirum propter inexpectatum aduentum. Porrò duo hic obserua. Securitatem præsentem impiorum, & superuenientem interitum, cum omnia sibi tuta pollicentur impij, subitò ira Dei obruet eos, qui in tenebris ignorantiæ Dei & contemptus securè stertunt, ebrij huius mundi illecebris.

Quasi dolor partus mulieri

prægnanti, & nequaquam effugient.

Subitum interitum impiorum similitudine pulcherrima pingit: In qua tres sunt partes. Quemadmodum prægnans mulier intra se doloris materiam circumfert, Ita impij contemptum Dei & alia scelera materiam æterni cruciatus in pectore gerunt. Deinde ut mulieris prægnantis dolores subito eam inuadunt, Ita pœna commerita opinione citius superueniet impijs. Postremò ut nulla prægnantium euadere potest, quin partus dolores experiatur, ad eundem modum nec impij sua supplicia euasuri sunt.

At uos fratres non estis in tenebris, ut dies ille uos tanquam fur opprimat.

Consolatur pios qui in die, hoc est, in clara Dei noticia piè ex fide uiuunt. Vt enim per tenebras significatur ignorantia Dei, oscitantia, & securitas: Ita per lucem Dei noticiam ac fructus fidei intelligit. Neque Paulus hîc dicit diem illum aduentus

Domini prijs notum esse, sed eos tantum tutos fore monet, ut qui clara die uigilantes in uero timore illum excipiant. Vigilantibus enim & in luce uersantibus, si prędo aliquis aditum nactus de improuiso incumbat, nihil poterit quod eorum est deuastare. At si in tenebris dormitantes deprehendat, relatis spolijs abscedet impune imprimis.

Omnes uos filij lucis estis & filij diei, non sumus noctis neque tenebrarum, proinde ne dormiamus sicut & cæteri, sed uigilemus & sobrij simus.

Piorum communia officia exponit. Idque primùm in genere pulcherrima similitudine. Cuius sensus hic est. Quemadmodum dies laboribus & uigilijs, non somno aut torpori destinatus est, Ita uocati ad lucem Euangelij per prædicationem uerbi à tenebrarum regno, debent nunc ut in die clara uigilare, & sua tam augusta uocatione digna præstare opera, quæ omnia ad uigilantiam & sobrietatem reuocat. Vigilantia quidem est, dum abiecta securitate

ritate carnali, certa ſpe in Dominum reſpicimus. Huic opponitur dormitio, quæ eſt ſupina ſuæ ſalutis negligentia. Sobrietas uerò eſt qua cauetur, ne illecebris huius mundi ebrij, in ſomnum ſecuritatis incidamus, ſed potius ut alacres ſimus ad præſtandum officium. Obſeruetur proinde hoc diſcrimen inter pios & impios, Illi iuxta lucem Euangelij ambulant, hi mundi negotijs inuoluuntur, cura ſalutis ſuæ abiecta.

Qui enim dormiunt noctu dormiunt, & qui ebrij ſunt noctu ebrij ſunt.

Argumentum eſt à ſimili. Quemadmodum homines noctu dormiunt & interdiu uigilant, noctu ſunt ebrij, & interdiu ſobrij: Ita nos decet qui iam noctem ignorantiæ ſuperauimus, uigilijs & ſobrietati ſtudere. Id quod lux Euangelij requirit, ne mente grauata ſomno ignorantiæ, & corde intemperantia & crapula defatigato, fœdè nos in tam clara Euangelij luce geramus. Similis eſt exhortatio ad Eph. 5. Ne ſitis conſortes illorum, eratis enim

aliquan-

aliquando tenebræ, Nunc autem lux in Domino, tanquam filij lucis ambulate.

Nos autem qui ſumus diei, ſobrij ſimus.

Accommodatio eſt ſimilitudinis. Nos qui ſumus diei, id eſt, qui nocte ſuperata ignorantiæ, uerſamur in Euangelij luce, ſimus ſobrij.

Induti thorace fidei & charitatis, & galea ſpe ſalutis.

Quò ſpectent uigiliæ & ſobrietas Chriſtianorum, nunc oſtendit, nimirum ut in armis excubent perpetuò aduerſus hoſtem. Deſcribit autem πανοπλίαν Chriſtiani militis paucisſimis uerbis, quam fuſius deſcribit ad Epheſ. 6. Hîc tres Chriſtianorum uirtutes, fidem, charitatem & ſpem ponit, quas armorum titulo ornat. Nam ut ſcutum, thorax, & galea muniunt corpus militis mundani: Ita animum pij hominis aduerſus tela diaboli munit fides, qua totus Chriſtus induitur, charitas, qua fides lucet, Spes, quæ omni inſultui diaboli,

boli opponitur infracta, quaque salus ipsa certissima expectatur.

Quia non constituit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Iesum Christum.

Amplificat ab obiecto spei, quod est liberatio à damnatione & acquisitio salutis, & ne quis hoc sibi adscribat, addit caussam, per Dominum nostrum Iesum Christum. Porrò cum iram & salutem nominat, significat utramque exercendam esse in aduentu Domini. Iram quidem aduersus reprobos. Salutem uerò erga eos, quos fide, charitate & spe armatos inuenerit. Idque non ex ipsorum sed Christi solius merito. Obseruetur & ἀντίθεσις, quòd salus acquiri non possit, nisi per hunc Dominum Iesum.

Qui mortuus est pro nobis, ut siue uigilemus, siue dormiamus, simul cum ipso uiuamus.

Aetiologia eſt proximæ rationis à fine mortis Chriſti ſumpta. Cum autem mortem nominat, per Synecdochen intelligit omnia redemtionis beneficia, quorum finis eſt, ut credentes per ipſum æternum beati in cœlo uiuant. Quocirca ſpes noſtra non nititur debili fundamento, ſed firmo & duraturo. Quæ ſpes cum talis ſit, nequaquam confundit ſperantes. Habent enim teſtimonium ſpiritus, quod hic præbet ſpiritui noſtro de paterno erga nos fauore in Chriſto Ieſu Domino noſtro, Roman. 5.

Quare confortamini uos inuicem, & ædificate ſinguli ſingulos, ſicut & facitis.

Poſtquam non pauca Chriſtianorum officia recenſuit, oſtendit omnium commune officium eſſe incumbere doctrinæ, & exhortationi mutuæ, ut uſus doctrinæ in uita conſpiciatur. Hîc tria obſeruentur, primum (quod iam dictum eſt) commune officium eſſe piorum ſe mutuò exhortari ac ædificare in pietate. Deinde errare eos, qui hoc ad ſolos publicos uerbi miniſtros

ſtros reijciunt. Tametſi enim in publicum miniſterium non eſt temere perrumpendum. Tamen omnibus ex æquo incumbit ſe mutuò exhortari & ædificare, ſeruato tamen Eccleſiæ ordine. Poſtremo damnari Enthuſiaſtas qui uerbi miniſterium labefactare conantur, Cum hic Paulus apertè requirat mutuam exhortationem & ædificationem.

Rogamus autem uos fratres ut cognoſcatis eos qui laborant inter uos, & qui præſunt uobis in domino & admonent uos, utque habeatis illos in ſummo precio per charitatem propter opus illorum.

Quid ſinguli ſingulis debeant dictum eſt, Nunc addit ualdè neceſſariam exhortationem, qua Theſſalonicenſes hortatur, ut uerbi miniſtris debitum honorem exhibeant. Huius exhortationis tres ſunt partes. Periphraſis ſeu deſcriptio miniſtrorum uerbi, officium ipſis præſtandum, & cauſæ officij præſtandi. Periphraſis ſiue

descriptio qualesnam sint ueri ministri uerbi docet; utpote qui laborant, præsunt & admonent, Labor primum requiritur, nimirum ut in vinea domini strenue faciant officium, docendo fideliter populum. Reijciuntur ergo à numero ministrorum Euangelij, qui ocium captant, delicias sectantur, & quærunt uictum fraudulenter tituli sacerdotalis prætextus. Nihil enim minus sunt, quàm pastores, qui non præsunt laborando, & in verbo propagando. Deinde requiritur, ut præsint in domino, sed ut œconomi, non ut domini, & patresfamilias. Sunt enim œconomi mysteriorum Dei. Quare qui non dispensant Euangelium, frustra de prælatura in Ecclesia gloriantur. Tertio requiritur, ut admoneant, nam crebris admonitionibus, publicis & priuatis opus est, ut doctrina auditoribus accommodari possit. Adeo enim sumus propter peccatum in salutis negotijs negligentes, ut perpetuis stimulis indigeamus. Officium ipsis debitum est, ut auditores eos habeant in summo precio & honore per charitatem, hoc enim Paulus primum probat metalepsi, dum inquit, Rogamus ut agnoscatis eos &c. Deinde clarè inquiens, ut habeatis eos in summo

precio

precio seu honore, porro hic honor consistit in quinque: primum enim agnosces illorum ministerium opus esse diuinum. Quare ut legatos Dei eos complecti decet. 2. exhibebis reuerentiam debitam propter ministerij dignitatem. 3. præstabis obedientiam in his quæ ad ministerium pertinent, id est, ubi uerbum Dei postulat obedientiam: verum si quid præcipiunt contra uerbum, sequamur regulam Pauli, Si quis aliud Euangelium prædicauerit, Anathema sit. 4. Gratitudinem debebis, ut non solum animo sis gratus erga ipsos, Verumetiam opere, id est, ut conferas pro tuis facultatibus Euangelij ministris uictũ & stipendium. Dignus est enim, teste Christo, operarius mercede sua. Item, Rom: 15. Etenim si spiritualia sua communicauerunt gentibus, debebant & de carnalibus ministrare illis. Item 1. Cor: 9. Qui Euangelium annunciant, ex Euangelio uiuant. Et ibidem, Quis militat suis stipendijs. 1. Tim: 3. Non alligabis os boui trituranti. Admoneantur igitur pij, quod iure diuino Ecclesiæ ministris debeant stipendia, uerum ne quid hic negligatur cum damno ministerij, pertinet hæc cura ad superiores, Sicut monet sententia Esaiæ. 4. Reges erunt nu-

tritores tui, & reginæ nutrices. Si igitur Reges sunt nutritores Ecclesiæ, possunt & debent iure diuino ministris Ecclesiæ stipendia ordinare, exemplo pijssimi Ezechiæ regis, ut possint uacare legi Domini, 2. Para: 23. Quinto, adhibebis ἐπιείκειαν in iudicandis moribus, & tegendis erratis, quatenus fieri potest sine iniuria doctrinæ. Nam si in doctrina delinquunt, nullo modo parcendi sunt, sed ut lupi arcendi ab ouili, donec resipiscant. Causa cur hic honor præstandus sit ministris Euangelij additur, cum inquit, propter opus illorum, unde sequitur nihil eis honoris deberi, qui officium iactant sine labore. Quale autem sit opus illorum supra dictum est, nimirum ut laborent in uerbo, præsint in domino, & sedulo admoneant quos docent.

Pacem habete inter uos.

Quia dissensio multa generat mala, hortatur vt concordiæ & paci studeant. Nulla enim re magis turbatur Ecclesiæ incolumitas, quam dissensionibus, unde non solum factiones & seditiones, uerumetiam plurima cum in doctrina, tum in moribus scandala oriuntur. Quare merito

hic

hic ad pacem hortatur Paulus qua, incolumitas Ecclesiæ conseruatur. Alij hic uertunt, pacem habete cum ipsis, Nam græcum ἐν ἀυτοῖς est ambiguum, sed ego Ambrosium sequi malui, Tametsi parum referre uideatur; nisi quod generalior sit sententia iuxta Ambrosij uersionem quæ huc optime quadrat, huc accedit quod Paulus nusquam ἐν ἑαυτοῖς pro ἐν ἀυτοῖς posuit, neque enim solet atticismos affectare.

Obsecramus uos fratres, monete inordinatos, consolamini pusillanimes, subleuate infirmos, longanimes estote erga omnes.

Quia non omnibus æqualia sunt fidei incrementa, monet quomodo sit cum singulis agendum. Inordinati, id est, flagitiosè uiuentes redigendi sunt in ordinem salutaribus monitionibus: pusillanimes, quorum fides uidetur uacillare, consolationibus stabiliendi sunt. Breuiter de omnibus bene sperandum. Quare non importune turbandi sunt, sed expectanda est per tolerantiam illorum pœnitentia.

Videte ne quis malum pro malo cuipiam reddat, sed semper quod bonum est, sectemini, tum erga uos inuicem, tum erga omnes.

Ne retaliemus iniurias nobis illatas monet, siue fratres sunt qui offendunt, siue extranei nostræ religionis hostes. Verum quia talis affectus est perdifficilis, addit particulam attentionis, Videte, ac si dicat, Scio difficile ac durum esse carni & sanguini illatas iniurias condonare. Quare eò acriori studio annitendum est, ut sitis absque uindictæ cupiditate. Neque tamen hac exhortatione legitimam uindictam, & magistratus officium abrogat, sed qualis affectus & studium Christianorum esse debeat, ostendit. Verum quia talis affectus raro inuenitur, necessaria est legitima uindicta, quam magistratus uice Dei exercet in contumaces.

Semper gaudete, indesinenter orate, in omni gratias agite.

Hæc quoque Christianorum officia esse (ut fidei germani sunt fructus) manifestum

festum est. Gaudium, de quo hîc loquitur, est tranquillitas conscientiæ, quæ in fide remissionis peccatorum fundatur, & in spe promissionis acquiescit. Hoc gaudium uel in medijs persecutionibus manet, modo Christum uictorem mundi non amittas.

Hæc enim est uoluntas Dei in Christo Iesu erga uos.

Confirmatio proximæ sententiæ à uoluntate dei sumpta, quæ nostrarum actionum regula esse debet, ut supra dictum est.

Spiritum ne extinguatis, prophetias ne aspernemini.

Hæc duo dicta ita differunt, prius generale est, posterius speciale. Spiritum ne extinguatis, id est nolite facem Spiritus sancti, qua accenduntur corda uestra ad uerum Dei timorem & sanctitatem, uestra negligentia & incuria extinguere, sed date operam ut accendatur magis. Obstruendæ sunt igitur fenestræ, ne sopor Spiritus nos inuadat, quo fax illa Spiritus sancti

extingui solet. Prophetias ne aspernemini, hoc ad donum interpretandi scripturas referendum est. Quod donum ut non est alligatum certis hominibus propter successionem, quemadmodum papistæ uolunt, Ita datur quibusdam ad ædificationem Ecclesiæ, quo qui pollent, non sunt contemnendi, Imo potius in summo precio habendi, tanquam Spiritus Dei interpretes.

Omnia probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete.

Prolepsis est, occurrit enim ijs, qui propter Prophetarum quorundam ineptas prophetias interpretandi munus simpliciter aspernabantur. Et hîc tria dat præcepta. Primum probandam esse prophetiam omnem, id est examinandam ad regulam fidei, quemadmodum ad Rom: 12. monet, Siue prophetiam iuxta ἀναλογίαν fidei, scilicet eam instituat. Secundum præcedente examine tenendum esse quod bonum fuerit, id est consentaneum fidei, & quod ad ædificationem faciat. Tertium, Non solum malum ac falsum, uerumetiam quod tale in speciem apparet rejciendum

dum esse. Facile enim quod tale est, ab hæreticis in malam consequentiam trahitur. Quare in Ecclesia nihil nisi solidum, uerum, ac bonum recipiendum esse: ut quod ad ædificationem faciat. Hanc interpretationem præsentis loci requirit contextus, alij generalius interpretantur.

Deus autem pacis sanctificet uos per omnia perfectos.

Quia longum fuit christianorum officia omnia particulatim recensere, post longam enumerationem præcipuorum officiorum, ut artifex genus posuit, nimirum ut sanctæ perfectioni studeant, & quia hoc non est humanarum uirium, Deum huius sanctificationis authorem facit, ut sciamus ab eo assiduis precibus petenda esse, quæ ad ueram perfectionem pertinent.

Et integer uester Spiritus & anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur.

Definitio est ueræ sanctitatis, & perfectionis christianorum, de qua supra cap. 4.

in illum locum. Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra. Summa eſt ut recte omnia cogitent, recte uelint, ac membra ſua exhibeant arma iuſticiæ.

Fidelis eſt qui uocauit uos, qui & efficiet.

Confirmat quod dixit, à conſtantia uoluntatis Dei. Deus uos uocauit per gratiam, Igitur ſerio uult ueſtram ſalutem, eamque uerè exhibebit, modo uobis ipſi non defueritis. Similis eſt locus 1. Cor. 1. & ad Phil: 1. unde pij bene ſperare diſcant de uoluntate Dei, & de finali perſeuerantia, ne cum papiſtis impiam dubitationem foueant.

Fratres orate pro nobis, ſalutate fratres omnes in oſculo ſancto.

Suo more petit pro ſe orari. Mutuis enim precibus fulcitur Eccleſia. Et iubet ſalutari totam Eccleſiam Theſſalonicenſium, per oſculum ſanctum, tanquam per ſymbolum externum, purum animi affectum intelligit. Sanctum enim epitheton impudico & fallaci oſculo opponitur.

Adiuro uos per dominum, ut

ut legatur epiſtola hæc omnibus ſanctis fratribus.

Ne ſupprimatur epiſtola, & paucis quibuſdam legatur, ueretur. Quare eos obteſtatur per dominum, ut omnibus legatur. Hinc diſcamus uerbum Dei non celandum ullos, quantumuis rudes & ruſticos, Nam ut fides uerbi ab omnibus, Ita & eius cognitio requiritur.

Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti uobiſcum, Amen.

Vſitata Paulo eſt hæc clauſula ſeu fauſta imprecatio in omnibus epiſtolis, Quæ continet ſummam Euangelij, & fructum fidei, quemadmodum ſupra ſæpius dictum eſt.

ARGVMENTVM IN POSTERIOREM EPISTOLAM PAVLI AD Theſſalonicenſes.

QVia ſatis conſtat qualis quantuſque ſit huius epiſtolæ author, omiſſo eius encomio. Tantum ea hoc loco dicam, quæ ad

quæ ad huius epiſtolæ claram intelligentiã facere uidebuntur, ut ſunt, Occaſio ſcriptionis, principalis quæſtio ſeu ſtatus epiſtolæ, & tractationis ordo ſeu methodus.

De occaſione.

Occaſio præcipua huius epiſtolæ hæc fuit. Admonuerat Paulus in priori epiſtola cap. 5. de aduentu domini ad iudicium, quem minime cogitantibus hominibus, omniaque proſpera ſibi promittentibus impijs, adfuturum prædixit. Hinc quidam doctrinæ Pauli corruptores ſumpſerunt occaſionem, ut propediem diem domini adfuturum affirmarẽt. Vnde redditi ſunt non pauci, ut ex 3. cap: apparet, negligentiores, adeo quod multi inordinatè, neglecto uocationis labore, uixerint. Hos ut ab errore reuocet Paulus ſcribit hanc epiſtolam.

De quæſtione principali.

Principalis quæſtio eſt de tempore aduentus domini ad iudicium, quem alij quidam iam iam inſtare, Paulus uero ſigna quædam præceſſura, nempe defectionis à fide, & reuelationis Antichriſti pronunciat.

nunciat. Vnde confutatur eorum error, qui aliter senserunt. Est igitur hæc epistola, quantum ad principalem quæstionem attinet, Generis Iudicialis, & status coniecturalis, Tametsi alia quoque genera, & quæstiones, ut fieri solet, incidunt. Nam totum primum caput generis est demonstratiui; postremum suasorij.

De tractationis ordine seu Methodo.

Post usitatam Epigrapham, exordium sequitur, quod est gratulatorium. Gratias enim Deo agit pro Thessalonicensium fide, dilectione, & tolerantia. Propterea quod ipsis quidem in bonum afflictio, affligentibus uero ipsos in pœnam cedat. Huc addit uotum de ipsorum perfectione in gloriam Christi: atque his primum caput absoluitur. In secundo accedit ad principalem quæstionem, præmissa exhortatione, ne sinant se decipi ab illis, qui diem domini iam iam instare prædicebant. Deinde signa præcessura extremum diem, atque adeo ipsum Antichristum graphicè depingit, addens causas cæcitatis hominum, qui Antichristi erroribus inuoluentur.

tur. Huc addit gratiarum actionem pro fide Thessalonicensium, & hortatur ad constantiam. In tertio capite uarias paræneses addit, hortatur pro se fieri preces, optat ipsis Thessalonicensibus incrementum dilectionis Dei & patientiæ. Suadet caueri inordinatos, hortatur ad laborem. Monstrat quomodo agendum sit cum contumacibus. Tandem precatus ipsis pacem, fausta imprecatione claudit epistolam.

CAPVT PRIMVM.

SVMMA PRIMI CAPITIS.

GRatias agit pro Thessalonicensium fide, & dilectione, & tolerantia, in persecutionibus, quos solatur futura gloria, & compensatione afflictionum, & simul precatur ipsis constantiam, ut per Christum tandem plene sanctificentur.

ORDO

ORDO CAPITIS PRIMI.

PRimo loco ponitur Epigrapha. Hanc ſequitur exordium gratulatorium, quod ipſorum fides, dilectio, tolerantia creſcat, unde ſe quoque gloriari teſtatur. Deinde ut eos animet, & ad perſeuerantiam inſtiget, meminit cum præmij pietatis, tum ſuppliciorum impietatis in aduentu domini. Huc addit, quod pro ipſis precari ſoleat, ut Deus eos dignos faciat uocatione, vtque ſanctificentur magis.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS CVM OBSERVAtione *doctrinarum.*

Paulus & Syluanus & Timotheus Eccleſiæ Theſſalonicenſium in Deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto.

Hæc Epigrapha ſupra in priori ad Theſſalonicenſes explicata eſt, & continet duo, Nomen authoris epiſtolæ & ſociorum, & eos ad quos ſcribitur.

Gratia uobis & pax à Deo patre nostro & domino Iesu Christo.

Salutatio breuissime propria Euangelij beneficia continet. Gratia enim fauor Dei est cum remissione peccatorum. Pax est reconciliatio, cui tranquillitas conscientiæ omniaque prospera coniuncta sunt.

Gratias agere debemus Deo semper pro uobis fratres.

Propositio exordij est, ubi ex uerbo Debere, collige officium piorum esse, semper Deo gratias agere, non solum quando nobis, uerumetiam quando alijs læta contingunt.

Quemadmodum dignum est.

Cum dicit dignum esse, indicat non solum præconis uerbi, uerumetiam omnium esse debitum officium Deo gratiarum actionem reddere, pro Ecclesiæ felici statu & prospero Euangelij cursu.

Quia crescit ualde fides ue-

stra,

ſtra, & exuperat dilectio uniuſcuiuſque omnium ueſtrum erga uos mutuo.

Ratio propoſitionis eſt, ab incremento fidei & dilectionis Theſſalonicenſium. Sed unde nouit incrementum fidei? ex incremento dilectionis. Ex effectu enim cauſa dignoſcitur. Vbi igitur exigua charitas eſt, Ibi exiguæ quoque ſcintillæ fidei, quæ fides, quo magis arſerit, eo maiores charitatis flammas emittit. Admoneamur itaq; exemplo Theſſalonicenſium, ut maiora fidei & charitatis incrementa à Deo petamus.

Adeo ut nos ipſi de uobis gloriemur in Eccleſijs Dei, ſuper tolerantia ueſtra, & fide in omnibus perſecutionibus & afflictionibus quas ſuſtinetis.

A ſigno maximos illorum in fide & charitate progreſſus fuiſſe oſtendit. Neceſſe eſt enim non exiguos fuiſſe progreſſus, de quibus gloriatur apoſtolus, proponendo ipſos alijs in exemplum fidei & chari-

tatis & patientiæ in persecutionibus, Cum inquit, Super tolerantia uestra & fide, coniungit effectum & causam, & ex effectu causam demonstrat. Est enim tolerantia sub cruce euidens fidei argumentum. Neque enim potest caro & sanguis in afflictionibus superare, nisi Spiritus fidei robur suppeditauerit. Nam quorum fides non altas radices egit in corde, illi tempore persecutionis iuxta parabolam dominicam scandalizantur, ac in pristinas tenebras relabuntur.

In ostensionem iusti iudicij Dei.

Hoc pertinet ad consolandos Thessalonicenses in afflictionibus. Est enim sensus: quod uos patimini & misere affligimini in hoc mundo, contra quod uos affligentes secure & in pace degunt, euidens documentum est futuri iudicij. Nam cum Deus iustus sit iudex, Iustum exerceat iudicium, necesse est. Quare cum in hoc mundo pij affliguntur, & impijs bene est, Sequitur ut aliquando post mortem sequatur iudicium, in quo iustus iudex pijs præmia & impijs supplicia reddet. Ex hoc argumento etiam

to etiam philosophi ratiocinabantur immortalitatem animarum.

Vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.

Collatio est futuræ gloriæ cum præsenti afflictione. Vult enim Paulus, ut in omnibus afflictionibus aspiciamus ad futuram gloriam, quam consequemur in regno Dei glorioso. Neque enim hic de merito et causa regni Dei loquitur, sed qualesnam sint & esse debeant regni cœlestis hæredes ostendit. Crux enim non facit dignos regno Dei, sed declarat dignos, dignos inquam non propria dignitate, sed dignitate ac merito filij Dei, cuius solius crux unica nos dignos reddit æterna gloria.

Siquidem iustum est apud Deum reddere his, qui uos affligunt, afflictionem, & uobis qui affligimini relaxationem.

Apertius declarat quod dixit (in ostensionem iusti iudicij Dei) Idque ab effectu iudicij Dei. Estque tale argumentum. Iu-

stum est iudicium Dei, Igitur uobis qui ob pietatem hic affligimini, relaxationem, & affligentibus uos pœnam reddet iustus iudex.

Cum manifestabitur dominus Iesus de cœlo.

Amplificat à tempore, & simul indicat non esse pijs sperandam in hoc mundo requiem & securitatem firmam. Nam tum demum salus nostra apparebit, quando filius hominis uenerit ad iudicium.

Cum angelis potentiæ suæ in igni flammæ.

Qualisnam sit iudicis aduentus futurus indicat, quo terrorem incutiat impijs & ad fortitudinem animet pios. Angelos potentiæ uocat, per quos Deus suam potentiam exequetur. Ignis flammæ adferet ardorem & incendium impijs, pijs uero fulgorem & lucem, ut in hunc locum scribit Athanasius. Plura de hoc igni uide 2. Petri. 3.

Qui ultionem infligit ijs, qui non nouerunt Deum, & non obedi-

obediunt Euangelio domini nostri Iesu Christi, qui pœnam dabunt, interitum æternum, à facie domini & gloria potentiæ ipsius.

Finis aduentus ad iudicium, quo ad impios attinet, nempe ut eos dominus æternis supplicijs subijciat puniendos. Non nosse Deum, & non obedire Euangelio, pro eodem ponuntur. Verba enim noticiæ usu scripturæ per Synecdochen etiam consequentes effectus denotant. Est igitur nosse Deum scire quod sit, scire quæ sit eius uoluntas, eique iuxta uerbum fidere, quod sane nihil aliud est, quàm obedire Euangelio. A facie domini, & à gloria potentiæ eius, est quando dominus adueniet iudicaturus, suamque uirtutem declaraturus. Alludit autem Paulus ad dictum Psalmi 67. Sicut tabescit cera à facie ignis, Sic impij pereant à facie Dei.

Cum uenerit ut glorificetur in sanctis suis, & admirabilis reddatur in omnibus credenti-

bus, quod fides habita sit testimonio nostro erga uos in die illo.

Finis aduentus domini ad iudicium, quo ad pios attinet, quales sunt credentes, hoc est, qui testimonio apostolorum de Christo fidem adhibent, conuertendo se uera pœnitentia ad dominum. In his glorificabitur dominus, id est sancti ipsum glorificabunt & agnoscent suæ sanctificationis authorem, qui mirabiliter hunc præsentem miseriæ statum æterna commutabit gloria, Ideoque admirabilis seu admirandus merito habebitur.

Ad quod etiam oramus semper pro uobis, ut uos dignos habeat ista uocatione Deus noster, & impleat omne beneplacitum bonitatis & opus fidei in potentia.

Nunc preces addit Paulus, ut Thessalonicenses perseuerent in uocatione; quod

sit cum Deus implet suam paternam beneuolentiam, qua in uocatis opus fidei potenter absoluit. Vt enim sua mera bonitate nos uocat Deus, ita & fidem infundit, eiq; incrementa largitur sua potentia. Opus autem fidei uocat respectu Dei, fidem in nobis efficientis. Admoneatur ergo hic unusquisque nostrum, ne sacrilege opus Dei in se inchoatum destruat, & sua ingratitudine sibi accersat iram Dei.

Vt glorificetur nomen domini nostri Iesu Christi in uobis, & uos in eo, iuxta gratiam Dei nostri & domini Iesu Christi.

Finem duplicem perseuerantiæ in fide & uocatione addit. Vnum quidem, ut nomen domini nostri Iesu Christi glorificetur in credentibus. Alterum uero, ut ipsi credentes in ipso Christo glorificentur, Idque iuxta gratiam Dei & domini Iesu Christi, ne quis hoc suis adscribat uiribus, sed soli potius bonitati Dei, & merito Christi attribuat. Porro ut Christus dici-

tur in ijs glorificari, qui eius gloriam, fide, confessione, tolerantia ac innocentia uitæ illustrant, Sic in Christo glorificãtur, quos Christus post multas hic exantlatas ærumnas æternitatis gloria donabit. Admoneamur igitur hoc loco, quo uitæ nostræ omnes actiones & studia referri oporteat.

CAPVT SECVNDVM.

SVMMA SECVNDI CAPITIS.

HOrtatur Thessalonicenses, ne sinant se decipi, ab ijs qui extremum diem iam in foribus esse prædixerunt. Nam Christus non adueniet priusquam mundus in defectionem prolapsus fuerit, & Antichristus regnum palam obtinuerit, idque propter ingratitudinem hominum, qui noluerunt ueritati credere.

ORDO ET PARTES CAPITIS SECVNDI.

Poterit

POterit hoc caput in quinque partes diſtribui : quarum prima, eſt exhortatoria propoſitio ad conſtantiam, ne ſinant ſe Theſſalonicenſes ſeduci ab ijs qui extremũ diem iam ceruicibus imminere clamabant. Secunda eſt ratio propoſitionis à uaticinio apoſtaſiæ & regni Antichriſti ſumpta. Tertia conſolatoria eſt, ne frangantur Theſſalonicenſes ob tantam rerum confuſionem. Quarta exhortatio eſt ad perſeuerantiam. Poſtrema uotum & orationem pro Theſſalonicenſibus continet.

EXEGESIS SECVNDI CAPITIS CVM OBSERVATIONE *doctrinarum.*

Rogamus autem uos fratres, ſuper aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, & aggregationem noſtri in illum, ne citò dimoueamini à mente, neque turbemini uel per Spiritum uel per ſermonem uel per Epiſtolam tanquam per nos, quaſi inſtet dies domini.

Exhortatoria propositio. Hortatur enim Thessalonicenses ad constantiam, ut persistent firmi in fidei doctrina, quam didicerant. Mens enim hîc significat certam de ueritate Dei persuasionem mente conceptam. Solet enim sæpe subiectum pro adiuncto Metonymicos poni. Porrò hic quatuor obseruentur. Primum, ipsa obtestatio Pauli, Deinde obtestandi modus, Tum duplex metaphora, postremò fallendi uiæ, quas uult Thessalonicenses cauere. Obtestatio non solum constantiam auditoribus uerbi commendat, verum etiam indicat quam solicitus præco uerbi diuini pro suorum auditorum salute esse debeat: ne quo modo per errores & Phanaticos homines puritas doctrinæ turbetur. Hoc enim Sathan quærit, ut cum cursum doctrinæ impedire non possit, admisceat sordes suas, ad turbandum doctrinæ fontem, ne cultus Dei purus maneat. Quare initijs occurrendum est, nec quicquam tanquam leue contemnendum, unde possit expectari periculum, uel in speciem minimum. Obtestandi modus, quod ipsos obtestetur per aduentum domini & nostri aggregationem in ipsum. Solemus enim in obtestationibus non solum res

charas, verumetiam quæ ad præsens negotium facere videntur proponere. Hoc enim pacto affectus magis mouentur ad seriam de rebus propositis cogitationem. Est igitur sensus præsentis obtestationis: Si vobis animo charus est aduentus domini. Si desiderabile est uobis ad ipsum dominum colligi, ut æternum beati cum illo uiuatis, persistite firmi in doctrinæ sinceritate. Metaphora prior est in uerbo dimoueamini, græcè σαλευθῆναι, estque sumpta à maris iactatione, quod pro uentorum ratione nunc huc, nunc illuc fluctuat. Vult igitur Paulus, ne Christiani sint adeo inconstantes, vt ad omnia quæ dicuntur, ferantur & propellantur, nunc in hanc nunc in illam opinionem. Discatur igitur solidè uerbum Dei, ne phanaticis opinionibus sit locus, obfirmato corde ueritate Dei. Metaphora posterior, in uerbo turbemini, græce θροεῖσθε, estque sumpta à rumorum inconstantia, quibus qui fidem pro sua leuitate adhibent, θροεῖσθαι hoc est turbari rumoribus, dicuntur. Quare Paulus hac metaphora monet, ne similes simus leuibus hominibus, qui ad quēuis rumorem trepidant. Fallendi uias hic tres ponit, Spiritum, sermonem, & epistolam

lam suppositiitiam, Spiritus nomine prophetias fictas intelligit, quibus ideo Spiritus nomen dederunt, ut facilius fallerent. Sic hodie papistæ Spiritui sancto adscribunt suas imposturas, ut eo citius eas tanquam oracula diuina recipiant homines. Quare sequendum consilium Iohannis. Probate Spiritus, num á Deo sint. Sermo hoc loco disputationem significat deceptoriam. Sic enim sæpe λόγος græcis accipitur. Siue mauis per sermonem garrulitatem futilem ad fallendum idoneam, intelligere. Epistola suppositiitia fraudes Sathanicas indicat, quibus ille hanc ad fallendum technam inuenit, ut sub nominibus apostolorum mendacia obtruderentur Ecclesiæ: Perinde atque hodie Papistæ suos errores sanctorum patrum titulis ornant. Moneamur itaque hoc loco, ut caueamus omnes præstigias Sathanæ, utque lucernam uerbi Dei solam in salutis negotio sequamur, memores regulæ Ambrosianæ, quæ lib. 1. officiorum in hunc modum legitur. Nos noua omnia, quæ Christus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia Christus est. Si igitur Christus non docuit, quod docemus, etiam nos id detestabile iudicamus.

Ne

Ne quis uos decipiat ullo modo.

Repetitio eſt propoſitionis cum aſſeueratione, quæ enim tenacius hominum mentibus hærere cupimus, ſæpius inculcamus.

Quia niſi uenerit ἀποςασία prius.

Ratio propoſitionis à uaticinio defectionis præceſſuræ aduentum domini. Eſt autem defectiua oratio, Nam ſubaudiendum eſt, Non ueniet dies domini, Sic ergo ordina, quia non ueniet dies domini, niſi prius uenerit ἀποςασία, & eſt propoſitio hypothetici ſyllogiſmi loco integri argumenti à poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis in hunc modum. Si non uenit ἀποςασία, nondum ueniet dies domini. Atqui non uenit ἀποςασία, igitur nondum ueniet dies domini. Deſcribit autem hîc defectionem, quæ per totam Eccleſiam graſſabitur, ut ſit ueluti quoddam uniuerſale impietatis diluuium (quo enim propior eſt aduentus domini, eò magis omnia miſcet Sathan, turbandæ Eccleſiæ

causa) mox caput tantæ defectionis constituens aduersarium Christi seu antichristum, qui in templo Dei sedens diuinos honores sibi usurpabit. Porro qualisnam futura esset hæc ἀποςασία obscurum uidetur, plerique ad Romanam monarchiam referunt, ac ita exponunt: quando Romana monarchia finem fecerit, & antichristus in locum eius successerit, aderit in foribus dies domini. Verum hæc expositio nimis uidetur coacta, alij insistentes uocabuli propriæ significationi ἀποςασίαν intelligunt perfidam mundi à fide Christi defectionem, unde apostatæ dicuntur religionis desertores. Cum itaque prædicitur hic uniuersalis quædam mundi defectio à fide, indicatur simul prius prædicandum esse uerbum fidei per uniuersum orbem. Nemo enim à Christo deficere potest, nisi qui prius per Euangelij prædicationem Christi imperio erat subiectus. Hunc esse genuinum huius loci sensum non dubito. Præsertim cum Paulus prioris Timothei. 4. hanc apostasiam ad fidem referat his uerbis: Spiritus clare dicit, quod in extremis temporibus ἀποςήσονται hoc est apostatæ fient, seu deficient quidam à fide, attendentes spiritibus seductoribus, &

doctrinis dæmoniorum. Hîc quia Paulus uerbo utitur à quo nomen ἀποστασία descendit, non dubito quin utroque loco de eadem defectione, nimirum à fide loquatur. Huc accedit quod Paulus uideatur ad duo Christi dicta respexisse, quorum alterum est Matth: 24. & prædicabitur hoc Euangelium regni in toto mundo in testimonium omnibus gentibus. Alterum est Lucæ. 18. uerumtamen filius hominis cum uenerit, num inueniet fidem super terram? Hîc Christus aperte loquitur de defectione uniuersali mundi, à fide. firmiter igitur statuamus Paulum de defectione à fide loqui, quæ Euangelium per uniuersum prædicatum orbem sequetur, id quod euentus etiam (proh dolor) comprobat. Nam Asia, & Africa, & magna pars Europæ à fide Christi defecerat, & plerique eorum, qui de fide gloriantur, factis eam negant & declarant se turpiter à fide defecisse. Sed quid hinc fidelis colliget? Primum, hoc uaticinium obijciet scandalo defectionis & confusionis tot regnorum ac populorum à fide Christi, in qua iram Dei aduersus ingratitudinem hominum consideret. Deinde huius defectionis cogitatione excitetur pius, ad serium timorem

Dei

Dei & gratitudinem erga Deum, ne ingratus ipſe quoque aliquando abijciatur.

Et reuelatus fuerit homo peccati.

Iam de capite defectionis agit. Texitur autem hic deſcriptio Antichriſti eiuſque regni. Hic tametſi unus reuera non eſt, unius tamen perſonæ nomine deſcribitur, cum propter regnum, quod contra Chriſtum erigit, Tum propter Spiritum Sathanæ, quo aguntur omnes qui Chriſto ſe opponunt, unus igitur ratione regni Antichriſtiani dicitur. Deinde & unus dicitur κατ᾽ ἐξοχὴν, qui per ſucceſſionem tamen ſupremum locum in regno Chriſto aduerſario tenet. Quare cum regnum Papæ prætextu religionis Chriſtianæ, cum Chriſti regno ex Diametro pugnat, & papa in eo tanquam ſummus Monarcha præſidet, ne dubitaueris ipſum papam hoc modo Antichriſtum recte dici. Dicuntur autem multi Antichriſti, ſed diuerſimode. primum in genere, quotquot Chriſto quocunque modo aduerſantur. Quales ſunt Iudæi, Turcæ, prophanæ gentes, &

alij

alĳ qui uel professione, uel doctrina, uel moribus Christo se opponunt. Deinde dicuntur à Iohanne antichristi, quotquot Spiritu Sathanæ acti sub Christiano nomine se Christo opponunt, per doctrinam, qui nunc pseudoprophetæ nunc hæretici dicuntur, non autem pseudochristi. Nam hi fuerunt qui pro saluatoribus Iudaico populo ante deuastationem Hierusalem se uenditarunt, quales fuerunt Teudas Magus, Iudas Galilæus, Simon Magus & AEgyptius quidam, multique alĳ de quibus Iosephus uarĳs locis. Cæterum ne odio papatus uideamur papam antichristiani regni caput constituere, primum constituamus definitionem Antichristi, eamque stabiliamus uerbo Dei. Deinde uideamus in explicatione descriptionis Paulinæ, conueniat ne data definitio papæ eiusque regno an non. Sit itaque hæc definitio. Antichristus latinè aduersarius Christi, seductor est qui religionis Christianæ prætextu in templo Dei sedens, diuinos sibi honores usurpat, quique negando Iesum esse Christum sibi alĳsque multis est exitio, homines à Christo ad Spiritus seductores, & doctrinas dæmoniorũ signis abducendo, quo ingrati erga ueritatem

Dei, pœnas ſuæ ingratitudinis erroribus mortiferis obſequentes luant. Hæc definitio ex uarijs ſcripturæ locis eſt collecta. Quod antichriſtum aduerſarium Chriſti dicam, ratio nominis eſt, hunc ipſum ſeductorem & negatorem Chriſti cum Iohan: 1. 2. & 4. voco. Reliqua partim ex præſenti loco Pauli, partim ex 4. cap: prioris epiſtolæ Pauli ad Timotheum ſumpta ſunt. Verum quia unum ex membris definitionis datæ non uidetur prima facie conuenire papæ, quod tamen Iohannes diſerte ponit cum definit Antichriſtum, uidelicet qui negat Chriſtum eſſe Ieſum, opus eſt huius membri dilucida explicatione. Negatio itaque Chriſti duplex eſt, Totalis & partialis. Totalis negatio eſt Iudaica & Mahometica ſeu Turcica, qua negatur filius Mariæ eſſe promiſſus ille Meſſias, hoc eſt Chriſtus ſaluator in ſe credentium. De hac negatione ſi Iohannes loquitur, Antichriſti uocabulum latius accipit quam Paulus. Nam Paulus Antichriſtum in templo Dei collocatum iri prædicit, ut qui uoce quidem & confeſſione agnoſcet Mariæ filium eſſe Chriſtum, nec de ipſius perſona cum ipſis Iudæis dubitet. Relinquitur ergo Antichriſtum, de quo Paulus loquitur,

quitur, non in totum Christum abnegare. Alia est negatio Christi partialis seu hæretica, qua quæ Christus habet propria illi detrahuntur. Hac negatur alias diuinitas, cui se Cerinthus & Ebion tempore Iohannis apostoli opposuerunt, & postea Arrius & multi alij. Alias humanitas, quam oppugnabant, Martion, Valentinus, Secundus & alij multi. Alias persona, cuius distinctionem à patre rabiose negauit Sabellius, Paulus Samosatenus, Praxeas, & nostro tempore Michael Seruetus Hispanus. Alias officium, sed officij negatio duplex est. Quædam enim in doctrina & moribus sita est, qualis est Pelagij & papalium omnium, qui uoce & uita negant Iesum esse Christum, id est, non tribuunt ipsi hunc honorem, quod solus sit uita & salus credentium iuxta scripturas: sed partem salutis adscribunt operibus, ijsque ab hominibus excogitatis, præter & contra uerbum Dei. Quædam in moribus tantum est posita, eaque est interna & externa. Interna quidem, cum iuxta uerbum uera Christi fiducia non sumus prædití. Externa uero quoties factis negamus impijs, quem ore confitemur. Quanquam itaque papa nec diuinitatem nec humanitatem

nec personæ fidem impugnat, Tamen Christi negator est, quatenus ipsius officium proprium, aliis rebus quam soli Christo tribuat. Et quoniam Christus officii sui causa uenit in hunc mundum, atque hoc officium negat papa, relinquitur papam turpiter Christum abnegare, atque adeo hoc nomine Deo patri & filio aduersari. Quomodo autem reliqua definitionis membra papæ competant in textus enarratione uidebimus.

Reuelatus fuerit. Reuelari hic opponitur occultis insidiis, ut sit reuelari aperte occupare regnum & exercere Tyrannidem in Ecclesia, quod nemo uidet papam fecisse, ultra nongentos annos, inde usque à tempore Phocæ imperatoris, à quo primatum in Ecclesia obtinuit papa.

Homo peccati. Quædam græca exemplaria non ἁμαρτίας sed ἀνομίας habent, hoc est, iniquitatis, quemadmodum & uetus interpres legisse uidetur. Hoc Epitheto significatur quod legis diuinæ contemptor sit ac transgressor. Vt qui & se & alios iniquitate constrictos inuoluat. Hoc qui non fatetur papæ conuenire plane cæcus est.

cus eſt. Totam enim rationem cultus Dei peruertit, & loco legis diuinæ, ſuas traditiones iam multos annos obtruſerat Eccleſiæ.

Filius perditionis.

Hoc eſt ut ipſe eſt perditus: ita perditionis author eſt alijs. Hic ſane titulus vt optime papæ congruit: Ita omnes monet ut ipſum tanquam peſtem ac perditionis magiſtrum fugiant. Paulus pronunciat anathema eſſe, qui inuertit Chriſti Euangelium, & Chriſtus uocat Iudam filium perditionis, qui Chriſtum oſculo perdidit, qui fieret ut papa non recte diceretur filius perditionis, qui pluſquam proditorio oſculo Chriſtum prodit, eius Euangelium inuertendo, & ſanguinem ipſius ſacroſanctum pedibus conculcando?

Qui eſt aduerſarius.

Græcè ὁ ἀντικείμενος ubi articulus emphaſin habet, ut ſignificetur caput Antichriſtiani regni, qui ſe Chriſti officio opponit, ſibique tribuit quod Chriſti eſt proprium, quod ſane in papam quadrare probatum eſt antea, et mox clarius oſtendetur.

Et efferens ſe aduerſus omne, quod dicitur Deus aut numen, adeo ut ipſe ſedeat in templo Dei, tanquam Deus, oſtentans ſeipſum quaſi ſit Deus.

His tribus attributis, quæ eodem pertinent, arrogantia Antichriſti deſcribitur, qua uult ſuas leges æternis Dei decretis præferri. His notis ſignificatur, quod Antichriſtus non ſit aliquis propriè extra viſibilem Eccleſiam, ſed quod ſit arrogans quiſpiam glorians de Eccleſiæ titulo atq; efferens ſe uſque adeo, ut ſe oſtentet quaſi ſit Deus. Id quod ſanè non ad naturam diuinam, ſed ad poteſtatem in Eccleſia referendum eſt, qua poteſtate ſibi ſumit ius condendi leges uitæ & mortis in Eccleſia, Iacobi 4. dicitur. Vnus eſt legislator qui poteſt ſeruare & perdere. Loquitur autem hic apoſtolus non de externa politia, ſed de ſpirituali regimine. Quare cum coniungitur ſeruandi perdendique poteſtas cum legislatoris Dei officio, ſignificat apoſtolus eos omnes totam maieſtatem diuinam ad ſe rapere, qui ſibi ius ferendæ legis uendicant. An non hoc uerißime in papam

qua-

quadrat? An non iste perditus suas leges diuinis legibus præfert? An non atrocius scelus est papistis uesci carnibus die veneris, quam toto anno scortari? Illum enim igne expiant, huic leuem & ridiculam satisfactionem in contumeliam sanguinis Christi imponunt crudeles Psychotyranni. An non capitalius censetur crimen si uxorem duxerit sacerdos pius, quam si centies impurus nebulo in adulterio fuerit deprehensus? Cum tamen Paulus utrumque, hoc est interdictum ciborum, & prohibitionem coniugij doctrinas dæmoniorum pronunciat. An non facilius ignoscunt, si quis perpetuis potationibus se obruat, quam si missarum prophanationi sæpius non intersit? Atque adeo legem Dei uiolare, papæ cum suis leue & venia dignum peccatum iudicatur, ac decretum papæ uiolare scelus est inexpiabile. An non hoc est efferre se contra Deum ac omnem religionem? An non est vendicare sibi imperium in Ecclesiam? Quare nemo dubitet quin Roma sit suprema sedes Antichristiani regni, & meretrix illa Babylonica, quam Iohannes vidit, ac angelus interpretatur ciuitatem magnam habentem potestatem super reges terræ, Et quod pa-

pa ſit eius ſummus adminiſtrator, adeoq; ipſe Antichriſtus.

An non meminiſtis quod cum adhuc apud uos eſſem, hæc dixerim uobis.

Paterna obiurgatiuncula eſt, qua taxat illorum obliuionem, & ſimul eis in memoriam reuocat, quæ apud ipſos coram de aduentu domini & reuelatione Antichriſti diſſeruerat.

Et nunc quid detineat ſcitis, donec reueletur ipſe ſuo tempore.

Repetit cauſam moræ aduentus domini, quam eos minime ignorare dicit, & quamquam hoc loco in ſententia reddenda uariant interpretes, tamen non dubito mentem Pauli hanc fuiſſe. Et nunc τὸ κατέχον id eſt quid detineat ſeu moram & impedimentum (quo minus aderit dies domini, adeo cito ueluti quidam apud uos dicunt) ſcitis hoc eſſe, quod oporteat

antea reuelari Antichriſtum, idque ſuo tempore, ſcilicet poſt prædicatum Euangelium paſſim per orbem, & repudiatam gratiam, atque ita nihil hic noui dicit Paulus, ſed tantum repetit cum aſſeueratione quod antea dixerat.

(Myſterium enim iam operatur iniquitatis, ſolum tenens modo donec è medio fiat)

Hæc recte à ueteri interprete in parentheſin includuntur. Eſtque prolepſis ualde neceſſaria, cui additur conſolatio. Prolepſi occurrit obiectioni huic. An non hodie multi Antichriſti ſunt? Sicuti Iohannes dicit. Multos iã Antichriſtos ueniſſe. Quare uaticinio cõpleto dies domini haud dubie ceruicibus imminet. Reſpondet Paulus, Antichriſtus operatur iam myſterium iniquitatis, hoc eſt, arcanum ſuæ iniquitatis, clam orditur, ſed nondum iniquitatis regnum plene occupat, quod ſanè futurum eſt antequam ueniat dominus. Nec aliud Iohannes uult quam ſpeciales tum ſectas emerſiſſe, quæ eſſent futuræ diſſipationis & regni Antichriſti præludia. Che-

sinthus enim Basilides Martion : Valentinus : Ebion : Arrius & reliqui eius regni membra erant, quod regnum diabolus postea aduersus Christum erexit, atque hæc de prolepsi. Consolatio autem est in uerbis sequentibus. Solum tenens modo donec è medio fiat seu tollatur, atque ita hæc interposuit Paulus ac si diceret, Antichristus qui modo tenet, id est occulte molitur regnum introducendo uarias sectas, non perpetuo in Ecclesiam sæuiet. Nam limitata est eius potestas. Fiet enim aliquando, ut è medio tollatur. Atque ita hæc interposuit Paulus in consolationem eorum, qui sub Antichristi iugo premuntur. Hæc itaque Pauli mens est. Tametsi duplex uerborum ordinatio adhiberi potest. Prior ut mysterium sit nominatiui casus, hoc modo : mysterium iniquitatis iam operatur, id est efficax est, scilicet per Antichristi præcursores, quod ita tamen resolui debet. Antichristus occulte suam iniquitatem modo exercet, scilicet per sua membra seu præcursores hæreticos sicuti supra expositum est. Posterior ordinatio (sed prius deletis usitatis distinctionibus) hæc est, qui obtinet modo donec è medio tollatur, tantum operatur nunc mysterium

iniqui-

iniquitatis, Hoc est, Antichristus qui nunc per falsos doctores obtinere imperium uidetur, non tamen plenum imperium adhuc nactus est, sed tantum occulte iniquitatis regnum molitur. Sed eandem habet sententiam utraque ordinatio.

Et tunc reuelabitur iniquus ille.

Hæc uerba non ad parenthesin (Irenæus lib: 3. cap. 7.) sed ad ea quæ præcesserunt referenda sunt. Estque repetitio præcedentium, quo aptius sequentia attexi possint. Proinde sic construe, & tunc (id est suo tempore scilicet post prædicatum Euangelium passim per orbem, & post repudiatam gratiam) Ille iniquus (hoc est, Antichristus) Reuelabitur (id est imperium obtinebit ac palam in Ecclesia uisibili regnabit) hunc genuinum uerborum sensum esse conuincit textus peristasis.

Quem dominus destruet Spiritu oris sui, & abolebit illustratione aduentus sui.

Dixit Antichristum è medio tollen-

dum, Nunc quomodo id fiat exponit, nimirum per Spiritum oris Christi & illustrem seu gloriosum aduentum domini. Est autem Spiritus Christi, ipsa Euangelij prædicatio, per quam regnum Antichristi conquassabitur, & paulatim consumetur, in totum autem non abrogabitur, antequam dominus ad iudicium uenerit. Porrò tametsi omnibus seculis fuerunt pij quidam uiri, qui improbarunt papæ Tyrannidem: Tamen integrum suum regnum obtinuit usque ad annum domini 1517, quo Lutherus cœpit Spiritu oris domini papatum inuadere, à quo tempore adeo sparsum est Euangelium per pios Euangelij ministros, quod tantum non uniuerso orbi Antichristi, hoc est papæ, impostura innotuerit, atque ita destructio regni Antichristi, non subito fiet, Sed paulatim, donec ipse dominus suo aduentu extremam manum apposuerit. Id quod haud dubiè multo citius futurum est, quam nostra oscitantia somniat. Euentus uaticiniorum omnium dominum in foribus esse clamat, ipsa rerum natura languida & effœta & quasi eneruata idem ostendit & testatur. Sed quo hæc pertinent? ut uigilemus & oremus, nescientes quando domi

nus noster

nus noſter uenturus ſit, ſero an medio noctis, in gallicinio, an diluculo, ne ſi uenerit repente offendat nos dormientes. Sicut enim erant dies Noë, Ita erit & aduentus filij hominis. Paulus 1. Theſſal: 5. ſumpto argumento ab inopinato aduentu domini, hortatur ad uigilantiam & ſobrietatem, cui ſi non obtemperauerimus, futurum eſt, ut audiamus cum fatuis uirginibus. Amen dico uobis, neſcio uos.

Cuius aduentus eſt ſecundum operationem Sathanæ in omni potentia & ſignis & prodigijs mendacibus & in omni deceptione iniuſticiæ.

Hyſterologia eſt. Deſcripſit enim regnum Antichriſti & eius deſtructionem. Nunc eius aduentum & regni adminiſtrationem attingit. Virtute enim Sathanæ omnia agit, & ut poſſit regnum occupare, ſignis & prodigijs mendacibus clarebit, uarijſque fallendi artibus, quo ſuam Tyrannidem ſtabiliat, inſtructus erit. Quis non uidet hoc in papatum optime quadrare? Quot ſigna & miracula edebantur

in papatu ad confirmandam Idolatriam & inuocationem ſanctorum, Imo adorationem ſtatuarum, An non totus papatus uſque ad ortam Euangelij lucem per beatum Lutherum huiuſmodi ſcatebat ſignis? Quænam quæſo maior deceptio iniuſticiæ eſſe potuit, quam miſſarum prophanatio? de purgatorio figmentum? atque innumerabilium fraudum excogitatio? Quare admoniti ne ſinamus nos talibus imposturis abduci à Chriſto, ſed potius eas uerißimas Antichriſti notas agnoſcamus ac deteſtemur.

Porrò hic locus poſtulat, ut aliquid de miraculis dicatur, quo inter uera & fallacia diſcernere poſſimus. Signa itaque uera & miracula ſunt, quaſi quædam ſolennis ſubſcriptio, qua Deus ſuum uerbum approbat. Fallacia itaque omnia ſunt, quæ à Chriſti Euangelio homines abducunt. Verum ut hic mens pia magis confirmetur, ſigna illa & miracula meditanda ſunt, quibus Deus non ſolum ſuum uerbum confirmauit, ſed etiam quibus regnum Sathanæ inuaſit, ac ſe mundo declarauit Sathana ſuperiorem. Huiuſmodi ſunt plurima inde uſque à condito mundo edita, do-

nec

nec extrema obſignatio Euangelij in die pentecoſtes acceſſit, dato Spiritu ſancto apoſtolis uiſibili ſpecie, præcipua autem ſunt miracula noui teſtamenti per Chriſtum dominum edita, quæ Sathanas nulla arte imitari potuit. His ſignis contenti ſimus, quibus ueritas Euangelij confirmata eſt, reliqua relinquamus ijs, qui impoſturas papiſtarum & Sathanæ admirantur & ſuſpiciunt.

In ijs qui pereunt.

In conſolationem piorum potentiam Antichriſti reſtringit ad certum hominum genus, Nimirum ad eos, qui pereunt ſua culpa & ingratitudine. Stat enim firma & immota ſententia. Deus uult omnes homines ſaluos fieri, ſed per medium ordinarium, id eſt per fidem in Chriſtum, qui hoc medium abijciunt, ſua culpa pereunt.

Pro eo quod dilectionem ueritatis non receperunt in hoc, ut ſalui fierent, & propter hoc mittet eis Deus efficaciam ſeductionis, in hoc ut credant mendacio,

dacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, ſed oblectati ſunt in iniuſticia.

Dixit in quibus ſit efficax futura impoſtura Antichriſti, nimirum in pereuntibus, Nunc cauſam perditionis in ipſos transfert, nimirum quod noluerint recipere, quam dilexiſſe oportuit, ueritatem. Hoc eſt, uerbum Dei uerum de ſalute generis humani conſequenda per Chriſtum unicum ſaluatorem. Deinde ingratitudinis pœnam addit, nimirum quod Deus huiuſmodi ingratis hominibus mittat iuſto ſuo iudicio efficacem illuſionem, permittendo ſcilicet diabolum mendacibus ſignis, falſam doctrinam confirmantibus, homines in errores præcipitare, quo damnentur ob ſuam infidelitatem & ingratitudinem. Atque hic aperte notatur cauſa, cur totus ferè mundus prolapſus ſit in tam tetros errores. Ad hanc cauſam uertamus oculos quoties in regnis & prouincijs Euangelij curſum impediri audimus. Hinc & nos admoneamur, ne ſimili ingratitudine, rurſus erroribus, aſtu Sathanæ inuoluamur. De hiſce cauſis reiectionis & appro-

probationis copiosius Paulus agit ad Rom: 1. 2. 3. 8. 9. 10. 11. Summa huc redit. Vt hominum peruersitas & iustum Dei iudicium causæ sunt damnationis pereuntium: Ita misericordia Dei & in eandem firma fiducia causæ sunt salutis eorum qui saluantur. Nam hoc æternum Dei decretum est consilium, quod credentes in Christum salute uitaque æterna donare uelit. In hoc enim solo dilecto charos nos habet cœlestis pater ad Ephe: 1.

Pugnæ inter Christum & eius hostem, papam Antichristum descriptio.

Etsi pij omnes norunt papam sub titulo serui seruorum Dei, opponere se Christo domino nostro, unico saluatori credentium: Tamen utile est non tantum in genere hoc scire, uerumetiam distincte & speciatim errores papisticos & multiplices corruptelas videre, ut eo magis abominemur, ac tanquam anathema fugiamus papam, atque eius Tyrannidem in Ecclesiam Dei detestemur.

Qui prima elementa ueræ religionis

 digusta-

deguſtarunt, facile uident formam regni Chriſti longe aliam eſſe, quàm eſt forma regni Antichriſtiani. Quare & adminiſtrationem utriuſque diuerſiſſimam eſſe neceſſe eſt. Chriſtus interrogatus à Pilato de regno, reſpondet: regnum ſuum non eſſe de hoc mundo, hoc eſt, non eſſe mundanum imperium, quo ipſe ſuis imperet. Idem diſcipulis de primatu concertantibus, manifeſtè diſtinguit inter ſuum regnum & regna mundi. Ita enim ait: principes gentium dominantur eorum, uos autem non ſic. Quid quæſo hac diſtinctione manifeſtius? Quid hac prohibitione clarius? Contra hanc prohibitionem papa regna mundi ſibi ſubiecit, & multo crudelius imperatoribus optimis & regibus imperauit, quàm ulli Nerones. Finxit ſibi duos gladios datos eſſe, unum ſecularem, quo mundi imperia adminiſtret: Alterum ſpiritualem, quo Eccleſiam regat. Quis uſquam adeo cæcus eſt, ut non uideat papam ſe Chriſto hîc opponere? Turca ſe Chriſto opponit, ſed manifeſte. Papa uero non tam manifeſte, nam Chriſti ſe ſeruum fingit, Chriſti authoritatem prætendit, Sed exemplo Iudæ qui proditorio oſculo dominum ſuum prodidit. Tu es Petrus,

inquit

inquit Christus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Hoc dictum arripit papa, ac de se dictum interpretatur. Quis non hic uidet Sycophantam esse papam, qui suo impuro ore ad se transfert, quod à se alienissimum est? Petrus dixerat, Tu es Christus filius Dei uiui. Quod responsum Christus approbans ait: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauerunt tibi, sed pater meus cœlestis, & ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Hîc promissio & confessio coniunguntur, ex quo liquido constat, quod promissio non simpliciter sit accipienda, sed cum confessionis conditione. Qui ergo confitetur Christum filium Dei esse & unicum mundi saluatorem, petra illa est de qua Christus hic loquitur, non quidem personæ dignitate, aut successionis ratione, sed confessionis respectu, Quæ confessio habet promissionem clauium, quibus aperitur & clauditur regnum cœlorum. Vbi ergo hæc confessio non est, ibi nec claues sunt. Iam autem experientia docet hanc confessionem non esse in papa Romano. de quo dubitare non potest, qui uitas paparum nouit, Inter quos ne unus quidem

inuenitur qui Chriſtum docuit & ſyncere confeſſus eſt. Taceo multos extitiſſe qui ſalſe omnem religionem deriſerunt, & gauiſi ſunt in ſinu, quod ſub religionis prætextu ſibi tantas delicias acquiſiuerint. Hinc patet quàm iniuſte, quàm ſacrilege, quàm mendaciter papa ſibi dictum domini, tu es Petrus &c. accommodat, & contra Chriſtum, ſuum regnum mendaci interpretatione uerborum ſtabilire conatur. Hoc regnum Antichriſtianum fraude & mendacio partum, Tyrannide, gladio, igni, omnium ſuppliciorum genere tuetur & adminiſtrat, non Chriſti legibus, ſed ſuis iniquiſſimis decretis & traditionibus in ſuum & multorum certiſſimum exitium.

Etſi autem hæc pijs nota ſunt in genere de regno Antichriſtiano, cui ut monarcha & toparcha Sathanæ præſidet papa, & de eius tyrannica & cruenta adminiſtratione: tamen operepreciu eſt, ut magis eius inſidiæ caueantur, diſtinctius oſtendere quibus in partibus papa manifeſte ſe Chriſto opponat, de qua re modo dicemus non quidem plene ſed tantum indicando potiſſima τῆς ἀντιμαχήσεως capita.

Omnibus pijs notum eſt Eccleſiam Dei, quæ eſt ſponſa Ieſu Chriſti, colligi, ædificari, conſeruari, fulciri, & conſiſtere his quatuor, doctrina diuinitus patefacta, Sacramentis diuinis, cæremonijs, & diſciplina, hæc quatuor vbi ad regulam congruunt, non dubium eſt ibi ueram & catholicam eſſe Eccleſiam Ieſu Chriſti. Contrà ubi non ſunt integra, illic uel Eccleſiam nullam eſſe, uel ciues Eccleſiæ tanquam in Babilonico quodam carcere captiuos eſſe. Quemadmodum enim olim Babilone exulabat Eccleſia, Ita hodie in regno papæ non pauci pij deliteſcunt. Videamus ergo quomodo in his quatuor conueniat Babilonicæ meretrici cum ſponſa Chriſti quæ eſt Eccleſia.

Doctrina ſponſæ Chriſti triplex eſt, uidelicet legis, Euangelij, & cultus Dei. Etſi autem hæc tertia pars legis eſt, ſi eius materiam reſpicis, & Euangelij ſi modum præſtandi ſpectas, Tamen diſtinctam facio, quia non ex lege ſeorſum, nec ex ſolo Euangelio, ſed ex utraque doctrina manat.

Quantum autem ad legem Dei, hoc eſt

decalogum attinet, Sponſa Chriſti æſtimat legem ex eius authore Deo, & ex eiuſdem perfectione, Nam qui eam ſecerit uiuet in ea iuſtus & charus Deo, qui legis author eſt ſapientiſſimus, & ſolus habet poteſtatem condendi leges uitæ & mortis. Hæc planiora ſunt quàm ut ulla interpretatione egeant. Nam & ipſe Deus ſe autorem legis pronunciat, & idem dicit ſe in lege proponere uitam & mortem, benedictionem & maledictionem, & Paulus eandem ideo ſpiritualem uocat, quia & ſpiritualem obedientiam requirat, & ſit perfecta recte uiuendi norma. Etſi autem Eccleſia Chriſti fatetur hæc de lege Dei: Tamen dum ſe reſpicit Eccleſia, agnoſcit ſe cum Paulo nequaquam poſſe legi perfectam obedientiam præſtare, Imo ne cultum Dei inchoare poſſe ex ſola lege. Hac confeſſione Eccleſia non accuſat legem Dei ſanctam, puram & perfectam, ſed ſuas maculas deplorat: quibus inuoluitur, adeo ut puram obedientiam præſtare non poſſit, Quod & Paulus confirmat, prouocans ad teſtimonia corruptiſſimæ noſtræ naturæ, adducens in medium uniuerſalem omnium hominum experientiam, proponens iuſtum Dei iudicium in omnes, proferens

oracula Dei quæ idem testantur, commendans nobis finem mortis Christi qui est iusticia credentium & salus. Nam si (inquit) ex lege est iusticia, Christus frustra mortuus est.

Hactenus diximus breuissime in quo loco lex Dei sit apud sponsam Christi, Nunc uideamus quid Antichristus papa sentiat.

Papa omnium primum & legis authorem Deum, & legem ipsam summa & nepharia iniuria afficit. Sed quomodo hoc probas? Papa manifeste suas leges legi diuinæ anteponit, ex quo sequitur quod se superbe extollat supra Deum ipsum. Nam qui suis legibus alterius leges opprimit, manifeste se anteponit illi cuius leges contemnit. Atque hoc est quod Paulus dicit, & efferens se aduersus omne quod dicitur Deus aut cultus. Quod autem papa suas leges diuinis legibus anteponat, in pœnis cernitur. Multo grauius punit papa transgressores legum suarum, quàm uiolatores legis diuinæ. Mœcho, scortatori ridiculam satisfactionem imponit, ut forte ieiunet unum aut alterum diem, aut ut numeret sacrificulo certam pecuniam

pro missa murmuranda, Nam egregie norunt Satellites papæ uariare satisfactionum modos pro hominum conditione, diuitum & pauperum. Vt enim diuites pecunia, ita pauperes preculis & ieiunijs expiare solent. At si quis fortè carnes ederit die Veneris contra interdictum papæ, aut uerbulum dixerit contra idolatriam Romanam, Hic non preces, non pecunia, non ieiunia satisfaciunt, sed atrocissimæ pœnæ excogitantur, quibus uel minima decreti papalis uiolatio punietur, non quidem ut pœna illa crudelissima sit satisfactoria pro admisso delicto contra legem papæ, Sed ut punitus tradatur diabolo æternis pœnis expiandus, Quàm uera sint quæ dico, testantur infinita exempla eorum, qui ab immanissimo Psychotyranno papa crudelissimis pœnis propter uiolatas leges papales affecti sunt. An non hoc est decreta miseri hominis anteponere sapientiæ Dei? An non hoc est Deum de throno maiestatis suæ detrudere, & se supra Deum superbe efferre? Qui ergò se papæ subijcit, à Deo proditoriè deficit, & cum papa se Christo superbe opponit, non sine suo certo interitu, nisi mature per gratiam Dei resipiscat.

Huc accedit & alia iniuria, qua papa diuinam legem afficit. Nam & eam externa tantum præcipere, & prohibere, & imperfectam esse nepharie conuiciatur, contra manifestam Christi interpretationem, & testimonium. Papa dicit legem Dei cohibere manum tantum, at Christus eam requirere intimos affectus testatur. Papa somniat legi satisfieri externa disciplina, at seruus Christi Paulus clamat legem Dei spiritualem esse, se uero carnalem uenditum sub peccatum, adeo ut non possit legi perfectam obedientiam præstare. Christus dicit si uis ad uitam ingredi serua mandata, unde perfectio legis concluditur, Sed papa collocat perfectionem in obedientia humanarum traditionum, in ficta paupertate, & Sodomitica uirginitate.

Ex his uel cœcis clarum esse potest, quod papa se Deo & Christo eius opponat, in prima doctrinæ Ecclesiæ parte uidelicet in lege diuina, cui non solum suas præfert, & se Deo anteponit, uerumetiam eam maligne contra mentem Dei interpretatur, ac ut imperfectã subijcit suis traditionibus, quibus perfectionis laudem tribuit, quàm sacrilege sapientiæ Dei adimit.

Nunc accedamus ad secundam partem doctrinæ Ecclesiæ, quæ est Euangelium.

Sponsa Christi quæ est Ecclesia non aliud Euangelium, quàm quod suus sponsus tradidit, quod habet testimonium à lege & prophetis, agnoscit. De quo Paulus ait: Si quis aliud Euangelium euangelizauerit, quam nos, anathema sit. Hoc Euangelium Christus ut artifex summus Lucæ 24. his uerbis definit. Sic scriptum est & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prędicari in nomine eius conuersionem & remissionem peccatorum omnibus gentibus. Proinde Euangelium est uniuersalis prædicatio conuersionis & remissionis peccatorum in nomine Christi passi & resuscitati à mortuis. In hac definitione multi sunt thesauri cœlestis sapientiæ, quos sola Ecclesia Christi recte nouit explicare, & in usus suos prudenter transferre. Vt autem appareat quantum aduersetur Christo Antichristus Romanus explicabo hanc definitionem, & scripturis diuinis illustrabo.

Primo ergo loco obseruandum est quod Euangelium sit uniuersalis prædicatio.

tio. Particula uniuerſalis expreſſe ponitur cum dicitur à domino, quod oporteat prædicari omnibus gentibus. Nam ita Hebraiſmum explico in omnes gentes. Huc facit & mandatum uniuerſale Matth. 28. Ite & docete omnes. Et Mar: 16. Euntes in mundum uniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Ex his liquido conſtat, quod Euangelium non ad hanc uel illam nationem pertineat excluſis cæteris, ſed ad omnes nationes ſub ſole, & ad omnes homines in omnibus nationibus. Apparuit (inquit apoſtolus Chriſti) gratia Dei ſalutifera omnibus hominibus, & alibi: Deus uult omnes homines ſaluos fieri, & ad cognitionem ueritatis uenire. Quid conſolationis hinc hauriat ſponſa Chriſti, quando luctatur cum conſcientia peccati, nemo uerbis explicare poteſt, Sed quilibet hoc intra ſe ſentit facilius, quàm de eo loqui poſſit.

Deinde hæc definitio habet, qualis ſit prædicatio Euangelium, uidelicet conuerſionis, & remiſſionis peccatorum in nomine Chriſti.

Primum dicitur Euangelium prædicatio conuerſionis. Fit autem hæc conuerſio,

cum renunciamus Sathanæ & peccato, & confugimus ad misericordiam Dei, certa fiducia in Christum, passum pro nobis & resuscitatum, recũbentes. Euangelista significante uoce utitur cum propheticam appellationem uidelicet conuersionem transfert μετάνοιαν: qua uoce significatur non simpliciter quæuis conuersio, sed certa quædam conuersionis forma uidelicet animi. Idque iuxta regulam Euangelij. Vulgo redditur μετάνοια pœnitentia: quæ appellatio non à forma conuersionis sumitur, sed à parte antecedente seu à conuersionis initio. Sunt enim tres conuersionis partes, uidelicet contritio, cui propriè conuenit pœnitentiæ appellatio, fides, & bonum propositum, seu noua obedientia. Contritione dolemus nos peccasse, & pœnitet nos facti. Fide conuertimur ad misericordiam, quam offert Euangelium in Christo mediatore & reconciliatore nostro. Cum hac fide necessario coniunctum est bonum propositum, seu noua obedientia. Antecedens proinde pars conuersionis est contritio, forma conuersionis est ipsa fiducia in Christum, consequens pars est noua obedientia seu bonum propositum. Hoc cernitur clare in omnium hominum

num conuerſione, Id quod paucis exemplis oſtendam.

Dauid primum tangitur ſenſu peccati, obiurgatus à propheta. Deinde erigit ſe fide promiſſionis, quam concepit ex concione prophetæ, tum ſe gratum Deo oſtendit omni genere obedientiæ.

Acto: 2. dum arguuntur Iudæi à Petro ueniunt primum in cognitionem peccati, & iuſti iudicij Dei ob peccatum, unde compunguntur corde, & dolent ſe Deum offendiſſe. Deinde in hoc ingenti dolore dicunt ad Petrum, & reliquos apoſtolos: Quid faciemus viri fratres? quibus Petrus reſpondit. μετανοεῖτε, hoc eſt couertimini, ſcilicet ad Deum fiducia mediatoris Ieſu Chriſti. Et baptizetur unuſquisque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum ueſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti. Hoc exemplum facile oſtendit quid ſit proprie conuerſio, quàm ut neceſſario præcedit noticia peccati & dolor ob peccatum, Ita neceſſario ſequitur noua obedientia, quæ eſt actio Spiritus ſancti in credentibus.

Hactenus quid requirat Euangelium ab homine dictum eſt uidelicet conuerſionem,

onem, Nunc ſequitur quid conuerſis offerat. Ita enim habet definitio: Euangelium eſt prædicatio conuerſionis & remiſſionis peccatorum. Offert ergo Euangelium omnibus hominibus, qui conuertuntur ſeu credunt, remiſſionem peccatorum. Hæc remiſſio nihil aliud eſt quàm obligationis ad æternam mortem & damnationem ſolutio, & pœnæ debitæ condonatio. Fit autem hæc remiſſio, ut dictum eſt, quando in conuerſione credimus nobis Deum eſſe propitium, propter mortem & reſurrectionem Chriſti. Huius remiſſionis pulcherrima imago proponitur Math: 18. in debitore, qui debuit ſuo creditori decem milia talentorum. Qui cum non habuit quod ſolueret, remiſſum & condonatum eſt ei totum debitum ex mera miſericordia.

Porro in fide remiſſionis peccatorum plura coniuncta ſunt. Videlicet expiatio peccati, per ſolum ſanguinem Chriſti, imputatio iuſticiæ, & acceptatio hominis ad uitam æternam gratis propter Chriſtum, et hæc tria iuſtificationis nomine ſæpe intelliguntur, & eius quidem partes cenſentur. De his beneficijs ita Paulus ſcribit. Iuſticia Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes qui

credunt. Non est enim distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Iustificantur autem gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ facta est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iusticiæ suæ propter remissionem peccatorum præcedentium, quæ Deus tolerauit, ad ostentationem iusticiæ eius in præsenti tempore, ut sit ipse iustus & iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. Vbi ergo gloriatio? exclusa est, per quam legem? operum? non. sed per legem fidei. Arbitramur igitur iustificari hominem fide sine operibus legis. Hactenus Paulus, ex cuius uerbis facile apparet coniungi hæc tria in iustificatione hominis, uidelicet expiationem peccati, imputationem iusticiæ, & acceptationem gratuitam ad uitam æternam. De quibus tribus nunc explicatius dicemus, ut manifestum fiat quam insigni contumelia papa, qui hanc totam doctrinam obruit, filium Dei afficit.

Primo ergo loco in remissione peccatorum est expiatio peccati: quæ fit, ut Paulus docet, per sanguinem Christi. Dum uidelicet

licet Christum per fidem induimus, & Christi membra efficimur. Huc pertinent multa dicta scripturæ. Iohannes ait: ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. 1. Iohan: 1. Sanguis Iesu filij eius emundat nos ab omni peccato. 1. Iohan: 2. Si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Hæc testimonia & multa alia testantur nulla alia re expiari, purgari, & tolli peccata omnia, quam solo sanguine Christi. Qui mortuus est, ut Paulus ait, propter peccata nostra scilicet expianda, purganda, & tollenda.

Secundo in remissione peccatorum est imputatio iusticiæ. Nam, ut omnis qui credit habet expiationem peccatorum: Ita etiam habet imputationem iusticiæ: Vt lex ipsum damnare non possit, cum habeat quod illa requirit. Quod autem hæc iusticia sit iusticiæ imputatio testatur Paulus Rom: 4. his uerbis: credidit Abraham Deo & imputatum est illi ad iusticiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed ex debito datur.

tur. ei uerò qui non operatur, credit autem in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam. Sicut & Dauid definit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iusticiam sine operibus, Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata. Hæc iusticia Dei dicitur, quia non est hominis propria, sed est ex fide Iesu Christi, ideoque Deo accepta & grata. Ita enim Paulus Philippen. 3. seipsum statuens exemplum, hanc iusticiam ab hominis propria quæ est ex lege distinguit. sunt autem hæc uerba Pauli. Existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnium iacturam feci, & arbitror esse reiectamenta, ut Christum lucrifaciam, ut & inueniar in illo, non habens meam iusticiam, quæ ex lege est: Sed illam, quæ ex fide est Christi Iesu, quæ ex Deo est, iusticiam in fide &c. Quid quæso clarius dici potuit? Paulus hîc primum prodit nudus in conspectum Dei, exuit omnem opinionem iusticiæ propriæ, quæ est ex lege, ut possit fieri capax iusticię Dei, quę est ex fide Iesu Christi. Proinde iusticia qua consistimus corã Deo, nõ est hominis, non est legis, non est ullorũ operum, sed est

Dei est fidei, est Iesu Christi, quem induit omnis qui credit in illum, adeò ut Christi iusticia illi imputetur, ut ea censeatur iustus coràm Deo, ac si ipsius propria esset. hæc Christi iusticia, quæ nobis imputatur definitur Rom. 5. obedientia Christi: ubi collatione facta inter Adam & Christum in hunc modum loquitur Apostolus. Quemadmodum per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, Sic etiam per obedientiam unius iusti constituentur multi. 2. Corinth. 5. eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso. Ex his concluditur, quòd iusticia Christiana, qua consistimus coràm Deo, sit obedientia Christi credenti imputata. nam ut obedientia crucis Christi, est expiatio à peccato, ita obedientia legis in Christo, est iusticia nostra. quæ obedientia ideo omnibus sufficit, quia est obedientia hominis qui est Deus. Nam ex illa admiranda & adoranda unione diuinæ & humanæ naturæ in Christo, est precium & æstimatio infinita omnium operum in humana natura Christi.

Cum ergò homo hac obedientia seu iusticia Christi ornatus prodit in cõspectum

Dei, iuſtus cenſetur, ita ut lege Dei ſit omninò ſatisfactum. Nam habet quod lex requirit, nempe iuſticiam: non quidem formalem in ſe, ſed in Chriſto, quæ credenti imputatur. Vnde Paulus Rom. 10. finis legis Chriſtus in iuſticiam omni credenti. Hoc eſt, omnis qui credit in Chriſtum, habet finem legis: id eſt, quod lex ut ſummum requirit, nempè iuſticiam, & cum iuſticia uitam. Hinc facile patet, quid Chriſtus uoluerit, cum interroganti cuidam quid faceret, ut haberet uitam beatam reſponderit. Si uis ad uitam ingredi ſerua mandata. Nam qui ſeruat mandata habet quod lex requirit, nempè iuſticiam, cui beata uita debetur. Ita rectiſſimam uiam monſtrat Chriſtus, dum ad obedientiam mandatorum mittit. uerùm ſi hic adoleſcens in ſe deſcendiſſet, agnouiſſet ſuas maculas deploraſſet ſuum peccatum, & nudum ſe cum Paulo coràm Chriſto proſtrauiſſet, monſtraſſet ſanè illi alium modum conſequendi finem legis, iuſſiſſet illum in ſe credere, ut in ſe inueniret quod ipſe non haberet, nempè iuſticiam quam lex requirit.

Tertio loco in remiſſione peccatorum eſt acceptatio gratuita credentis hominis

ad uitam æternam. Hæc cum remiſſione peccatorum & iuſticia imputata cohæret, ut quæ ab illis dependeat. Hæc acceptatio in dilectione, qua nos in dilecto charos habet pater, fundata eſt. Porrò duplex acceptatio hominis eſt coram Deo, una fidei eſt uidelicet cum gratis propter Chriſtum acceptamur: altera obedientiæ eſt, uidelicet cùm credens perſona propter ſuam obedientiam accepta eſt, adeò ut etiam præmium obedientiæ recipiat. Sed de priori acceptationis genere hic agitur.

Hactenus ſimpliciter & perſpicuè, ut ſpero, propoſui doctrinam ſponſæ Chriſti de Euangelio: nunc quomodo huic doctrinæ ſe opponit aduerſarius Chriſti Papa breuiter expediemus.

Euangelium Papiſtis noua lex eſt, quæ eadem præcipiat, & prohibeat quæ Decalogus, Sed plenius, Lombardus libro tertio diſtinct: 40. exemplum ſumit de non mœchando, cui præcepto dicit ſuperadditionem factam in Euangelio, in quo omnis concupiſcentia mœchandi prohibetur. breuiter illis lex uetus comprimit manum, lex noua ſeu Euangelium comprimit animum. Quid hîc dicemus? an non intolerabilis

terabilis iniuria est, qua Christum afficiunt, quem nouum legislatorem constituunt? Christus corrigit errorem Pharisaicum de lege Dei, & mentem legis exponit. Hoc Papistæ putant esse nouum legislatorem fieri. Sed toto cœlo errant, & satis confutantur sententia Ecclesiæ, quam supra exposui. Nam si Euangelium est doctrina conuersionis, & remissionis peccatorum in nomine Christi, sicuti ipse Christus definit, falsissima profectò erit Papistarum assertio, quæ Euangelium definit nouam legem moralium præceptorum decalogi esse. Proinde utrumque falsum est, uidelicet & quòd dicunt Euangelium nouam legem esse, & quòd affirment plenius contineri præcepta in Euangelio. Vt enim prius barbarico cœno obruit lucem Euangelij. Ita posterius contumeliosum est in Deum authorem legis. Si Euangelium est prædicari conuersionem, & remissionem peccatorum in nomine Christi, seu ut Paulus loquitur Euangelium est hominem gratis iustificari fide absque operibus legis, profectò anathema est dicere Euangelium esse operum doctrinam, quibus homines coram Deo iustificentur. Præterea si plenius continentur

moralia in Euangelio quàm in Decalogo, lex Dei profectò est imperfecta, nec uita & mors in ea proposita sunt, nec recte à Mose dictum est: Qui fecerit ea uiuet in eis, Imò Christus ipse malè pronunciat de lege morali, si uis ad uitam ingredi serua mandata. Cuicunque ergo pietas cordi est, fugiat definitionem illam Papalem non secus atque anathema. Ita enim Paulus iubet. Si quis aliud Euangelium docuerit, quàm nos, sit anathema.

Ex hoc ueluti fundamento extruunt Papistæ omnes suos errores contra gratuitam iustificationem, & abolent fidem remissionis peccatorum.

Suprà ostendimus in fide remissionis peccatorum plura spectanda esse, uidelicet expiationem peccati per solum sanguinem Christi, imputationem iusticiæ Christi, & acceptationem gratuitam hominis ad uitam æternam. Hæc omnia Papa abolere conatur, in maximam contumeliam Filij Dei, & in certissimum interitum omnium eorum qui à Papa seducuntur, nisi ante mortem resipiscant. Sed agè uideamus, quibus sordibus has iustificationis nostræ partes obruat Papa, quò nobis sit magis abominabilis impostura Papæ.

Sponſa Chriſti edocta uerbo Dei, agnoſcit, & credit ſolo ſanguine Chriſti expiari, purgari, & aboleri peccata omnia. Sed Papa longè aliter docet. Nam quædam peccata dicit ablui ſuo anabaptiſmo, ſeu luſtrali aqua, utpote minora peccata: quædam dicit purgari igni purgatorio. Vt qui non purgatus eſt hîc ſatis in uita, purgetur in igni purgatorio, donec Papæ uiſum fuerit. Quædam dicit redimi eleemoſynis: Quædam peregrinationibus: Quædam indulgentijs à Papa auro & pecunia comparatis. Nam dicit ſe habere theſaurum Eccleſiæ, hoc eſt, merita ſanctorũ quæ uendit quibus uult; quædam mentitur merito miſſarum tegi: quædam clamat preculis & ieiunijs, & inuocatione ſanctorum expiari. Quid dicam de thure & candelis conſecratis & accenſis coram imaginibus? Hæc omnia tanquam fulmine quodam proſternuntur, hac una ſententia, 1. Iohan. 1. Sanguis Ieſu Chriſti purgat nos ab omni anomia, hoc eſt, ab omni peccato, quo lex Dei uiolata eſt. Nam ἀνομία, eſt quicquid non congruit cum lege Dei, ſiue actio ſiue paſſio, ſiue defectus, ſiue qualitas ſit, ſiue à nobis fiat, ſiue in nobis ſit. Quæ oratio, obſecrò, ſufficiet ad de-

testandam istam contumeliam Papæ aduersum sanguinem filij Dei? Quis non exhorrescit cogitans de potentia Diaboli, qui in tam execrabilem blasphemiam hominem pertrahere potuit? Quis quæso nisi prorsus suæ salutis immemor, hîc sustinet imperium Papæ? Iudas filium Dei osculo prodidit, & crepuit medius, Sed Papa multo iniquius, crudelius, & immanius facit, qui preciosum sanguinem Dei pedibus conculcat, & cœno fœdissimo obruit. Quod sanè facit quando suis stercoribus, hoc est fictis purgationibus tribuit eam uirtutem, quæ est solius sanguinis Domini nostri Iesu Christi. Orandus est igitur Deus, ut hunc hostem filij sui Papam conficiat potenter gladio oris sui & prosternat istam immanem beluam, quæ uineam Domini tam miserè uastat, quæ Ecclesiam Dei prætextu sanctimoniæ horrendis modis lacerat, quæ sanguine sanctorum conatur impedire cursum Euangelij, & nihil magis in uotis habet, quàm ut in Ecclesiam Dominium habeat, agnoscatur caput & monarcha Ecclesiæ, successor Petri, cùm reuera sit pestis Ecclesiæ, Toparcha Sathanæ, & successor Iudæ, Immo non Iudæ solius, sed Iuliani quoque, & Ne-

& Neronis, quos omnes ſolus Papa ſuperat crudelitate & ſæuitia in membra Christi, Idque non ob aliam cauſam, quam quod fateantur ſe non alijs ablutionibus & purgationibus indigere, quam ſolo ſanguine Chriſti, qui ſufficit ad omnia mundi peccata purganda & abolenda.

Diximus quomodo obruat Papa primam partem Euangelij de remiſſione peccatorum nunc quomodo iuſticiam quàm prædicat Euangelium, tollat uidebimus.

Sponſa Chriſti, in ſchola ſpiritus ſancti erudita, nouit iuſticiam Euangelij eſſe, quam tota ſcriptura commendat, uidelicet, obedientiam filij Dei credenti imputatam, de qua ſupra ſententiam catholicæ Eccleſiæ Chriſti expoſuimus, & confirmauimus, ſed Papa Chriſti iuſticiam eſſe noſtram planè negat, & in locum iuſticię fidei ſubſtituit iuſticiam operum & merita humana. Etſi autem iam tandem Papiſtæ in iuſtificationis doctrina fidei meminerunt: Tamen intelligunt fidem hiſtoricam: cui addunt ſpem & charitatem. Has enim iuſticiæ partes faciunt, ut fides ſit initium, charitas autem conſumatio iuſtitiæ. Hæc

erronea doctrina de iusticia Christiana euertitur passim in scripturis. Præcipuè autem in Epistolis Pauli. Rom. 3. 4. 10. Ephe. 2. Galat. 2. 3. 4. Philip. 3. breuiter cum perpetuo scripturæ consensu pugnat, & est blasphema in filium Dei, nõ minus quàm illa de expiatione peccati. Sophismata Papistarum à multis doctissimis uiris in nostris Ecclesijs, publicis scriptis refutata sunt.

Sponsa Christi ut gratuitam remissionem peccatorum, & iustitiam: ita etiam gratuitam agnoscit acceptationem, quemadmodum suprà declarauimus. Sed Papa meritum triplex in locum gratuitæ acceptationis substituit. Est enim Papistis aliud meritum congrui, aliud digni, aliud condigni. Metitum congrui uocant quo peccator dicitur gratiam sibi mereri, dum ad gratiam se disponit, hoc est, ut isti interpretantur, cum facit quod in se est, & tribuunt hoc meritum non renatis, & inimicis Dei. Meritum digni definiunt, in quo uir iustus orat pro alio, & meretur exaudiri. Meritum condigni est meritum, pro quo exigitur præmium ex debito. Hoc meritum, inquiunt, exigit in operante ut sit amicus, in opere, ut respiciat ad debitum præ-

præmium, in præmeante ut acceptet opus, & hominem propter opus. Breuiter quoduis horum meritorum est merentis aliquid suo labore, & debitum dicitur quod datur merenti aliquid suo labore. Hæc summa est doctrinæ Papisticæ de merito, & eius generibus. Verum huic doctrinæ opponit se Christi Ecclesia freta uerbo ipsius, & gratia. Verbum Lucæ 17. cum omnia feceritis quæcunque præcepta sunt uobis, dicite inutiles serui sumus. Gratia data est per Iesum Christum Iohan. 1. Si Gratia est qua accipimus, profectò non est in nobis meritum operum, alioqui gratia non est gratia. Præterea si Deus gratuitò dat, certè non est debitor, hoc est, ut det quia debet, & tu accipias quia mereris. Meriti enim natura est, ut inter id quod datur, & id quod accipitur sit iusta proportio. Atque hoc sit dictum breuiter contra meritum in genere, quod cum nullum sit, non est quod multum disputemus contra subiectas partes, quæ sunt meritum congrui, meritum digni, & meritum ex condigno.

Meritum congrui euertitur his rationibus.

PRIMA, ante iuſtificationem, quæ eſt omninò gratuita, ut oſtenſum eſt, omnis homo eſt filius iræ. Quid ergo mereretur miſer?

SECVNDA, homo ante regenerationem uiuit ſecundum carnem. Cuius φρόνημα, hoc eſt, cogitatio, iudicium, affectus, uoluntas, & ſenſus eſt inimicitia coràm Deo. Quomodo ergo congruit, ut qui talis eſt, aliquid ſuo mereatur opere?

TERTIA, Chriſtus dicit, mala arbor facit malum fructum. Cum ergo omnis non renatus ſit mala arbor, qualis fructus expectandus niſi malus?

QVARTA, quicquid non eſt ex fide eſt peccatum. Si peccatum, quomodo placebit? Si non placebit, quomodo merebitur?

Meritum digni habet aliquam ſpeciem, ſed tamen reuera nullum eſt dignitatis meritum, quicquid enim accipimus pro præſtito officio, id ex gratia accipimus propter bonitatem largientis, & non propter dignitatem operantis. Vir iuſtus orat pro alio & exauditur, non quia meretur, ut ex-

ut exaudiatur, ſed quia promiſit ex gratia Deus.

Meritum condigni ſimiliter multis teſtimonijs ſcripturæ euertitur. Si quis merebitur ex condigno, id fiet, uel quia patitur aliquid, uel quia facit aliquid. Iam, ut Paulus dicit: non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam. Ita Chriſtus ait. Cum feceritis omnia quæcunque præcepta ſunt uobis dicite, inutiles ſerui ſumus. Breuiter cum nulla ſit in homine dignitas, quomodo quæſo in eo reperietur meritum condigni?

Hactenus oſtendimus pugnantiam Eccleſiæ Chriſti & Eccleſiæ Papiſticæ in doctrina legis & Euangelij, nunc accedamus ad tertiam partem doctrinæ Eccleſiæ quæ eſt de uero cultu Dei.

Eccleſia Chriſti edocta ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis definit cultum Dei eſſe quodlibet opus mandatum à Deo, factum ex fide, principaliter ut glorificetur Deus. non eſt enim ſatis opus eſſe mandatum, ut fiat iuxta rationem legis, ſed requiritur etiam fides Euangelij, ſine qua opus factum non habet rationem cultus. Præterea ut

fides

fides caussa est cultus, ita gloria Dei finis operis erit. Concurrere ergo tria debent in quolibet opere, ut sit cultus Dei, materia, caussa, finis. Materia est opus mandatum à Deo in ipsius lege & uerbo, caussa est fides, quæ cum non adsit opus mortuum est. Finis est gloria Dei quem operans respicit: quòd autem hæc necessario coniungenda sint in cultu Dei nunc monstrabimus.

Quòd oporteat opus cultus esse mandatum, his manifestum redditur rationibus.

PRIMA, Iere: In præceptis meis ambulate & non in præceptis patrum uestrorum.

SECVNDA, frustra colunt me docentes doctrinas mandata hominum.

TERTIA, omnis ἐθελοθρησκεία, Coloss. 2. damnatur.

Ex his rationibus firmissimam colligamus regulam de opere cultus, uidelicet, quòd nihil probetur Deo, nisi quod ipse instituit. Quare necesse est opus, quod erit cultus, mandatum Dei habere.

Deinde fidem neccessariò in cultus ratione

tione requiri, ex ſubiectis rationibus patebit. Paulus Rom: 14. capite ait. quicquid non eſt ex fide peccatum eſt, hoc eſt, nullum opus eſt Deo acceptum, niſi fides præluceat. Perſona enim placet propter fidem, & opus in credente perſona acceptum eſt. Hebr. 11. Impoſſibile eſt placere Deo ſine fide. Etſi autem Ethnicorum politica facta acceperunt remunerationem, Tamen non placuerunt, ut cultus: nec placuerunt per ſe, ſed propter aliud.

Cultum præterea reſpicere gloriam Dei principaliter, ex Eſaiæ dicto probatur. Ita enim ait Propheta in perſona Dei: Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam, formaui eum, creaui eum, & feci eum. Si ergo finis creationis eſt gloria Dei, profecto eundem finem omnis humana actio reſpiciat. Paulus omnem Eccleſiæ Dei profectum ad gloriam Dei refert, ſemperque gratias Deo agit ob fœlicem ſucceſſum in Eccleſia. Quare non dubium eſt, quin uelit finem omnis actionis gloriam Dei eſſe. Poſtremò ſi Deus fons eſt omnis boni & author, decet profecto ut omnia ad illum, ut finem ultimum referantur, iuxta illud, ex illo & per illum & in illum omnia, ipſi gloria in ſecula. Etſi

autem

autem Deus, siue gloria Dei finis principalis esse debet omnium operum piorum: Tamen minus principales plures possunt esse fines, ut ordinati ad ultimum. Pius pater suos liberos instituit, castigat, in officio retinet, ut sint modesti, tractabiles & honestum nomen tueantur. Verum hæc omnia scopum habent gloriam Dei. Pius dat Eleemosynam, ut subleuetur penuria laborans. Sed gloriam Dei, cuius mandato obtemperat ex fide, respicit principaliter. Atque in hunc modum pij plures suarum actionum fines habere possunt, qui omnes destinantur gloriæ Dei ut fini ultimo. Hæc summa sententiæ Ecclesiæ Christi est, de uero cultu Dei, & eius partibus. Iam uideamus quomodo his se opponat Romanus Pontifex. Primùm in hoc errat Papa, quòd iusticiam Christianam cum cultu Dei confundat, hoc est, causam cum suo effectu. Est enim iusticia fidei causa cultus, hoc est, obedientiæ erga Deum, quem Paulus uocat fructum iusticiæ fidei, & Baptista fructus pœnitentiæ, hoc est, conuersionis. Hæc confusio horrendos errores inuexit in Ecclesiam. Nam inde factum est quòd caussas iustificationis & effecta non potuerint discernere, Sed ex

effectis

effectis causas fecerint, & ex causis effecta, quod quantum sit uicium nemo non uidet, qui sensu communi praeditus sit.

Deinde in partibus cultus diuini aberrarunt fœdè, quemadmodum nunc breuiter declarabimus.

Materiam cultus diuini non statuerunt sola illa opera quæ Deus nobis mandauit, sed priorem locum dederunt suis traditionibus, ut olim Pharisæi fecerunt, quos seuerissimè Christus reprehendit, adducens in medium omnium prophetarum consentientia suffragia: Frustra inquit, colunt me præceptis hominum.

Hinc enim est, quòd inuocationem sanctorum tanquam præcipuam cultus Dei partem urgent, & puniunt eos qui suo impio decreto non obtemperant. Scriptura dicit, Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Papa autem contrà, inuocabis sanctos, ut te protegant, tueantur & conseruent, ut sint tui aduocati, & tibi suffragentur. &c. Hæc blasphemia non est ut parua prætereunda. Nam honorem Christo debitum sacrilegè ei detrahit, & sanctis eum attribuit, contrà mandatum Dei, sine promissionibus diuinis,

& absque piorum exemplis, qui unquam in Ecclesia Dei extiterunt: seducti partim spectris, partim alijs illusionibus diabolicis, partim quoque exemplis Ethnicorum, qui infinitos Deos inuocarunt, & singulos suis quibusdam officijs præfecerunt. Hîc ergo ne Christiani in hac parte uiderentur prophanis ethnicis inferiores, Papa sanctorum cultus instituit, erexit templa, altaria, statuas, ut sancti illic colerentur missis, suffragijs, genuflectione, thure & alijs modis, sicuti adhuc fit in Papatu, & quædã uestigia apud nos adhuc apparent.

Alterum locum in cultu diuino apud Papistas uota obtinent, quæ non sunt unius generis. Nam apud eos sunt uota uirginitatis, cælibatus, paupertatis, monachatus, ieiuniorum, peregrinationum, certi numeri precularum, missarum &c. quæ omnia ideò stulta sunt, quia & uerbo Dei destituuntur, & commune uotum omnium Christianorum abolent, & cultus gratia nuncupantur. An ne maxima stulticia est quòd monachi suum uotum baptismo præferant? est ne plusquàm sacrilegum, quòd uotis suis dirimant coniugia, de quibus dictũ est, quod Deus coniunxit homo ne separet. Cum igitur tanta sit impietas in

ſtultis uotis Papiſtarum, quis non uidet ea ex diametro pugnare cũ doctrina Chriſti? pij proinde contenti ſint uoto cõmuni, & ſi quando uouere cõtingit, non cultus cauſa hoc faciant, ſed pietatis exercendæ gratia. Nec ſe in perpetuum obligent, ſed ad tempus tantum caueant: præterea ne quid uoueant, quòd in ipſorum manu minimè eſt poſitum. Et ſi quid aliquando uouerunt temerè, ſapienter mutẽt, quod ſtultè decreuerunt iuxta regulam: in malis promiſſis reſcinde fidem, & in turpi uoto muta decretum. Nam nullum eſt uinculum, ubi quod homo confirmat, Deus abrogat. Præterea nullum uotum obligat, quod in uoto communi, ut in genere non includitur. Id quod ex ſuperioribus ſatis liquet, ſed quid opus eſt longa refutatione in tanta Euangelij luce.

Contulimus hactenus doctrinam Eccleſiæ Chriſti de lege & Euangelio, & de uero cultu Dei cum doctrina Papæ, & oſtendimus Papam ſe manifeſtè Chriſto opponere, in omnibus doctrinæ partibus. Vnde cõcludimus quòd propoſuimus Papam aduerſari Deo, & uerè antichriſtũ eſſe, Nunc aũt accedemus ad ſecundã partem, uidelicet de ſacramentis diuinis: quæ ſunt

quædam aſpectabiles conciones Euange-lij, ac primùm ſummam ſententiæ ueræ Eccleſiæ proponemus. Deinde etiam quantum in hac re peccet Papa hoſtis Dei aperiemus.

Eccleſia Chriſti nullum agnoſcit ſacramentum quod diuinitus in nouo teſtamento inſtitutum non ſit. Nam de ueteribus ſacramentis in politia Moſaica, non opus eſt ut hîc aliquid dicamus.

Quoniam igitur Baptiſmus & cœna Domini, & non plura in nouo teſtamento diuinitus nobis ſacramenta ſunt commendata, Eccleſia Chriſti Baptiſmum & cœnam ſacramenta agnoſcit ſola & non plura.

Definit enim Eccleſia ex uerbo Dei ſacramentum ceremoniam diuinitus inſtitutam per res externas, continentem promiſſionem gratiæ & requirentem promiſſionis fidem, ſine qua ſacramenta inania ſunt, ut uerbum ſine fide auditum. Requiruntur proinde quatuor ad integram rationem ſacramenti, uidelicet, inſtitutio diuina, res externa, uerbum promiſſionis, & fides in uerbum promiſſionis reſpiciens. Vt in baptiſmo eſt inſtitutio diuina. Nam & Iohannes ex mandato Dei baptizare

cepit,

cepit, & Chriſtus amandans diſcipulos in uniuerſum mundum, iuſſit ut doctrinæ baptiſmum adiungerent. Deinde in baptiſmo eſt res externa aqua, cum immerſione hominis, & pronunciatione uerborum. Præterea eſt promiſſio, nam baptizatis promittitur uita & ſalus propter Chriſtum. Poſtremò quia omnis diuina promiſſio requirit fidem, neceſſe eſt etiam, ut hæc fides promiſſioni reſpondeat. Ideo dictum eſt: qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit. Qui uero non crediderit condemnabitur. Abſente igitur fide externum baptiſma non eſt efficax. De pueris hîc non loquimur qui habent promiſſionem, quæ eſt in eis efficax, tametſi de ipſorum fide quomodo in eis exiſtat, nihil certi ſtatuere poſſumus. Sed fidē illis quoq; tribuit Chriſtus, Matth. 18. Cum inquit: Qui ſcandalizauerit unum de puſillis iſtis, qui IN ME CREDVNT &c. Ad eundem modum in cœna Domini eſt uerbum mandati. Vnde Paulus: quod accepi à Domino, hoc & uobis tradidi &c. & Chriſtus, hoc facite in mei commemorationem. Deinde res externa, eſt panis & uinum, præterea totum ſpectaculum eſt promiſſionis quædam ſignificatio, quæ etiam

diſertè exprimitur in cœnæ inſtitutione. De pane enim dicit, hoc eſt corpus meum, quod dabitur pro uobis, & de uino, hic eſt ſanguis noui teſtamenti qui effunditur pro uobis, & pro multis in remiſſionem peccatorum. Poſtremò hæc promiſsio requirit fidem Euangelij, hoc eſt promiſsionis additæ in ipſa cœna. Hanc fidem qui non adfert impuro ſuo roſtro corpus & ſanguinem Domini contaminat ſibi in certum iudicium : niſi reſipiſcat. Hæc ita ſe habere facilè intelligit, qui ſacramenta conciones Euangelij eſſe nouit. Nam ut Baptiſmus concionatur de ablutione noſtri per ſanguinem Chriſti, ita cœna concionatur quod Chriſtus ſit credentibus cibus & potus, quo cibo & quo potu anima alitur & recreatur ad uitam æternam. Hoc pulcherrimè ſymbolis ſignificatur. Habent enim ſigna ſacramentalia ſemper comparationem quandam ad res quæ ſacramentis exhibentur. Auguſtinus enim dicit: Si Sacramenta quandam ſimilitudinem earum rerum quarum ſacramenta ſunt non haberent, omnino ſacramenta non eſſent. Hanc ob rem ſigna ſacramentalia ſymbola non ineptè dicuntur, Eſt enim quædam analogia rei ex-

ternæ ſeu ſigni ad rem ſignatam, propter quam analogiam Symboli nomen ſacramentis attribuitur. Symbolum enim παρὰ τὸ συμβάλλειν, id eſt, à conferendo ſeu comparando dicitur. Eccleſia igitur in hunc modum analogiam ſignorum ſacramentalium ex Euangelio explicat. Sicut aqua foris adhibita abluit ſordes corporis, Ita ſanguis Chriſti intus abluit conſcientiam à peccatis mortuis, & ſicut panis externum hominem paſcit, & uinum reficit & exhilarat: Ita corpus Chriſti interiorem hominem alit, & ſanguis Chriſti eundem reficit & exhilarat, modò fides uerè ſentiatur. Quòd igitur in Eccleſiam recipimur per baptiſmum ac Chriſto inſerimur, in eoque regeneramur & à peccatis emundamur, non niſi corporis Chriſti beneficio conſequimur, quo induimur, & ſanguinis quo abluimur. Quòd uerò per baptiſmũ inſiti in eodem alimur, fouemur, & ſuſtentamur, id denuò nullo conſequimur alio beneficio, quam corporis & ſanguinis Chriſti. Quòd ergo nobis in baptiſmo tegumẽtũ eſt, & emũdatio, in cœna cibus eſt & potus, atq; ut aliud eſt gigni atq; renaſci, aliud ali & educari, Ita aliud eſt in nouã uitam renaſci, & aliud in eodem ſuſtentari

& crescere. Præcedit enim natiuitas, sequitur educatio, id quod pulcherrimè symbolis sacramentalibus significatur. Nihil proinde aliud docent sacramenta Euangelij, quam uerbum Euangelij, nisi quòd modus diuersus sit in nostrum bonum, ut utroque uerbo, hoc est externa uoce Euangelij, & eiusdem sacramento in schola Christi erudiamur, alamur & crescamus.

De præsentia Christi in utroque sacramento nullus piorum unquam dubitauit. Nam & Paulus dicit, quotquot baptizati sunt Christum induerunt, & Christus porrigens panem dicit, hoc est corpus meum, porrigens calicem dicit, hic est sanguis meus. Quomodo autem utrobique sit corpus Christi non ignorat, qui & uerbis factis Christi credit. Quia igitur uerbis Domini credit Ecclesia, statuit uerè adesse corpus & sanguinem Christi in cœna, sic enim promisit qui mentiri nequit. Præterea quia factis Christi credit Ecclesia, statuit præsentiæ modum non naturalem esse, sed supernaturalem, ut Lutherus Christi seruus loquitur. Naturaliter enim sedebat ad mensam, quando manibus porrexit discipulis corpus suum & sanguinem

suum

suum. Verbis igitur docet Christus præsentiam corporis & sanguinis sui, factis uerò præsentiæ modum. Cum hac confessione congruit dictum Ambrosij Tom. 4. pag. 367. in illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi. Non ergo corporalis est esca sed spiritualis est. Cum hac sententia congruit & dictum Bernhardi. Cibus iste nō est uentris, sed mentis, non est enim datus ad ruinas huius uitæ, quæ uapor est ad modicum parens, sed ad æternam uitam animæ conferendam. Hæc de præsentiæ modo dicta sint, quæ cupio à fratribus sine sophistica accipi. Deum enim testor quòd nihil φιλονικεία agam, nihil in fauorem hominum faciam, sed simplicem ueritatem quæram, & perpetuum consensum ueræ Ecclesiæ, filij Dei anteferam maleuolorum quorundam clamoribus, qui mihi insidiantur. Hac conscientia contentus, feram uolente Deo quicquid uel occupati alia sententia, uel maligni aduersus me moliantur. Veritas tandem uincet.

De consecratione præsertim cœnæ Dominicæ sic etiam ex uerbo Dei pij sentiunt. Consecratio panis & uini non fit aliter, quàm consecratio aquæ baptismi. Nam

ut hæc conſecrata dicitur cum ſeparatur à communi uſu, & uſui baptiſmi applicatur. Ita panis & uinum ſeparata à communi uſu, & deſtinata cœnæ Domini conſecrata habentur. Idque uirtute ſummi ſacerdotis Dei & hominis Ieſu Chriſti, qui baptiſmũ & cœnam inſtituit. Nihil enim aliud cõſecrare eſt, quàm rem communem uſui ſacro dedicare. Proinde hæc conſecratio fit obedientia erga Chriſtum cœnæ inſtitutorem, per prædicationem beneficiorum Chriſti, per preces & gratiarum actionem & per pium uſum huius ſacratiſſimæ cœnæ, nec aliud uult Auguſtinus cum dicit, accedat uerbum ad elementum & fit ſacramentum. Nam Auguſtinus non intelligit uerbum ſuperſtitione magica prolatum, ſed uerbum Dei inſtituentis & promittentis, & uerbum creditum &c. ut ipſe Auguſtinus ſe interpretatur.

De probatione eius qui hac cœna cum fructu uti uelit hoc ſentit Eccleſia. Qui reuerenter in timore Dei, uera fiducia & cum pio propoſito accedit hanc ſacram cœnam, probatus & dignus cenſendus eſt. Nam hic & gratias agit Deo pro filio exhibito, & intelligit ſacramento iſto accommodari ſibi beneficia Chriſti.

Hactenus breuiter de ſacramentis Eccleſiæ Chriſti diximus, Nunc monſtrandum eſt, quid in hac parte peccetur à Papiſtis. An Papa hîc Chriſto & eius ſponſæ Eccleſiæ aduerſetur nec ne.

Etſi autem magiſter ſententiarum ex Auguſtino nonnulla de ſacramentis haud ἀπροσδιόνυσα dicit: Tamen poſtea in numero ſacramentorum & in ſingulorum explicatione multum aberrat. Deinde poſt illum ſecuti commentatores, plerique quęſtionum quidem numerum augent, ſed rem ipſam magis peruertunt, & ſacramentorum ueram rationem inutilibus diſputationibus euertunt, omniaq́ꝫ miſerè confundunt.

Numerant ſacramenta, ſecundum magiſtrum ſuum, ſeptem, quæ ſunt baptiſmus, confirmatio, panis benedictio, id eſt, Euchariſtia, pœnitentia, unctio extrema, ordo, coniugium. Ex his ſeptem, primum & tertium, hoc eſt, baptiſmus & cœna Domini, plenam ſacramentorum rationem obtinent, (de ordine quid ſit ſentiendum ſuo loco dicam.) Nam hæc duo habent mandatum Dei, res ſunt aſpectabiles, habent promiſsionem gratiæ noui teſtamenti; quæ promiſsio fidem requirit,

ſicuti

ſicuti ſupra demonſtratum eſt. Quæ autem his adduntur, ſacramenta non ſunt ſicuti mox patebit.

Baptiſmus, ut initiale ſacramentum, etſi rectè primo loco ponitur à Papiſtis, tamen poſtea indigniſſimè uotis monaſticis inferior iudicatur. quòd autem dicunt baptiſmum conferre gratiam, recipi poteſt, modò interpretatio non pugnet cum principio. Principium eſt immotum, quod ſolus Deus ſit Deus gratiæ & pacis in Chriſto Ieſu. Si ergo in hunc modum accipiamus dictum. Baptiſmus confert gratiam, hoc eſt, Deus per diſpenſationem baptiſmi offert, & obſignat gratiam, recipio dictum. Verbo enim offertur tantum gratia, Sacramento uerò & offertur & obſignatur, modò fides in utente ſacramento non defuerit. De infantibus ſingulare eſt Priuilegium. Verùm ſi hoc modo acceperis dictum. Baptiſmus confert gratiam: hoc eſt, ſua uirtute facit homines gratiæ participes, ſeu ut interpretantur Papiſtæ, ſanctificat per ſe, interpretatio cum principio pugnat, atque ideo falſa & erronea eſt iudicanda. Iam porrò uideamus an Papa ſe Chriſto opponat in diſpenſatione huius ſacramenti.

Christus amandat discipulos, ut uocē & baptismo doceant Euangelium, Ideoq; iubet baptizare omnes gentes. Quare non lingua peregrina, & ijs ignota quos docerent, fieri debuit. Quis enim doceri potest ea lingua quam nō intelligit. Sed quid hîc Papa? Euangelium uoce non docet, sicuti supra satis ostensum est, sed partem tantum legis, & sua decreta quæ in locum Euangelij substituit. Deinde, ut concio Euangelij quæ peragitur Baptismo minus efficax sit, baptismum peregrina, hoc est, latina lingua mandat peragi, etiam in ijs nationibus quibus latina lingua prorsus barbara est. Et eos qui impio suo decreto non obtemperant grauissimis pœnis, tanquam hæreticos punit. An non hoc est se Christo opponere? An non hoc est partem Euangelij, immò ipsum Euangelium totum alto silentio obruere, ne homines illud discant ac salui fiant?

Aquam baptismi exorcisant in contumeliam Christi, qui, cùm baptizaretur ipse, omnes aquas ita consecrauit, ut sint idoneæ baptismo peragendo.

Addunt præterea multas ineptias. Sacrificulus impuro habitu, & saliua sæpè in-

fantes inficit. Fiunt inuocationes ſancto-
rum, recitantur exorciſmi magici ſalis, un-
gitur uertex baptizandi oleo ſacro, quæ
omnia contaminant non parum baptiſ-
mum, & Chriſti inſtitutionem quodam-
modo fœdant: Qui uult nos contentos
eſſe ſuo ſimplici mandato ſine additamen-
tis humanis.

Quum docent baptiſmum abolere pec-
catum originale tantum, & non reliqua,
dupliciter peccant. Primùm enim tribu-
unt baptiſmo, quod eſt ſolius ſanguinis
Chriſti. Sanguis enim Chriſti emundat
nos ab omni peccato. Cuius emundatio-
nis baptiſmus efficax ſymbolum eſt. De-
inde cum dicunt actualia peccata non abo-
leri baptiſmo, reuera hoc uolunt, quòd
ſanguine Chriſti non aboleantur niſi ori-
ginale peccatum, reliqua reſeruentur ſa-
tisfactionibus fictitijs. Quid quæſo hoc
aliud eſt, quàm Chriſtum rurſus ſepelire?
quàm uerum uſum baptiſmi abolere?
quam Euangelium turpiſsimo cœno fœ-
dare? An hæc pijs ferenda eſt iniuria?
retinet Papa baptiſmum, ſed ſuis addita-
mentis fœdatum. Baptiſmum fatetur ſa-
cramentum, ſed eius uerum uſum abo-
let. Dum Chriſto perfidè detrahit, quod
baptiſ-

baptiſmus ei tribuendum manifeſto ſigno declarat.

Secundum locum inter Sacramenta Papæ obtinet confirmatio, quæ ſi ritè perageretur, ut tempore Apoſtolorum, & deinde multis annis, non tam Sacramentum eſſet, quàm pars diſciplinæ utilis in Eccleſia. Non uetus confirmatio nihil aliud fuit, quàm examinatio eorum, qui infantes receperunt baptiſmum, ut iam adulti facti redderent rationem fidei ſuæ, & teſtarentur propria uoce ſe Chriſto dediſſe nomina, quemadmodum Eccleſia illorum nomine olim promiſerat, dum baptiſmus eis conferretur. Hac confeſſione edita & facta promiſſione de perſeuerantia in Chriſti fide, Epiſcopus eos confirmabat, docendo, admonendo, conſolando, exhortando. Hic ritus fuit utilis diſciplina, in cuius locum apud nos ſucceſſit examen Catecheſios ante ſumtionem cœnæ Dominicæ, ſicuti infrà dicendum erit.

Sed quid hîc Papa? ueterem ritum qui utiliſſimus fuit abolet, & nomen tantum eius retinet. Deinde facit ex confirmatione ſua ſacramentum Eccleſiæ, quod impudenter dicunt plenius eſſe baptiſmo.

Nam

Nam hæc ſunt uerba Lombardi Coryphæi Papiſtarum. Omnes fideles per manus impoſitionem Epiſcoporum poſt baptiſmum accipere debent ſpiritum ſanctum, ut pleni Chriſtiani inueniantur. En blaſphemiam, baptiſmo adimunt ſpiritum ſanctum, quem Epiſcopus in ſua manu habet, ut det cui uult. Plenum Chriſtianiſmi ſignum adimunt baptiſmo, & tribuunt ſuo fictitio ſacramento.

Sed age uideamus quale ſit Papiſtis ſacramentum confirmatio. De quo quatuor potiſſimum docent. Primum à quo hoc ſacramentum conferri poſſit, Deinde quod ſit eius elementum, Tertio, quæ forma. Poſtremo, quæ uirtus & efficatia.

Quantum ad eum qui conferre poſsit hoc ſacramētum, conſtanter dicunt, quòd non poſsit conferri, niſi à ſummo ſacerdote. Nam ſi aliter (ait Lombardus) præſumptum fuerit, irritum habetur & uacuum, nec inter Eccleſiaſtica reputabitur ſacramenta. Quid quæſo hoc decretum ſibi uult? Baptiſmus poteſt apud Papiſtas à quouis conferri ſacrificulo, modo tantum latinè poſsit pronunciare exorciſmos, & uerba baptiſmi, etiamſi ea non intelligat.

telligat. Verùm hoc augustum, si dijs placet, Papæ sacramentum nemo administrare potest, nisi summus sacerdos. Hoc est mitratus aliquis apostaticus, (Apostolicus uolebam dicere) hoc est Episcopus. Vide quæso quanta contumelia hîc fit Christo, ac ipsius sacro baptismati. Christi sacramentum tam cõtemtibile habetur, ut possit à quouis conferri, contrà uerò Papæ sacramentum in tanto precio & honore habetur, ut nephas sit illud administrari nisi à summo Pontifice? An non hoc est baptismum cœno obruere, & pigmentum Papæ in cœlum tollere? An non hoc est manifestè baptismum abolere? An non hoc est Christum in ordinem redigere, ut ipse cum suo sacramento infrà scabellum pedum Papæ abiectus iaceat? Quis hæc cogitans non exhorrescit? Papa, tanquam uictoria parta in Ecclesiam, imperium Christo adimit, & sibi sacrilegè assumit authoritatem ordinandi sacramenta in Ecclesia Dei, quæ anteponit sacramentis Christi.

Secundo loco elementi confirmationis meminerunt Papistæ, quod dicunt esse Chrisma, hoc est unguentum seu oleum. Hoc autem Chrisma, ut non esset commu-

ne, à Papa uel Archiepiſcopo conſecrari debuit, & magno precio haberi propter ſpiritum ſanctum, quem in ſe incluſum per adiurationem conſecrantis haberet. Vide quanta temeritas. Puluis & cinis audet Eccleſiæ noua ſacramentalia ſigna obtrudere. Audet ſuo pigmento ſacramenti titulum tribuere. Qua hoc authoritate facit Papa? niſi quòd Filius iſte perditionis aduerſarius Chriſti, uelit facto declarare ſe eſſe ſupra Deum, & omnem religionem, ut in templo Dei ſedeat oſtentans ſe quòd ſit Deus. Hoc diuus Paulus longè antea præuidit, monuitque ut ab ipſius impoſturis nobis caueamus.

Forma ſequitur Papalis ſacramenti confirmationis. De qua forma Lombardus in hunc modum: Forma apertè eſt, ſcilicet, uerba quæ dicit Epiſcopus cum baptizatos in frontibus ſacro ſignat Chriſmate. Quid hac forma deformius? deformat enim baptiſma Chriſti, & uerum unguentum, quo uncti ſunt baptizati, hoc eſt ſpiritum ſanctum, ſua fœda amurca contaminat, in qua ſe incluſum habere ſpiritum ſanctum ſtultè exiſtimat. Nam ſpiritus ſanctus non eſt alligatus ordina-
tioni-

tionibus humanis, quæ diuino ordini aduersantur, sed potius spiritus Sathanæ, cuius instinctu Pontificij se Christo & eius ordinationibus opponunt. Sed quid opus est multis? Cum pijs omnibus constet sathanicam illusionem esse formam istam confirmationis, ut quæ ueram, utilem & salutarem confirmationem aboleat.

Quarto loco uirtutem huius sacramenti docent. Ita enim aiunt: Virtus huius sacramenti est donatio spiritus sancti ad robur. Hoc quàm uanum sit ex eo apparet, quòd spiritus sanctus emittatur à Deo in corda credentium, iuxta Pauli doctrinam. Qui ergo credit, spiritum sanctum habet, qui suam præsentiam testatur, dum excitat motus in hominibus congruentes cum lege & uoluntate Dei, dum impellit ad orandum, & ad pietatis & charitatis officia. Qui confirmat nos, ait Paulus, in Christo, & qui unxit nos Deus est, & qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hoc signo, hoc unguento, hoc signaculo, & pignore, contenta est Ecclesia Christi. Non quærit robur à mortuo unguento, quo suos iniungit Antichristus,

ſed ut ſponſa Chriſti ſui ſponſi balſamo lætatur & exhilaratur.

Tertium ſacramentum Papiſtis eſt benedictio panis, de quo ſacramento quid Eccleſia Chriſti ſentiat ſupra dictum eſt, hic aperiemus quomodo Papa ſe Chriſto opponat in huius ſacramenti diſpenſatione. Quò autem hoc fiat commodius, primùm dicemus de miſſa. Nam hoc nomen cœnæ tribuerunt, Deinde de abuſu conſecrati panis extra miſſam.

Intereſt profectò omnium piorum toto pectore execrari ſacræ cœnæ prophanationes, quæ in iſta cernuntur miſſa, Quæ abominabilius idolum eſt, quàm ullum Ethnicum idolum unquam fuit. ut autem diſtinctius appareat abominatio Dei Maoſim, ordine cauſſas recitabo, cur iſtud idolum meritò fugiendum ſit.

PRIMA, miſſa Papiſtica eſt ad turpem quæſtum & abominationem proſtituta, & tanquam turpiſſima χαμαιτύπη undecunque quæſtum occipit, non tantum regibus mundi & principibus ſuccumbit, uerum etiam ſuibus & canibus, qui eius abominabili complexu oblectantur,

tur, adeò dulce lucrum eſt iſti meritrici ut nullius amplexus defugiat. Virgo ſi uult nubere ad hanc confugit pronubam. Matrona cupiens parere feliciter, hanc Lucinam implorat. Si cui porcus ægrotat, ab hac petit opem. Si nauigandum, hæc prima nauem conſcendet. Breuiter huius meritricis præſidio, ſed pecunia proſtitutori ſacrificulo numerata, nemo non tutum ſe in regno Antichriſti arbitratur. Quid eſt prophanare ſacram cœnam, ſi hoc non eſt? Prætexant quidquid uelint miſſatici patroni, & laudent quantum poſsint, qui iſtam mercem extrudere uolunt: Tamen reuera omni abominatione turpior eſt miſſatica meritrix.

SECVNDA, cœna quam inſtituit Dominus & ſanxit ſuo perpetuo mandato ſacrilegè mutilata eſt. Chriſtus cuius mandato obtemperant angeli, hîc prorſus excluditur. Nam quod ipſe inſtituit in perpetuum ſuum teſtimonium, impiè ſuffurati ſunt, arcentes laicos à participatione calicis. An non hoc eſt teſtamentum Chriſti uiolari, & reuocare? Is uult omnes de calice bibere, quod Papa ſacrilegè prohibet, manifeſtè teſtamentum filij Dei pedi-

bus conculcans, & ſuum idolum in locum teſtamenti Chriſti ſubſtituens.

TERTIA, Miſſa Papalis cœnam Dominicam manifeſtè in alienam formam conuertit. Nam in ea unus ſeorſum ſuum habet epulum, abolita communicatione, & ordinatione Chriſti, & eius Apoſtoli Pauli. Quod ſanè perinde eſt, ac ſi unus ſubinde ſeipſum ſacro Baptiſmate ablueret. Age quid poteſt abſurdius cogitari? quid poteſt magis contumelioſum eſſe aduerſus cœnæ inſtitutorem?

QVARTA, in Miſſa Papali nulla fit myſterij expoſitio, ſed murmur incantationi magicæ, & nefandis gentium ſacris potius quàm Domini inſtituto conueniens. Iuſtinus martyr refert ritum ſimilem ſeruatum fuiſſe olim in ſacris ſolis, (quem μίθραν ſacerdotes ipſius uocarunt.) in his ſolis ſacris uſus panis & aquæ fuit, ſed nulla uox à ſpectatoribus audiebatur niſi hæc, ἢ ἐπίστασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε. Hoc eſt, aut noſtis aut diſcere poteſtis. Ab his ſacrificulis ſolis ſuum miſſandi ritum, & non à Chriſto accepiſſe Papiſtas ſole ipſo clarius eſt. In Miſsis quando cantus adhi-

adhibetur satis boatur, sed ubi uentum est ad cœnæ mysterium, solus sacrificulus mussitat, & cauet ne ab ullis audiatur nisi unica syllaba NO, quod tamen fit post incantationem panis & uini, & post eleuationem, & histrionicam panis circa calicem agitationem.

QVINTA, habet Missa Papistica multas ceremonias ineptiarum histrionicarum & superstitionis plenas, quibus manifestè fœdari sacram cœnam uel pueris piè educatis notum est.

SEXTA, Missa ista culinaria ad miseros homines carnali fiducia inebriandos aptatur, & tanquam expiatio Deo opponitur: Nam eò usque res tandem deuenit, quòd homines poculo meretricis Babylonicæ inebriati, auditu Missæ seu potius inspectione Histrionica saltationis armari se putant, & aduersus Deum, tanquam tuto præsidio muniti, multo licentius peccare audent, & obstinatiores redduntur.

SEPTIMA, cœna instituta fuit ut sit sacramentum, quod cum administratur

fiant gratiarum actiones, uerùm Papa inde ſacrificium facit meritorum pro uiuis & mortuis, & ut ſacrificij forma conſpiceretur, panem magico ritu conſecratum, (nam ut referrent magicam ſuperſtitionem addita una uocula enim, ter ſufflando crucem in panem dixerunt, hoc eſt enim corpus meum.) primum leuat ſacrificulus ſupra caput, ut reſponderet ſacrificio leuitico therumati (quod à leuando nomen habet) deinde agitat panem ſupra calicem in quatuor angulos, ut iſto modo compararetur ſacrificio ueteri thenupha, cui nomen ab agitando ſeu mouendo inditum fuit. Quàm ſit hæc κακοζηλία leuitica impia ſatis manifeſtum eſt, nam caret mandato Dei, plena eſt idolatriæ, & ſuperſtitionis, irritum facit teſtamentum Chriſti, abducit homines à morte Chriſti, quæ unica eſt hoſtia pro peccatis, qua conſumati ſunt ſancti in perpetuum, breuiter in locum ſalutaris remedij animorum reponit triſtiſſimum uenenum, quod cedit in certiſsimum interitum, omnibus ijs qui iſtud idolum Papæ adorant.

OCTAVA, impius canon ille, quem ut diuinum myſterium uenerantur ſacrificuli,

culi, totus eſt conflatus ex impietate, nam in eo multiplex idolatria conſpicitur. Merita ſanctorum ibi Chriſti merito quodammodo præferuntur, obruuntur beneficia Chriſti, Victima Chriſti Abelis ſacrificio confertur, panis adoratur, fit oblatio panis, inuocantur ſancti. Breuiter, nihil eſt ſuperſtitionis & impietatis quod in miſſa illa theatrica non conſpicitur. Et uidetur arte quadam ſathanica inuenta, ad obruenda beneficia Chriſti ad tollendam uirtutem uictimæ unici ſacerdotis noſtri Chriſti. An non hoc eſt ſe Chriſto opponere? Qui ergo ſapis fuge Deum iſtum Maoſim, & apud ſimplicem inſtitutionem Chriſti maneto conſtans, nam qui Chriſti uerbo contentus eſt, à uia ſalutis errare non poteſt. Ipſe enim ſolus eſt uia ueritas & uita. Qui ergo in ea manet non abertat, non fallitur, non moritur.

Porrò abuſus conſecrati panis extra miſſam, plenus eſt idolomania. Reponunt panem in monſtrantiam, ut uocant, accendunt candelas, procumbunt coram pane, circumgeſtant panem Ethnico more. Breuiter ut Deum colunt mucidum panem & à uermibus ſæpè corroſum. Hæc impietas cum tanta ſit, ut omnibus pijs

meritò ſit fugienda, tanquam idolum planè diabolicum, fruſtrà confugiunt Papiſtæ ad miracula quibus ſuam idolomaniam confirmari putant. Perinde enim eſt iſtum panem adorare, atque apin Aegyptiacam, aut ſerpentes & feles.

Sacramentum pœnitentiæ quartum locum inter Papalia ſacramenta occupat. uerùm ſi Petro Apoſtolo credimus baptiſmus ſacramentum eſt pœnitentiæ. Nam compunctis corde præcipit ut pœnitentiam agant, ſiue conuertantur & baptizentur in remiſsionem peccatorum, ſignificans baptiſmum eſſe ſacramentum, quo Deus obſignet remiſsionem peccatorum pœnitentibus, Papiſtæ fortè intelligunt ſuam pœnitentiam, (quam ſacramentum uolunt) de ea quæ fit poſt conuerſionem, & ſuſceptum baptiſmum, uidelicet cum homo baptizatus labitur in peccatum, tunc enim pœnitentiam requirunt, quam propter manuum impoſitionem & abſolutionis formam ſacramentum nominant. Neque hoc pacto pœnitentia ipſa ſacramentum erit, ſed ad ipſum baptiſma recurrendum eſt, non ut quis rebaptizetur, ſed ut pactum Dei cum homine in baptiſmo peractum recolat.

Qui baptismus est testimonium ablutionis eius à peccato qui crediderit, & uera pœnitentia ad fontem misericordiæ confugerit. Iuxta illud: si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Non ergo nouo sacramento indigemus, qui unico Christo propitiatore contenti sumus, sed perpetua pœnitentia peccatorum, quæ nititur propitiatione Christi, & confirmatur cogitatione baptismi nostri, qui est perpetuum ablutionis nostri per sanguinem Christi testimonium & sacramentum.

Sed quibus fundamentis nituntur Papistæ, qui nobis sacramentum pœnitentiam obtrudunt? Multa & inextricabilia confarciunt ex patribus de pœnitentia, sed tandem ubi concludendum est de hoc sacramento, ipsi se confodiunt dum signum huius sacramenti quærunt. Ex Augustino didicerunt sacramentum esse signum gratiæ, hîc alius aliud signum statuit, & satis ineptos se esse declarant, dum sacramentum docent esse pœnitentiam; & tandem elementum huius sacramenti se ignorare suis multis coniecturis attestantur.

Hic locus postularet, ut de carnificina illa conscientiarum, quæ sub isto Papali sacramento latet dicerem. Requirunt enumerationem peccatorum cum omnibus suis circumstantijs, requirunt contritionem sufficientem, quæ suo merito possit abolere peccatum, requirunt satisfactionem operis: quibus nihil aliud efficiunt, quàm quòd inijciant laqueos conscientijs, & obruant Euangelium Iesu Christi suis satisfactionibus, absolutionibus, & absolutionum mitigationibus per indulgentias, quibus non magis conuenit cum Euangelio, quàm Christo cum Belial, & luci cum tenebris. Nam cum fidem excludunt à pœnitentia, nonne apertè Christum excludunt? cum mittunt nos ad satisfactionem pro peccatis, an nõ sanguinem Christi conculcant pedibus? dum meritis Sanctorum remittunt peccata, an non meritum Iesu Christi impiè & nephariè repudiant? Dum indulgentias habent uenales quibus remediantur satisfactiones, an non satis produnt quo spiritu ducantur?

Quintum Sacramentum Papale est unctio infirmorum, de quo cum producunt testimonium sancti Iacobi, putant se satis

ſe ſatis muniuiſſe ſuum pigmentum. Iacobi uerba ſunt hæc: Infirmatur quis in uobis accerſat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum ungentes in oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & ſi in peccatis fuerit dimittentur ei. Hæc ſunt Iacobi uerba, quibus refertur ritus Eccleſiæ, dum adhuc miraculis locus fuit, quæ cum nūc ceſſarunt ſtultè retinetur ſine miraculis ceremonia. Illi enim ungebant, ut miraculis ad preces presbyterorum ſanaretur ægrotus, noſtri uerò ungunt, non niſi eos, quos uident in agone mortis eſſe. Nam ſi Chriſtus unctionem iſtam uoluiſſet perpetuum Eccleſiæ ſuæ ſacramentum eſſe, ſeriò commendaſſet Apoſtolis eius diſpenſationem.

Quid referam de cōtumelia quæ Chriſti ſanguini fit hac unctione? Nam quicquid illicito uiſu delictum, quicquid delectatione uocis admiſſum, quicquid odore ſuperfluo contractum, quidquid ocioſa locutione peccatum, quicquid illicito opere peractum, quicquid ſuperbo inceſſu commiſſum fuit, hoc totum per unctionem ſuam expiari uoluerunt. Quæ quæſo inſania hæc eſt? tribuunt rancido

oleo eam uirtutem quæ est solius sanguinis Iesu Christi. Tribuunt creaturæ quod est creatoris: Tribuunt suo pigmento, quod est unici mediatoris Domini nostri Iesu Christi. An hoc est uicarium Christi agere in terris? An non potius Sathanæ est, qui uoluit supra Christum esse, & ab eo adorari? Certè qui hîc non agnoscit Antichristi characterem, planè cœcus est.

Sextum Papale sacramentum est ordo, de quo quid sentiat Ecclesia Christi breuiter explicandum est. Ordinem uocamus uocationem & ordinationem ad ministerium Ecclesiasticum. In personis quæ uocantur requiritur honestas uitæ, morum grauitas, cognitio doctrinæ Ecclesiæ, Donum docendi, & ætas tanto ministerio conueniens. Vocatio relinquitur libera Ecclesiæ, ita tamen ut Pastores & Episcopi quilibet suo loco examinandi & explorandi potestatem habeant. Vocatus & examinatus ordinatur Apostolico more. Primùm fiunt preces pro ordinando, deinde recitantur lectiones sacræ de ministerio uerbi, requiritur ab ordinando ut promittat fidelitatem in ministerio. Quo facto imponit presbyte-

byterium ordinando manus cum inuocatione nominis Dei ſuper ipſum, tandem commendatur Deo, atque ita ablegatur ad Eccleſiam cuius miniſter eſſe debet.

Hac ſimplicitate fuere contenti Apoſtoli Chriſti, & eorum proximi ſucceſſores. Verum Papa pompam quærit & maiorem ſplendorem, qui incurrat in oculos hominum. Atque ideo non ſolum plures gradus officiorum ſacrorum excogitauit, Verumetiam plurimas adiecit cæremonias, eaſque ineptiores, quàm ut eas referre libeat. Quæ cum ſatis oſtendunt Papam à Chriſto defeciſſe, Nolo longiori oratione iſtas nugas perſequi.

Septimum Papalium ſacramentorum eſt coniugium. Etſi autem Eccleſia Chriſti agnoſcit cõiugium eſſe ordinationem Dei, & cum Paulo fatetur coniugium eſſe honorabile in omnibus, hoc eſt thorum caſtum & coniugalem cõceſſum eſſe omnibus ordinibus hominum: Tamen non exiſtimat coniugium ſacramentum noui teſtamenti eſſe, quia non habet promiſsionem gratiæ noui teſtamenti annexam: neque præterea ſacramentũ eſt, quia iuxta Paulum eſt myſteriũ arcanę copulę Chriſti & eius Eccleſię.

Nam

Nam ſi omnia, quæ arcanas ſignificationes habent, eſſent ſacramenta, infinita profectò forent ſacramenta. Sol hic aſpectabilis eſt ſignum quoddam arcanum & ueluti myſterium ſolis inuiſibilis Ieſu Chriſti, ſicut ex Pſalmo quodam patet. Radij ſolares ſignant efficaciam uirtutis Chriſti. Hic ignis uiſibilis figurat ſpiritus ſancti efficaciam in cordibus credentium. Sabbatum ſacramentum eſt quietis Domini in ſepulchro, & perpetuæ quietis beatorum in æterna uita. Ad eundem modum multa numerari poſſunt ſacramenta. Quæ tametſi ſacramenta dici poſſunt: Tamen ſacramentorum noui teſtamenti rationem non habent. Nam peculiare mandatum ceremoniæ non eſt expreſſum Dei uerbo. Non annexa eſt promiſsio noui teſtamenti, ex quo & quartum ſequitur quòd fides promiſsionis non hîc requiratur. Cum ergo ea quæ requirit ratio ſacramenti noui teſtamenti hîc non inueniantur, non poteſt coniugium inter ſacramenta Eccleſiæ numerari.

Sed qui fit quòd Papa nolit iſtud ſuum ſacramentum eſſe commune toti Eccleſiæ? ſi eſt iuxta illum ſacramentum Eccleſiæ coniugium, cur interdicit ſacerdotibus

coniugium? spiritus sanctus pronunciat coniugium honorabile esse inter omnes, Papa autem, ut se manifestũ hostem Christi declaret, suis interdicit coniugium, & ut non uideatur scripturæ testimonio destitui, adducit suo more dictum Pauli Rom. 8. qui in carne sunt Deo placere non possunt, quasi Apostolus hîc ageret de operibus naturæ simpliciter, & non potius de operibus carnis, hoc est uiciosæ & corruptæ naturæ, perturbantibus & destruentibus ordinem diuinum in natura, qualia sunt illa opera quæ Paulus enumerat Gala: 5. opponamus igitur Papæ ordinationem Dei quam omnibus liberam esse uult. opponamus & illi Paulum, qui prohibitionem coniugij definit doctrinam esse dæmoniorum.

Habent & aliud Papistæ refugium, uolunt sacerdotes in perfectiori & digniori uitæ statu uiuere. Iam autem pro confesso habent uirginitatis & cœlibatus statum meliorem esse, & digniorem statu coniugali. Vnde suum decretum de cœlibatu sacerdotum concludunt. Si tam facilè esset donum continentiæ dare, quam concludere, uideretur aliquid habere momenti eorum conclusio. Sed orationibus aiunt

impetranda eſt caſtitas. Age ubi eſt promiſsio quòd Deus uelit iſtam largiri? promittere perpetuum cœlibatum, & non habere rationem humanæ fragilitatis, & inſidiarum diaboli ſumma eſt amentia. Omnes pij norunt ea quæ ad hanc uitam ſpectant petenda eſſe cum conditione. Quare nemo certus eſſe poteſt de impetranda perpetua caſtitate, proinde ſtultus eſt, & qui eam requirit & qui eam uouet.

Iam uideamus principium ſeu fundamentum, quo Papiſtæ nituntur. cœlibatus inquiunt ſtatus eſt melior & dignior coniugali ſtatu. à quo magiſtro hoc didicerunt? certè non à Deo qui matrimonium in Paradiſo ſanxit. Paulus (inquiunt) 1. Corinth. 7. præfert uirginitatem & cœlibatum coniugio, inter alia enim ita ait: Qui non iungit melius facit. Reſpondeo cœlibatum non eſſe meliorem coniugio ἁπλῶς ſed κατατὶ. Hoc eſt non bonitate operis, ſed uſu, idque non ſemper, nec in omnibus, quemadmodum Paulus apertè docet. Qui abſtinet à coniugio ſine caſtitatis dono, quomodo ſolicitus ſit facere ea quę ſunt Domini, ut placeat Deo, apparet in uita Sodomitica monachorum, & monialium, apparet in turpiſsimis moribus

bus sacrificulorum, qui omni genere libidinum se fœdissimè polluunt. Facessant igitur Papistæ cum suo impuro cœlibatu, & tùm demum imponant sacerdotibus cœlibatum, ubi à Deo fuerint certiores facti, quòd uelit omnibus rasis & unctis donum conferre castitatis.

Hactenus ostendimus quomodo Papa Christo aduersetur in diuinis sacramentis: peruertit ueram sacramentorum rationem: auget sua temeritate sacramentorum numerum, deprauat uera sacramenta, & à uero fine & usu sacramentorum aberrat, nunc de tertio, in quo proposuimus Christo Papam aduersari, hoc est de ritibus humanis agendum est.

Ritus humanos qui faciunt ad ordinem & εὐσχημοσύνην piā, in Ecclesia non improbant pij, sed eis suum locum tribuunt, infra opera tamen cultus & sacramenta, atque eos retinendos iudicant decori, & ordinis causa. Decori quidem, ut excitemur ad pietatem istis adminiculis, ut modestia & grauitas in pietatis exercitijs eluceat: ordinis uerò, ut præsidentes habeant certam agendi regulam, ut auditores assuefiant ad obedientiam & disciplinam, ut benè composito Ecclesiæ statu paci & tranquillitati

consulatur. Huiusmodi ritus ordinare potest Ecclesia, & mutare si quando uisum fuerit. Nam Ecclesia habet potestatem in ædificationem, & habet mandatum in genere, 1. Corinth. 14. omnia fiant ordine, & decenter.

Quid in hac re Papa peccat? peccat tyrannide, multitudine, κακοζηλία, uanitate, opinione.

Tyrannis est, quod Papa sumat sibi authoritatem in Ecclesiam Christi, cui audet præscribere leges quas uult, quæ una ex notis Antichristi est.

Multitudine peccat, cum congerit in infinitum ceremonias, nec ullum finem facit, immo magis onerat Ecclesiam Christi ritibus, quàm unquam Iudaicus populus fuit grauatus, contra manifestum interdictum Petri, cuius se successorem gloriatur. Ita enim Petrus ait: Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus.

κακοζηλία est quòd ad imitationem prophanarum gentium, & ad similitudinem Mosaicorum rituum multa sunt inuecta in Ecclesiam per Papam. Iam autem gentium superstitio detestanda est, & mo-

ſaici ritus exhibito Chriſto ceſſare debuêre. Quare iſta Papalis κακοζηλία indigna eſt, quæ locum ullum habeat in Eccleſia Chriſti.

Vanitas eſt, quod multi ritus Papiſtici ſunt ἄσχημοι, tantum ſunt hiſtrionicæ quædam geſticulationes, nihil ad ordinem & decorem facientes.

Opinio damnanda accedit uidelicet neceſſitatis, quæ pugnat cum libertate Chriſtiana, meriti, quæ pugnat cum Chriſti uictima, iuſticiæ, quæ pugnat cum fide gratuitæ remiſsionis, & cultus, quę pugnat cum dicto Chriſti, fruſtra me colunt mandatis hominum.

Reſtat ultimum quod propoſuimus uidelicet diſciplina, de qua quid uera Eccleſia ſentiat ex uerbo Dei, & quid Papa contra audeat dicendum eſt.

Diſciplina in Eccleſia Chriſti nihil aliud eſt, quàm aſſuefactio quædam cùm interior tùm exterior, qua pŋ aſſuefiunt ad pietatem, iuſticiam, modeſtiam, & alias uirtutes, quaque in officio debito retinentur, ne excuſſo iugo Chriſti ferantur effrenes in quæuis flagitia.

Partes huius ſunt inſtructio & correctio, inſtructio abſoluitur præceptis, quo-

rum alia mentem instruunt, affectus frenant, & uoluntates regunt. alia linguam gestus & facta gubernant. Correctio est castigatio quæ fit per gubernatores disciplinæ, hoc est per parochos & alios graues uiros, quibus hæc cura commissa est. Mitior castigatio fit uerbis tantum, grauior exclusione ab Ecclesia per excommunicationem, grauissima fit exclusione per anathematismum, qui exercetur tantum in pertinaces hæreticos. Hæc ferè summa est disciplinæ Ecclesiæ Christi, à qua quantum aberret Papa facile est uidere in moribus papalium, & abusu excommunicationis, & fulmine anathematis, de quibus omnia referre, quibus illorum libri referti sunt, nolo. Quid enim ualet disciplina ubi fundamentum non est bonum?

Castigatio quæ uerbis fit apud eos eò pertinet, ut Papa suos sub imperio retineat.

Excommunicatio exercetur non in facinorosos, legitimè iuxta mandatum Christi admonitos, sed in pauperes, qui fortè non sunt soluendo ea, quæ Papalis dignitas sibi deberi autumat. Scortatores leui satisfactione reconciliantur. qui obulum sacrificulo debet, & non soluit ad

nutum

nutum, excommunicatione feritur, nõ fine graui, si dijs placet, ceremonia, è suggestu declamitat in miserum hominem, infamat insontem, candelas mittit, pulsat campanula, horrenda uoce debitorem excludit ab Ecclesia, immò non solum ab Ecclesia, uerumetiam adimit omnem spem ueniæ. Sub tamen tacita conditione, nisi reus pecunia fulmen extinxerit.

Exorcismus exercetur non in hęreticos, sed in eos qui Prophetica & Apostolica scripta se contentos esse dicunt, in eos qui solo sanguine Christi fatentur peccata expiari, in eos qui dicunt Christum unicam suam spem esse: in eos qui non inuocant sanctos, in eos qui non omnia Papæ nugamenta recipiunt. Breuiter in eos qui Papam loco Dei non adorant. illam enim formam qua usi sunt sancti patres, immo Apostolus Paulus in corruptores Euangelij, transfert Romanus tyrannus ad stabiliendum suum regnum, quod sophistica partum, Hypocrisi & tyrannide defenditur. Non sunt ergo magis metuendi anathematismi Papales, quàm si amator aliquis turpis omnes suas ueteres amicas anathemate ferire uellet, quæ iam contemto meretricio amore honestis

oblectarentur nuptijs. Nam cum Papæ succubuimus uilissimis scortis turpiores eramus, nunc autem postquam Christo nupsimus, sponsæ honestissimæ coronam gerimus. Quo solo marito contenti, amatorem ueterem Papam execramur cum omnibus suis philtris & incantationibus.

Hæc placuit interserere de collatione Papæ Antichristi, & Iesu Mariæ filij ueri nostri Christi: singula persequi nolui, sed capita tantum attingere. Nam timendum est ne nostra securitas aliquid magni mali nobis adferat. Deus faxit ne nonnulli qui hactenus constantiæ laudem meruêre, turpiter arma abijciant & Turco aut Papæ se subijciant. Talia enim minari uidetur nostra ingratitudo.

Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro uobis, fratres dilecti à Domino.

Hæc tertia pars est præsentis capitis, eaque consolatoria, ne uidelicet frangantur animis Thessalonicenses, ob tantam confusionem & plurimorum ruinam. Nam cum gratias agit pro ipsis, collationem facit

facit inter Theſſalonicenſes, ac illos, qui aſtu ſathanæ abducebantur ab Euangelio, ut qui certus ſit de eorum conſtantia ac perſeuerantia in fide. Huius fiduciæ rationem addit, cum ait: dilecti à Domino. Hæc enim dilectio ſola facit eos & ſtabiles ac ſecuros. Huc igitur uult Paulus ut reſpiciamus, quoties ſolicitudo occupat animum: hæc ſola gloriatio noſtra eſt, quòd Deus pater nos in dilecto diligat.

Quia elegit uos Deus ab initio in ſalutem.

Ratio propoſitionis ab ęterno Dei conſilio de ſalute electorum ſumpta. Fieri enim non poteſt, quin ſalutem conſequantur, quos ſaluandos elegit. Elegit autem in Chriſtum credentes, quales ſe dilectione, patientia atque adeo uitæ innocentia declararunt Theſſalonicenſes. habent autem credentes triplex ius adeundi uitam æternam, Electionis, quia unigeniti filij membra ſunt, Redemptionis, quia mortis & uictimæ filij ſunt participes, & promiſſionis, quia Deus qui mentiri nequit omnibus in Chriſtum credentibus promiſerat ſalutem. Ita enim ſcriptum eſt. Sic

Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Porrò credentes de uita æterna securos faciunt tria. Charitas adoptionis de qua Rom. 5. & 8. & Iohan. 3. Veritas promissionis. Sunt enim omnes promissiones Dei ratæ ac firmæ in Christo Iesu. Et facultas reddendi promissum. Est enim Deus omnipotens qui omnia quæ uult in cœlo & in terra facit. Præterea tria sunt quibus pij ab impijs discernuntur. Electio apud Deum, quæ in Christo fundatur, extra quem de electione ne quidem cogitandum est. Dilectio uitæque innocentia apud homines. Est enim hæc germanus fidei fructus. Fides unumquemque apud se. Est enim fides donum & testimonium spiritus sancti, quod hic reddit spiritui nostro, ut indubitanter Euangelio assentiamur, & ex hoc credamus nobis peccata propter Christum condonari, & uitam æternam donari.

In sanctificatione spiritus & fide ueritatis.

Coniungit cum electione sanctificatione-

nem ſpiritus & fidem ueritatis, & quia ueritatis fides (hoc eſt ſolida & ſincera) non niſi ex ſanctimonia uitæ nobis innoteſcit, priori loco ſanctificationem ſpiritus, hoc eſt ſpiritualem, quam ſpiritus ſanctus per regenerationis gratiam in credentibus operatur, ponit, ut ex proprio effectu tanquam certiſsimo indicio fidem oſtendat. Hinc igitur diſcamus ſanctificationem ſpiritus non ſeparandam eſſe ab electione, ſed neceſſariò ex fide manare.

Quo uocauit uos per Euangelium noſtrum in poſſeſsionem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Ratio cur ſanctimonia uitæ ueræ, fidei adeſſe debeat, eò enim uocamur per Euangelium, ut uitæ innocentia profeſsioni reſpondeat. Addit præterea finem ſanctimoniæ, cum inquit, in poſſeſsionem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vt alludere uideatur ad Pſal. 2. poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Cum igitur pij ſint regis Chriſti glorioſa poſſeſ-

ſio, ſe-

ſio, ſecuri ſint aduerſus portas inferorum. Deinde haud decet ut ſe contaminent flagitijs, addicentes ſe imperio peccati. Non enim iam ſunt ſui iuris, ſed eius cuius ſunt poſſeſsio, precioſo eius ſanguine acquiſita. Poterit & actiue exponi, ut ſit ſenſus. Vt poſsideatis gloriam communem cum Domino noſtro Ieſu Chriſto. Huius communis gloriæ cogitatio, ut in omnibus afflictionibus nos conſolari debet, ita quoque admonere, cùm fidei, tùm ſanctimoniæ: ſine quibus ad tantæ gloriæ faſtigium nemo conſcendere ualet. Iam colligamus ea quæ Paulus in præſenti conſolatione coniungit, ut nobis quoque eadem accommodemus, ſed conſequutionis non collocationis ordine ſeruato. Primo loco ponit dilectionem Dei, quæ eſt prima noſtræ ſalutis cauſa. Deinde addit electionem, qua dilectos ordinat, ſed ſciendum eſt utramque, hoc eſt dilectionem Dei & electionem fundari in Chriſto Ieſu. ne uel de dilectione, uel de electione extra hoc fundamentum cogitemus, Nam qui id facit, nihil præter deſperationem haurire poterit, ex prædeſtinationis doctrina. Tertio loco ponit uocationem per Euangelium, quæ eſt electio-

electionis diuinæ euidens teſtimonium; Quartò, fidem qua iuſtificamur collocat; Fides enim ex auditu eſt. Quintò, ſanctificationem ſpiritus ponit. Simul enim cum fide datur gratia regenerationis. Sexto, finem addit, nempe, ut ſimus glorioſa poſſeſsio Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſeu ut una glorificemur cum Chriſto. Hæc paulò aliter, ſed in eundem ſenſum referuntur ad Roman. 8. ſed quò hæc ſpectant? Primùm hæc nos excitent ad gratiarum actionem Deo reddendam exemplo Pauli, quòd Deus adeò nos in dilecto dilexerit. Deindè ad ad amorem uerbi Dei, quod eſt organum quo Deus ſuam dilectionem nobis communicat. Tùm commendent hæc nobis fidem, innocentiam uitæ, & patientiam in præſentibus ærumnis. In omnibus enim malis huius mundi reſpiciamus ad ſcopum, & nos ſuſtentemus fiducia futuræ gloriæ per Ieſum Chriſtum: de electione plena inſtructio legatur in annotationibus noſtris in Epiſtolam ad Epheſios.

Proinde fratres ſtate.

Exhortatio eſt ad conſtatiam. ſolent enim

enim prophetæ & Apoſtoli admiſcere doctrinæ conſolationes & exhortationes, Item minas & querelas: ut doctrinam auditoribus, ſeu lectoribus accommodent. State, id eſt firmi eſtote & ſtabiles, ne dimoueamini à doctrina ueritatis fide, & conſtantia ullis perſecutionibus, aut hoſtium inſultibus.

Tenete traditiones quas didiciſtis uel per ſermonem, uel per epiſtolam noſtram.

Commendat Theſſalonicenſibus doctrinam, quam antea à ſe didicerant, cùm per prædicationem præſentis, tùm per Epiſtolam abſentis. Papiſtæ ex hoc loco ſuarum traditionum patrocinium petunt, ſed fruſtra. Perperam enim definiunt traditionis uocabulum, dum hac uoce ſolummodo ſignificari leges putant, quas Epiſcopi & prælati Eccleſiæ Dei præter uerbum Dei obtrudunt. Verùm Apoſtolis & ſanctis patribus alius eſt huius uocis uſus. Illi enim generalius hoc uocabulum accipiunt, ut Dei, & hominum doctrinam complectatur. Paulus 1. Corin. 15.

Tradidi uobis in primis, quod & accepi, quòd Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas. Et 1. Corint. 11. Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi uobis, quòd Iesus Christus in ea nocte qua traditus est, accepit panem &c. Matth. 15. Cur discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum. Ex hisce tribus testimonijs triplicem traditionem esse concludo. Primam doctrinæ, mediam diuinarum cæremoniarum, ultimam rituum humanorum. Traditio doctrinæ est legis & Euangelij, & aliorum locorum, qui cum illis coniuncti sunt. Traditio cæremoniarū diuinarum, est baptismi & cœnæ dominicæ in nouo testamento. Traditiones enim ueteris populi abolitæ sunt. Traditio rituum humanorum continet canones uarios, cùm de cæremonijs, tùm de disciplina cleri & populi. Irenęus libro 3. sæpè traditionis uocabulo utitur pro doctrina, quam Apostoli acceptam à Domino tradiderant auditoribus suis, adeò ut ipsum Apostolicum Symbolum ab illo authore dicatur traditio Apostolorum. poterit & alia traditionum diuisio dari, ut alia sit diuina, alia humana, & utraq; duplex, nempe doctrinę & rituum. Sed diligenter cauendum

est,

est, ne traditionibus diuinis admisceamus humanas. Est enim maximum inter eas discrimen. Diuinæ enim traditiones nos obligant authoritate Dei ad perpetuam obedientiam. Humanæ autem libertati Christianæ cedunt. Præterea non est eadem ratio humanarum traditionũ, Quædam enim apertè pugnant cum uerbo Dei, & abducunt à Christo. Vt sunt inuocatio Sanctorum, Missarum prophanatio, idolorum immolatio, nugamentum purgatorij, indulgentiarum abominatio, & multarum cæremoniarum inepta congeries. Huiusmodi omnibus pijs fugiendæ & detestandæ sunt, iuxta præceptum Domini, Cauete à falsis Prophetis. Item, cauete à fermento Pharisæorum. Quædam sunt piæ & honestæ, in hoc à senatu Ecclesiæ institutæ, ut nihil fiat inordinatè & tumultuariè, sed piè ac prudenter, tanquam in conspectu Dei & Angelorum: ut ordo & decorum, iuxta consilium Pauli, seruetur. Ordinis quidem est ut præsidentes habeant suæ administrationis regulam, ut auditores assuefiant ad obedientiam & disciplinam, ut bene composito Ecclesiæ statu, paci ac tranquillitati consulatur. Decori uerò est ut

exci-

4
10

CAPVT TERTIVM.

SVMMA TERTII CAPITIS.

PRo curſu Euangelij & pro ſe orari petit conſolans Theſſalonicenſes & orans pro ipſis, præcipit ut fugiant ordinis deſertores, ut ipſi ſuum exemplum imitando quæ decent agant. utque placidè tanquam fratres admoneant delinquentes, quò in uiam redeant.

ORDO ET PARTES CAPITIS TERTII.

HOc caput paræneticum eſt, & continet uarias & utiles admonitiones, quod in ſex partes licet diſtinguere. Primum enim hortatur pro curſu Euangelij & pro ſe fieri preces, Deinde conſolatur eos, erigit aduerſus defectionis periculum, Tertio loco precatur pro ipſis. Quarto, hortatur ne commiſceantur cum inordi-

natè ambulantibus, ſed ſe potius exemplum uitæ imitentur. Quinto, hortatur ad laborem & alia officia. Sextò, Quomodo cum delinquentibus agendum ſit monet. Poſthæc ſuo more claudit Epiſtolam.

EXEGESIS TERTII CAPITIS CVM OBSERVAtione doctrinarum.

Quod reliquum eſt orate fratres pro nobis, ut ſermo Domini currat & glorificetur, quemadmodum & apud uos, & ut liberemur ab importunis & malignis hominibus.

HAec prima huius capitis pars eſt, continens hortationem, in qua Paulus hortatur Theſſalonicenſes, ut pro ſe orent, & addit huius ſuæ exhortationis duas cauſas. Vnam quidem ut ſermo Dei currat (hoc eſt propagetur & ſpargatur paſsim per orbem) & glorificetur (hoc eſt fructum ferat in auditoribus, ut Deum ex fide

ſide glorificent.) Poſteriorem uerò, ut ipſe Paulus liberetur ab importunitate & malicia hominum, Cùm Iudæorum Iudaiſmum miſcentium cum Euangelio, tùm aliorum prophanorum hominum, qui omnia in quæſtionem uocarunt, ut hac ratione doctrinam Euangelij uel perturbarent uel malitioſè extinguerent. Ex hoc loco tria diſcamus, primùm neminem eò progreſſum eſſe in pietate, qui non opus habeat communibus Eccleſiæ precibus. Quare admoniti exemplo Pauli magnifaciamus Eccleſiæ preces, eaſque pro nobis fieri exoptemus. Deinde commune piorum officium eſſe precari, ut Euangelium latè ſpargatur, ac fructum ferat: Idque cùm ut Deus glorificetur, tùm ut multi nobiſcum cœleſtis hæreditatis, deſtructo regno diaboli fiant participes. Tertium, cauendos eſſe homines importunos & malignos, ne illorum intempeſtiuis quæſtionibus illaqueati, à recto ueritatis curſu deflectamus. Eſt enim humanum cor, ut inquit Nazianzenus, ueluti arida ſtipula, quæ ſcintillis errorum facilè inflammatur, ſed difficilè rurſus exſtinguitur.

Non enim omnium eſt fides.

Ratio per querelam, quaſi dicat, multi ſunt quidem qui fidem iactant, & de fide importunè diſputant, ſed pauci ſunt, qui uerè credunt. Explicat igitur hiſce uerbis Paulus, quoſnam ſupra importunos & malignos uocat, nempe eos qui fidem ſimulant, & interim fidei hoſtes ſe uita & curioſis quæſtionibus declarant. Oratio mutata in concretum clarior eſt, Non omnium eſt fides, id eſt non omnes ſunt fideles. Haud enim raro abſtracta Hebraica conſuetudine pro concretis ponuntur.

Fidelis autem eſt Dominus, qui confirmabit uos, & cuſtodiet à malo.

Hæc conſolatio eſt ſecunda huius capitis pars, qua erigit Theſſalonicenſes, aduerſus defectionis periculum, quod tùm uidebatur imminere, ab ijs qui importunè & malignè quæſtiones inutiles mouebant. Obſerua autem hîc argumentum Pauli ſumptum à fide Dei: quod in hunc

modum

modum complere licebit. Deus stat promissis, est enim fidelis, Deus uocauit uos per gratiam, & adoptauit in filios. Igitur uobis, ut suis filijs, aderit confirmaturus uos, ne malignus ille suis technis uos subruat. Cæterùm nobis uigilandum & orandum est, ne nostra oscitantia & iniuria accersamus nobis periculum, atque hoc est quod subiungit his uerbis.

Confidimus autem in Domino de uobis, quòd quæ præcepimus uobis & facitis, & facietis.

Quasi dicat, non dubito quin extra omne periculum sitis futuri, modò ijs quæ per prædicationem Euangelij didicistis adhæseritis, ueram pietatem per omnem uitam meditantes. Hic uidemus, quòd in salute hominis comparanda uoluntas humana nõ sit merè passiua, ut statua, sed quòd simul requiratur uoluntas nostra adiuta à spiritu sancto, quæ si spiritui sancto se opposuerit, fidem abijcit & certam damnationem sibi accersit. Vera est enim sententia Nazianzeni, θεὸς γὰρ οὐκ

ἄκοντα σαώσει βία, id eſt, Deus non inuitum uiolenter ſaluabit. Relinquamus igitur phantaſias ſtoicas, ac pietatis exercitijs, aſsiduè pugnando aduerſus carnem, inuigilemus.

Ipſe enim Dominus dirigat ueſtra corda in dilectionem Dei, & in expectationem Chriſti.

Hic tertio loco precatur pro Theſſalonicenſibus, ac ſimul duo docet, primum quod Dominus ipſe dum inuocatur à nobis, manum adhibere, & noſtræ infirmitati ſuccurrere uelit, dato ſuo ſpiritu ſancto, quo dirigantur corda noſtra rectè in ſalutis curſu. Deinde docet quonam omnia noſtra ſtudia & omnes conatus noſtros referre nos oporteat, nimirum ad dilectionem Dei, qua ea quæ illi placita ſunt in hac uita facere ſtudeamus, & ad expectationem Chriſti, qui adueniet iudicaturus orbem. Quemadmodum autem dilectio Dei facit, ut in hac uita ſtudeamus Deo per omnia placere: Ita expectatio Chriſti nos in omnibus afflictionibus conſolabi-

tur,

tur, ne fracti impatientia confeſsionem abijciamus. In tota igitur uita ad dilectionem Dei actiones noſtras referamus: in cruce ac aduerſitatibus expectatione Chriſti liberatoris nos ſuſtentemus.

Porrò præcipimus uobis fratres in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubducatis uos ab omni fratre inordinatè ambulante & non ſecundum traditionem, quam accepit à nobis.

Hæc quarta præſentis capitis pars eſt, quæ eò pertinet, ut fugiamus occaſiones peccati. Nihil enim magis procliue eſt, quàm malo ſodalitio corrumpi, iuxta dictum: Corrumpunt bonos mores ὁμιλίαι κακαὶ, id eſt, ſodalitia & colloquia praua. Item, qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. Huc pertinet etiam gnomicum Theognidis dictum. ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ διδάξεαι ἢν, ἢ κακοῖσι συμμιχθῇς, ἀπολεῖς τὸν δὲ παρόντα νόον.

Ita

Ita hic Paulus uult, ut fugiamus inordinatos fratres, Non ita sanè, quin eos moneamus sui officij, & obiurgemus ex dilectione, quo redeant in uiam, sed ne conuersemur cum illis familiariter, unde aliqua labes in nos quoque aspergi possit. Sed quos uocat inordinatos? Hos ipse Paulus definit esse, qui iuxta traditionem à se acceptam non uiuunt. Traditio autem Pauli doctrinæ fidei & morum est, hos ergo uult caueri ut inordinatè ambulantes, qui uel contra doctrinam inutiles mouent quæstiones, uel qui fidei uani potius iactatores sunt, quàm sinceri amatores, uel qui morum improbitate alijs sunt scandalo. Qui enim tales sunt fratres & Christiani dici quidem uolunt, sed quia Deum factis negant, abominabiles sunt, iuxta dictum Pauli ad Titum 1. Deum inquit confitentur se scire, at operibus negant, cum sint abominabiles & contumaces ad omne opus bonum reprobi. Hoc loco abutuntur Phanatici quidam, qui non putant in ullo cœtu ueram esse Ecclesiam, ueramque sacramentorum administrationem, in quo aliqui sunt impij & prophani homines. Vnde sequitur magna absurditas, nempe quòd in familia Adam non

fuerit

4
10